

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Dagmar Lepíková

Giovanni Pietro Tencalla
Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího
ve Staré Vodě na Libavě

výstavba, devastace a znovuoobnovení

diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Martin Zlatohlávek, Ph.D.

2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury jsem uvedla všechny informační zdroje, které jsem použila.

Ve Frýdku-Místku dne

Chtěla bych vyjádřit poděkování panu PhDr. Martinu Zlatohlávkovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytoval při vedení mé diplomové práce.

Za možnost nahlédnout do archivních pramenů děkuji PhDr. Mgr. Karlu Kavičkovi, Mons. Mgr. Milánu Koubovi, plukovníkovi Ing. Vladimíru Kubisovi a podplukovníkovi Ing. Jozefu Pavelkovi.

Velké poděkování patří také lidem, kteří mi pomohli radou, připomínkou či překladem textů nebo jen slovy povzbuzení. Jsou to zejména JUDr. Jan Pečínka, Ing. Petr Hrtús, Mgr. Pavla Kostková, Mgr. Lucie Rychnová, Mgr. Adéla Šmilauerová, Mgr. Marián Kapala, Bc. Martina Šaňková, Jan Pánek a Kateřina Wechová. Děkuji také svým rodičům za podporu během celého svého studia.

OBSAH

I. ÚVOD.....	6
II. VÝZNAM A VÝVOJ POUTÍ.....	8
II/I KULT SV. ANNY	10
II/II POČÁTEK POUTNÍ TRADICE VE STARÉ VODĚ.....	12
III. OLOMOUČTÍ BISKUPOVÉ JAKO FUNDÁTOŘI KOSTELA VE STARÉ VODĚ.....	16
IV. OSOBNOST GIOVANNIHO PIETRA TENCALLY	20
V. INSPIRAČNÍ ZDROJE KOSTELA VE STARÉ VODĚ	26
VI. PRŮBĚH STAVBY KOSTELA SV. ANNY A SV. JAKUBA VĚTŠÍHO V LETECH 1680-1690	27
VI/I ARCHITEKTONICKÝ ROZBOR INTERIÉRU KOSTELA.....	30
VI/II ARCHITEKTONICKÝ ROZBOR EXTERIÉRU KOSTELA.....	32
VI/III PŘESTAVBA KOSTELA A DALŠÍ ÚPRAVY V LETECH 1690-1914.....	33
VI/IV CHRÁM V LETECH 1914 – 1946.....	36
VI/V AMBITY KOLEM KOSTELA	36
VII. MALÍŘSKÁ A SOCHAŘSKÁ VÝZDOBA CHRÁMU V LETECH 1680-1914.	38
VII/I KLENBA LODI.....	38
VII/II ALEGORIE ČTYŘ SVĚTADÍLŮ	40
VII/III POSTAVY ČTYŘ EVANGELISTŮ.....	42
VII/IV KLENBA KAPLE SV. JOSEFA A SV. JÁCHYMA.....	43
VII/V FRESKY V PRESBYTERIU	44
VIII. MOBILIÁŘ KOSTELA	45
IX. HISTORICKÉ ASPEKTY NEGATIVNÍCH DŮSLEDKŮ DOPADU POVÁLEČNÉHO OBDOBÍ NA POUTNÍ CHRÁM VE STARÉ VODĚ	51
IX/I DEKRETY PREZIDENTA REPUBLIKY	51
IX/II ODSUN OBYVATELSTVA A SITUACE VE STARÉ VODĚ	53
IX/III KONFISKACE CÍRKEVNÍHO MAJETKU.....	57

IX/IV ZŘÍZENÍ VOJENSKÉHO VÝCVIKOVÉHO PROSTORU LIBAVÁ	59
IX/V ZMĚNY V PAMÁTKOVÉ PÉČI	60
X. KOSTEL SV. ANNY A SV. JAKUBA VĚTŠÍHO A JEHO POSTUPNÁ DEVASTACE	62
X/I SITUACE V OBLASTI PO ZŘÍZENÍ VOJENSKÉHO VÝCVIKOVÉHO PROSTORU LIBAVÁ	62
X/II POSTUPNÉ CHÁTRÁNÍ KOSTELA A SNAHY O JEHO ZÁCHRANU	64
XI. STAV KOSTELA PO ROCE 1989 A JEHO OBNOVA	78
XI/I SKAUTSKÁ OBNOVA STARÉ VODY	80
XI/II STATIKA KOSTELA A JEHO OPRAVA	81
XI/III INTERIÉR KOSTELA A STAV ZACHOVÁNÍ JEDNOTLIVÝCH ČÁSTÍ V ROCE 1996..	82
XI/IV PRŮBĚH OPRAV ARCHITEKTURY CHRÁMU	87
XI/V NÁVRHY KONCEPCE OPRAVY KOSTELA.....	88
XII. ZÁVĚR	95
XIII. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	97
XIV. SEZNAM VYOBRAZENÍ.....	98
XV. SEZNAM PRAMENŮ, LITERATURY A PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ.....	104
XV/I SEZNAM PRAMENŮ.....	104
XV/II POUŽITÁ LITERATURA	106
XV/III PRÁVNÍ PŘEDPISY	112
XVI. RESUMÉ.....	114
XVII. ANNOTATION.....	115

I. Úvod

Vesnice Stará Voda, malá obec ukrytá v členitém terénu Nízkého Jeseníku, ležela čtyři kilometry od Města Libavá. Svou velikostí a složením obyvatelstva nevybočovala z celkového průměru jiných libavských obcí. Po kulturní a zejména duchovní stránce se však stala důležitým střediskem Moravy, a to především v 18. a v 19. století.¹ Již po několik století zde přicházely tisíce poutníků k milostné sošce sv. Anny. Úcta a věhlas poutního místa začala velmi brzo přesahovat hranice samotného kraje.

Roku 1690 povolává biskup Karel Liechtenstein do Staré Vody řád piaristů. Ti se starali nejen o poutní místo, ale díky jejich působení zde vzniklo středisko školního vzdělávání v oblasti celých Oderských vrchů. Až do roku 1774 tady bylo piaristické gymnázium, ve kterém se formovaly osobnosti, jako například historik Gelasius Dobner, vědec Jan Evangelista Purkyně či pozdější olomoucký arcibiskup Antonín Cyril Stojan. Klášterní budovu stejně jako kostel projektoval Giovanni Pietro Tencalla.

Stará Voda je místem, které bylo, ale v současnosti již není. Vlivem poválečných událostí došlo k postupnému izolování tohoto místa od společnosti a k jeho ničení. Dnes zde nevidíme ani jeden obytný dům a ani klášter, v jehož knihovně se nacházelo až šest tisíc svazků knih. Téměř všechno bylo srovnáno se zemí. Stojí zde pouze nově zrekonstruovaná kaple sv. Anny nad Královskou studánkou a poutní chrám zasvěcený sv. Anně a sv. Jakubu Většímu.

Interiér mohutného kostela, který je v současnosti nenávratně poškozen, nám dává jen přibližnou představu o tom, jak vypadal v dobách své slávy. Pokusila bych se v této práci přiblížit nejen jeho vzhled, ale i dobu, která ovlivnila jeho vznik a podtrhla jeho jedinečnost. Stranou nemohou zůstat ani zmínky o osobnosti samotného stavitele Giovannio Pietra Tencally a biskupa Karla z Liechtensteina-Castelcornu.

Zmíním se i o událostech druhé poloviny 20. století, které vzhled a funkci stavby ovlivnily.

Literatura o Staré Vodě je velmi bohatá. Přínosné jsou publikace Jana Bombery a Jany Krejčové, kteří se zabývali velmi podrobně především poutěmi ke sv. Anně. Na základě pečlivých studií archivních materiálů obohatili literaturu také o detaily nejen z průběhu stavby chrámu a kláštera, ale i ze života samotné vesnice.

Roku 1996 byl památkovým ústavem v Olomouci proveden stavebně-historický průzkum areálu poutního místa a také kláštera. Publikace, která vychází roku 1997 na

¹ Jiří GLONEK: Zaniklé obce Vojenského újezdu Libavá, Ostrava 2007, 219.

základě zjištěných informací z průzkumu pod názvem Poutní místo Stará Voda, přináší důkladný pohled do architektonického rozboru kostela i klášterní budovy, míry zachování či nástinu jejich možných oprav.

Nemohu zde vynechat ani důležité práce Julia Šimoníka a Emila Pillicha, jejichž popisy, zejména interiéru chrámu před jeho zničením, jsou v současnosti velmi cenné a přínosné. Publikace Jiřího Gloneka Zaniklé obce vojenského újezdu Libavá pak vnáší pohled do celkové situace jednotlivých vesnic Libavska.

V širokém výběru literatury však chybí monografie, která by se zabývala pouze poutním chrámem, jeho bohatou a pohnutou historií. Tato diplomová práce si neklade za cíl nahrazovat chybějící literaturu, ale chce poukázat na to, že tento významný poutní chrám si svou samostatnou publikaci jistě zaslouží...

II. Význam a vývoj poutí

„Událost vyděluje určité místo a určitý okamžik jako svůj: odliší je od okolí a skrze tuto odlišnost je vztáhne k ostatním potencialitám míst a chvílí. Skutečná místa a chvíle odvozují svou existenci z události svého uskutečnění, již byly vztaženy k celku...

K události zjevení tedy nedochází na určitém místě a v určitém čase, nýbrž místo a chvíle zjevující událost teprve povstávají. Nikoliv „začnou být“, nýbrž vstoupí do existence jako již předtím jsoucí.“²

Putování na svatá nebo posvátná místa či místa spojená se zázračnou událostí patří odedávna ke společným jmenovatelům světových náboženství.

České dějiny se otevírají době, kdy poutní tradice byla již pevnou složkou evropské civilizace, k jejímž úhelným kamenům patřila křesťanská víra, obsahující od počátku úctu k Nejsvětější Trojici, Matce Boží a stále se zvětšujícímu počtu světců. Kromě této úcty měly poutě nejrůznější zaměření a charakter. Zvláštní místo zauímají především kající poutě. Rozšířenou formou byla také prosebná putování vykonávána většinou pěšky. Vykonáním pouti se tak mnozí křesťané snažili o pokání za své hříchy, o posvěcení svého života a jeho duchovní obohacení.³

Hlavním cílem poutníků nebyly jen relikvie, ale především zázračné milostné obrazy a sochy. Socha či obraz je nazýván milostným proto, že jim jsou připisovány zázračné účinky, například uzdravení, záchrana života či narození potomka apod. Podle chápání katolické církve nepůsobí tyto zázraky obraz či socha, nýbrž Bůh na přímělu osoby, kterou zobrazuje. Je proto třeba rozlišovat mezi ikonou východní církve, která je považována za zpřítomněnou osobu svěťce, a proto je uctívána, a západním obrazem, který nebyl vytvořen jako posvátný, a tedy hodný uctívání, ale vznikl a začal být uctíván shodou různých okolností. Náboženské obrazy či sochy jsou na Západě cílem poutí, které začínaly často náhodně a jsou otázkou zvyku.⁴

Jestliže se poutní tradice ve středověku úspěšně rozvíjela a stala se důležitou součástí tehdejší společnosti, pak její „zlatý věk“ přišel do Čech i na Moravu v době baroka. Na mnoha místech Moravy se začalo s obnovou, přestavbou či výstavbou poutních chrámů a s budováním celých areálů, v nichž kromě centrální svatyně ukrývající milostnou

² Zdeněk NEUBAUER: O posvátnosti místa – genius loci, in: O posvátnu, Praha 1993, 58-59.

³ Jiří MIHOLA: Poutní tradice na Moravě a ve Slezsku, In: Odehnal František, Poutní místa Moravy a Slezska, Brno 2004, 11.

⁴ Jöckle CLEMENS: Slavná poutní místa. Sto nejslavnějších poutních míst v Evropě, Praha 1997, 10.

sošku, obraz nebo jinou relikvii nechyběly ambity, kaple, kalvárie, getsemanské zahrady, ale ani zázemí pro příchozí poutníky.⁵

Barokní pout' měla svůj řád, řídící se ročním obdobím. Můžeme ho velmi dobře sledovat v modlitebních knihách. Dlouhá existence poutí v 17. a v 18. století dala vzniknout nádherným alejím stromů, radiálně, dle poutních cest sbíhajících se k poutnímu místu. Poutě pomáhaly urbanizovat krajinu, přičemž můžeme podle Jana Royta hovořit takřka o její sakralizaci.⁶

Rozvoj barokní zbožnosti, jimž byla poutní tradice korunou, se tedy významně podepsal na úrovni dobové kultury, poznání, náboženského vědomí a v neposlední řadě také na vlasteneckém a estetickém cítění.⁷ Barokní sakrálnost se jeví existenciálně. Existence je nemyslitelná bez každodennosti. Barokní sakrálnost je tedy souhrou mezních situací víry a každodenního profánního života.⁸

Jestliže vývoj moravské poutní tradice podobně jako život vykazuje podobu sinusoidy, kdy se vystřídala četná období rozkvětu s dobami útlumu, stagnace či menšího zájmu, je možné konstatovat, že největší zlom v tomto vývoji znamenal nástup komunistické totality. Zejména v 50. letech, ale i v následujících desetiletích, bylo pohlíženo na všechny náboženské projevy a priori negativně. Tlak režimu začali odnášet jak jednotliví věřící, tak rovněž místa, ke kterým měli křesťané po staletí úctu, a která byla součástí bohaté historie našeho národa. Neúcta totalitní moci k mnoha sakrálním památkám se pak nemohla vyhnout ani poutním areálům.⁹

Dnes už víme, že některé události, ke kterým došlo, již nelze napravit. Osud chrámu ve Staré Vodě to jen potvrzuje. Poutní místo, k němuž po mnoho století přicházeli poutníci, bylo izolováno od okolního světa. Ztrácí na své kráse, chátrá, bojuje o svou existenci, aby pak následně hledalo svou novou identitu v současnosti.

Chrámové dvouvěží mohutného chrámu prosvítá skrz zeleň a vítá každého poutníka, který po „kočičí“ dlažbě k němu míří. Dnes však kolem kostela nestojí ambity, poutnické domy, klášter či domy obyvatel vesnice Stará Voda. Vše zde nahradila zeleň. Mohutný chrám zůstal tedy osamocen a ponořen do nevšedního ticha a klidu. Stal se němým svědkem událostí těchto míst, který zároveň potvrzuje to, že síla tohoto poutního

⁵ MIHOLA 2004 (pozn. 3) 13.

⁶ Jan ROYT: Slovník biblické ikonografie, Praha 2006, 214.

⁷ MIHOLA 2004 (pozn. 3) 13.

⁸ Václav RICHTER: Poznámky k baroknímu umění, in: O barokní architektuře (sborník statí), Brno 1968, 154.

⁹ MIHOLA 2004 (pozn. 3) 15-16.

místa a víra ve sv. Annu, ke které zde přicházely tisíce poutníků po několik staletí, je téměř nezničitelná...

II/I Kult sv. Anny

První vlna šíření úcty ke svaté Anně se v celé Evropě se datuje od 11. a 12. století. Zprávy o ostatcích sv. Anny se objevují nejen v Itálii, ale i ve Španělsku, Portugalsku, Francii, Anglii a Německu, kde se zároveň staví kostely a kláštery k úctě této světice.¹⁰

První zmínka o anenském kultu je v dopise papeže Urbana VI. z roku 1378, který v něm povoluje Anglii uctívání sv. Anny jako světice.¹¹ Mimořádné podpory kultu sv. Anny se dostalo ze strany Vatikánu i později. Papež Sixtus IV. (1471-1484) se rozhodl v roce 1481 zavést kult sv. Anny pro celou církev a převzít její svátek 26. července do římského kalendáře a breviáře jako den smrti sv. Anny.¹² Ustanovení svátku této světice se posílilo i roku 1584 za papeže Řehoře XIII. (1572-1585).¹³

Na počátku 15. století byl svátek sv. Anny zaveden v olomoucké diecézi. Byl k tomu pádný důvod, který bezesporu přispěl k rozšíření oblíbenosti světice v tomto kraji. Olomoucká kapitula držela totiž od roku 1306 jeden z nejvýznamnějších klenotů, který do města přivezl český král Václav III. při svém tažení do Polska. Jednalo se o relikviář s paží sv. Anny. Po králově zavraždění zůstal relikviář v Olomouci a jeho vrácení do pokladu Přemyslovců se nepodařilo prosadit ani královně Elišce Přemyslovně roku 1327, i když zakročil i papež Jana XXII. V roce 1413 je uveden relikviář s paží sv. Anny v inventáři olomouckého katedrálního kostela.

Jméno sv. Anny se objevuje také v olomouckých diecézních kalendářích. Existence relikviáře měla zřejmě velký vliv na šíření úcty k této světici. Je možné, že dala popud i ke zřízení kaple sv. Anny na církevním statku ve Staré Vodě již před rokem 1500.¹⁴

Ostatek sv. Anny ve Staré Vodě byl ukryt v podstavci asi pětadvacet centimetrů vysoké polychromované sošky vyřezané z jednoho kusu dřeva. Soška zobrazovala

¹⁰ Jan BOMBERA: O úctě svaté Anny a svatého Jakuba Většího ve Staré Vodě, in: Krejčová Jana, Poutě do Staré Vody u Libavé ke sv. Matce Anně Starovodské, uctívané v kostele sv. Jakuba Většího a sv. Anny, Olomouc 2003, 11.

¹¹ Ottův slovník naučný, II.díl, Praha 1889, 398.

¹² BOMBERA 2003 (pozn.10) 11-12.

¹³ Václav MEDEK: Cesta české a moravské církve staletími, Praha 1982, 231.

¹⁴ BOMBERA 2003 (pozn. 10) 12.

sv. Annu „s tváří staré ženy“, která držela v levé ruce Ježíška. Její hlava byla lehce nakloněna k pravému rameni, vlasy měla rozpuštěné.

Starovodská soška sv. Anny je v pramenech označována jako „Gnadenbild“. Emil Pillich¹⁵, Karel Eichler¹⁶, Jan Bombera a Jana Krejčová užívají výraz „milostná“¹⁷. Julius Šimoník označil sošku za „záračnou“.¹⁸ Jan Royt upozorňuje na rozdíl v pojmech „milostná“ a „záračná“ socha či obraz. Subtilní rozdíl mezi těmito pojmy učinil již řeholník cisterciáckého kláštera v Oseku Augustin Sartorius v předmluvě ke svému překladu Gumpfenbergova díla z roku 1717. Zázračnými „imago miraculosa“ jsou podle Jana Royta ty obrazy a sochy, které projevují milosti různého charakteru, a milostnými „imago gratiosa“ ty, kde se zázraky neprojevují.¹⁹

Soška sv. Anny stála na podstavci, který byl zhotoven ze stříbra a ozdoben drahokamy. Podstavec za broušeným křišťálovým sklem ukrýval ostatky sv. Anny.²⁰ Julius Šimoník se zmiňuje o malé části nohy sv. Anny a větší části blíže nespecifikovaného ostatku, daru z Ancony z kostela sv. Cyriky.²¹ Jana Krejčová v poznámce v kapitole Milostná soška sv. matky Anny starovodské s Ježíšem uvádí, že autentika ostatků nebyla k dispozici ani v roce 1850. Dále píše: „v současné době ostatky sv. Anny považuje církev za domnělé. V pramenech se ostatky však uvádějí. Větší část ostatku sv. Anny byla darem katedrálního kostela Sv. Cyriky z Ancony.“²²

Možná na tomto místě můžeme poukázat na určitou „slabost“ biskupa Dietrichsteina pro sv. Filipa Neriho a sv. Josefa Kalasanského. Biskup jednal se sv. Josefem Kalasanským o uvedení nového řádu s názvem Religio clericorum regularium pauperum Matris Dei scholarum piarum neboli takzvaného piaristického řádu do českých zemí. Konkrétními jednáními byl pak v letech 1625-1629 pověřen upsalský biskup a světící biskup olomoucký Jan Gramaye. Na základě těchto jednání dorazilo do Mikulova 2. června 1631 osm piaristů, aby zde založili první komunitu ve střední Evropě.

Metoděj Zemek, Jan Bombera a Aleš Filip poukazují na to, že při cestě těchto piaristů z Říma do Mikulova se zastavila jejich výprava dne 18. května 1631 v Anconě,

¹⁵ Emil PILLICH: Poutní místo Stará Voda na Moravě. Dějiny a popis poutního místa, Praha 1926, 22.

¹⁶ Karel EICHLER: Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku, Brno 1887.

¹⁷ Jan BOMBERA / Jana KREJČOVÁ: Poutě ke sv. Anně ve Staré Vodě, in: Poutní místo Stará Voda, Olomouc 1997, 26.

¹⁸ Julius ŠIMONÍK: Poutnické místo sv. Anny ve Staré Vodě na Moravě, Olomouc 1887, 12.

¹⁹ Jan ROYT: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století, Praha 1999, 9.

²⁰ Jana KREJČOVÁ: Poutě do Staré Vody u Libavé ke sv. Matce Anně Starovodské, uctívané v kostele sv. Jakuba Většího a sv. Anny, Olomouc 2003, 18. a poznámka č. 1.

²¹ ŠIMONÍK 1887 (pozn. 18) 13.

²² KREJČOVÁ 2003 (pozn. 20) 18, a poznámka č. 1.

kde mohli právě ostatky sv. Anny získat.²³ Roku 1690 povolal biskup Karel Lichtenstein piaristy do Staré Vody. Přišli zde na květnou neděli 19. března 1690 a své působení na tomto poutním místě ukončili po 232 letech roku 1922.²⁴

V roce 1993 Jana Krejčová zaslala na arcibiskupskou kurii v Anconě dopis, ve kterém si chtěla ověřit pravost ostatků. Kapitulní převor Mons. Francesco Lasca potvrdil, že v katedrále sv. Cyrika v Anconě se skutečně ostatky sv. Anny přechovávají.

Zda byly ostatky ve Staré Vodě autentické, dosud nevíme. Tyto ostatky jsou navíc od počátku devastace kostela zcela nezvěstné.²⁵ Milostná soška sv. Anny byla naposledy vystavena v září roku 1949, její další osud je neznámý.²⁶

II/II Počátek poutní tradice ve Staré Vodě

O poutích ve Staré Vodě byla napsána spousta článků a publikací, především od Jana Bombera a Jany Krejčové, kteří se tímto tématem dlouhodobě podrobně zabývali. Poutě sehrály velmi důležitou roli v realizaci stavby kostela sv. Anny a sv. Jakuba Většího. V této kapitole bude vzhledem k bohaté literatuře nastíněn pouze jejich velmi stručný průběh až do roku 1949.

Nedaleko nynějšího poutního chrámu stál už v 15. století dřevěný kostelíček sv. Jakuba. Podle legendy jeho okolí bylo bažinaté a porostlé křovím. Pastýř, který zde pásal ovce, prý údajně pozoroval, jak ovce častěji zalézají do křoví a dlouho se nevracejí. Prodral se jednou za nimi a viděl, jak „*leží na kolenou*“ před vrbou blízko pramene čisté vody. Mezi větvemi vrby našel sošku sv. Anny s dítětem. Jiná pověst zaznamenaná v piaristické kronice vypráví, že ovčák sám vyřezal sošku ze dřeva a postavil si ji mezi větve vrby. Třetí pověst se zmiňuje o tom, jak soška sv. Anny byla vyhrabána pasoucím se dobyt看em ze země.²⁷ Velmi brzy se rozšířily zprávy o vyplnění proseb těch, kteří se před soškou pomodlili.²⁸

²³ Metoděj ZEMEK / Jan BOMBERA / Aleš FILIP: Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950, Schode piae prievidza 1992, 8.

²⁴ PILLICH 1926 (pozn. 15) 11-12.

²⁵ KREJČOVÁ 2003 (pozn. 20) 18, a poznámka č. 1.

²⁶ Ibidem, 19

²⁷ PILLICH 1926 (pozn. 15) 7.

²⁸ Ibidem, 29.

Julius Šimoník popsal tuto zázračnou sošku takto: „*Dle sebraných a sepsaných zpráv z roku 1696 jest známo, že ze dřeva zhotovená a obarvená socha sv. Anny, milostiplné dítě své na rukou držící, v husté koruně palmové vrby jistým ovčákem nalezena byla. Socha byla píd' vysoká z jednoho kusu dřeva.*“²⁹

Nejstarší písemná zmínka o procesích do Staré Vody, kterou vedli minorité z Olomouce, je z roku 1500. O první pouti, kterou vedli na toto místo olomoučtí jezuité, a které se zúčastnil biskup Stanislav Pavlovský, máme záznam z roku 1573. Údajně zde bylo tolik poutníků, že jezuita Marquitiu, pozdější prefekt jezuitského semináře a konviktu v Olomouci, musel kázat pod širým nebem. Prohlásil, že tolik lidstva neviděl ani v italské Loretě. O rok později opět jezuité konali pout' ke sv. Anně, ke zpovědi a svatému přijímání přistoupilo tehdy na 1 600 poutníků.³⁰

Roku 1601 toto místo navštívil kardinál Dietrichstein. V době třicetileté války se procesí konala bez kříže a korouhví. Velký ctitel sv. Anny biskup Karel z Liechtensteina-Castelcornu³¹ dne 8. února 1691 prosil zvláštním listem papeže Inocence XII. o plnomocné odpustky pro poutníky ve Staré Vodě. V této žádosti píše biskup, že poutě na tomto místě se konají po 200 let.³² Na základě podané žádosti 19. září 1691 posílá pak biskup piaristům ve Staré Vodě papežský dekret Inocence XII., jímž uděluje pro kostel odpustky po celý rok za obvyklých podmínek. Nařizuje vyvěsit je u vchodu do kostela latinsky, německy a česky a vyhlásit veřejně.³³

Především po dostavbě nového chrámu roku 1688 se počet poutníků zvýšil. Například o oslavách svátků patrocina v roce 1691 informuje superior biskupa 4. srpna, že bohoslužeb bylo odslouženo šedesát šest.³⁴ V letech 1714-1715 poutě poněkud omezil šířící se mor. Ale v roce 1716 byla opět procesí stejně početná jako v předchozích letech.³⁵

Julius Šimoník i Emil Pillich se zmiňují o zázracích, které se na přímluvu sv. Anny ve Staré Vodě udály. Jednalo se především o uzdravení z nemoci. Roku 1723 proto píše Leopoldus Fuchs, asistent notáře biskupské kurie, že „*těmto vypravováním nelze jinou cenu dáti, než jak daleko sahá pobožnost těch, kteří z křesťanského katolického popudu se přímluvě sv. Anny doporučili a neprohlašují se za zvláštní zázraky.*“ („*Ita protestamur*

²⁹ ŠIMONÍK 1887 (pozn. 18) 9, 12.

³⁰ EICHLER 1887 (pozn. 16) 390.

³¹ BOMBERA / KREJČOVÁ 1997 (pozn. 17) 25-26.

³² PILLICH 1926 (pozn. 15) 15. ŠIMONÍK 1887 (pozn. 18) 13.

³³ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond AO, inv.č. 2099, sign.B b117, kart.439.

³⁴ BOMBERA / KREJČOVÁ 1997 (pozn. 17) 29.

³⁵ Ibidem 31, 33.

juxta constitutiones Pontificias et maxime Urbani VIII. P.M. super hac re emanatas. Im primur decretum Olomucii in curia episcopali die 21. junii 1723.“)³⁶

Přesto však rozmach poutí dokumentuje oblibu poutního místa. Stávalo se místem setkávání moravského i slezského, venkovského i městského lidu, který v náboženském nadšení a v pokorné zbožnosti přinášel oběti dlouhého namáhavého putování, aby u sv. Anny nacházel klid duše a vyprošoval sobě i svým rodinám Boží přízeň a požehnání.³⁷

Reformy Josefa II. přinesly omezení v konání poutí v letech 1785-1789. Tisíce poutníků však neustále přicházely do Staré Vody. Roku 1888, kdy se slavilo 200. výročí postavení kostela, přišla na toto poutní místo 114 procesí.³⁸ Koncem 19. století navštěvovalo Starou Vodu ročně kolem 20 000 poutníků.³⁹

Přichází dvacáté století, které bylo poznamenáno dvěma světovými válkami a nástupem komunistické moci. Slavnému poutnímu místu zbývá jen pár let „existence“, aby se pak už natrvalo a nesmazatelně proměnilo pod vlivem událostí, které se nedaly odvrátit.

Během první světové války byly zakázány společné poutě. Roku 1922 opouštějí piaristé po 232 letech Starou Vodu. Zřejmě se zde už nenaplnovalo jejich heslo *Ad maius pietatis incrementum* (K většímu rozvoji zbožnosti).⁴⁰ Přicházejí na tři měsíce redemptoristé. Pak na osm let benediktini. Roku 1930 střídají benediktiny obláti Neposkvrněného početí Panny Marie.

V roce 1922 se odhadoval počet poutníků na šest tisíc, o rok později na deset tisíc a stejný počet přišel i roku 1928. Menší zlom nastal v roce 1938⁴¹, kdy po připojení německých oblastí republiky k německé Říši ustala velká poutní procesí z českých měst a vesnic. Poutníci proto začali přicházet jednotlivě nebo v malých skupinkách. Ještě roku 1942 navštívilo Starou Vodu šest tisíc poutníků. Poslední německé procesí bylo uspořádáno 8. července s účastí 600 až 700 lidí. 13. září 1946 poutní kostel opustili členové starovodské komunity oblátů.

Poslední pout' zde proběhla roku 1948 a v následujícím roce se „brány“ Vojenského výcvikového prostoru Libavá, který zde byl zřízen dne 17. září 1946, uzavřely definitivně

³⁶ PILICH 1926 (pozn. 15) 15, ŠIMONÍK 1887 (pozn. 18) 23-24.

³⁷ BOMBERA / KREJČOVÁ 1997 (pozn. 17) 31, 33.

³⁸ KREJČOVÁ 2003 (pozn. 20) 39.

³⁹ Stará Voda, in: Rok na Hané, zábavný kalendář hanáckých novin, Olomouc 1991, 149.

⁴⁰ GLONEK 2007 (pozn. 1) 220.

⁴¹ Na základě Mnichovské dohody byl v říjnu roku 1938 celý region připojen k Německu a stal se až do května 1945 součástí Sudetské župy.

na 43 let.⁴² Obec Stará Voda začala procházet strašným martyriem, na jehož konci se měl zablýsknout malý a nepatrný paprsek naděje v podobě dvouvěžového chrámu...

⁴² KREJČOVÁ 2003 (pozn. 20) 44.

III. Olomoučtí biskupové jako fundátoři kostela ve Staré Vodě

Na místě dnešního kostela stály původně dvě stavby. Jednalo se o kostelík sv. Jakuba Většího snad z 15. století a o kapli sv. Anny, o které je první zmínka z roku 1529.⁴³ Podle Emila Pilicha byla jednoduchá kaple sv. Anny zbudována přímo pod vrbou, kde byla nalezena soška sv. Anny. Roku 1582 byla pak na žádost biskupa Stanislava Pavlovského nahrazena novou kaplí, která stála asi šest metrů od kostelíka sv. Jakuba. Uvnitř byl klenutý presbytář, strop lodi byl dřevěný a oltáře pořízené na biskupův náklad.⁴⁴

Podle Juliuse Šimoníka si právě velký příliv poutníků, kteří přicházeli z dalekého okolí a prosili o pomoc sv. Annu, vyžádal z obětovaných milodarů postavení nové kaple.⁴⁵ Jan Bombera nevyklučuje, že byla postavena podle vzoru kaple sv. Anny v areálu kapitulního děkanství v Olomouci, která pocházela ze 14. století,⁴⁶ a která sloužila až do roku 1916 jako volební místo olomouckých biskupů a arcibiskupů.⁴⁷ Biskup Stanislav Pavlovský pak Starou Vodu o pouti sv. Anny roku 1582 navštívil.⁴⁸

Pro Starou Vodu a další budoucnost kostela, který se měl na tomto místě stavět, byla důležitá návštěva knížete Františka, kardinála z Dietrichsteinu, v roce 1617. Na cestě před Starou Vodou si zul své střevice a putoval plný pokory a víry bos až k soše sv. Anny.⁴⁹

Samotná osobnost tohoto kardinála je velmi zajímavá. Byl synem Adama z Dietrichsteinu, císařova vyslance při španělském královském dvoře, a španělky. Narodil se v Madridě a studoval na proslulém ústavu Collegium germanicum v Římě. Ještě před svým vysvěcením na biskupa byl jmenován kardinálem.⁵⁰ Tento významný muž zastával v letech 1599-1636 úřad olomouckého biskupa a zároveň byl jedním z nejvýznamnějších českých politiků 17. století. Pro své suverénní postavení na Moravě byl nazýván králem z Kroměříže nebo také králem moravským. Byl hlavním rádcem čtyř habsburských panovníků: Rudolfa II., Matyáše, Ferdinanda II. a Ferdinanda III.

Podle historika umění Leoše Mlčáka z kroměřížského Arcidiecézního muzea měl Dietrichstein mimořádné zásluhy především jako mecenáš umění. „*Iniciativou i finančními*

⁴³ ZA Opava, pob. Olomouc, relace CO 632

⁴⁴ PILLICH 1926 (pozn. 15) 10.

⁴⁵ ŠIMONÍK 1887 (pozn. 18) 10.

⁴⁶ BOMBERA 2003 (pozn. 10) 12.

⁴⁷ František BOLEK: Katolické kostely a kaple v Olomouci, Olomouc 1936, 26.

⁴⁸ EICHLER 1887 (pozn. 16) 390.

⁴⁹ ŠIMONÍK 1887 (pozn. 18) 10.

⁵⁰ Ladislav HOSÁK: Nové československé dějiny, Praha 1947, 249.

prostředky se podílel na vzniku řady významných staveb a uměleckých památek, jejichž výtvarné provedení ohlašuje nástup nové barokní kultury. Jako jeden z prvních ji tedy začal na Moravě prosazovat.“⁵¹

Pro Starou Vodu je důležité, že se rozhodl vystavět zde větší kostel. Jeho úmysl však zmařila právě probíhající švédská válka s králem Gustavem Adolfem a také smrt, která kardinála roku 1636 zastihla.⁵²

Po odchodu Švédů zůstala země zpustošena. Samotné město Olomouc připomínalo spíše hromadu rozvalin, a tak příliš nepřekvapuje návrh císařského vojevůdce Raimunda Montecuccoli na jeho úplné demolování.⁵³

Dne 12. března roku 1664 nastupuje svůj episkopát olomouckého biskupa Karel z Liechtensteina-Castelcornu. A pro Moravu je to především dobrá volba. Nejen však pro Moravu, ale i pro samotnou Starou Vodu. Biskup zde realizuje to, o čem jeho předchůdci pouze snili, a to stavbu nového chrámu.

Je na místě si uvědomit, že potřeba společenské reprezentace své a svého úřadu prostřednictvím velkorysých investic do umění a zejména architektonických děl a jejich memoriální charakter představuje jednu z důležitých motivací rozsáhlého stavebního ruchu v době episkopátu tohoto biskupa.

Velký znalec umění Karel z Liechtensteina-Castelcornu mohl získat základní znalosti a dovednosti, a také poznání společensko-reprezentační potřebnosti investic do umění na uměnímilovném dvoře salcburských arcibiskupů. Univerzitní studia teologie a práv v Salzburku, v Innsbrucku a v Ingolstadt u adekvátní školení zřejmě nenabídla a studijní pobyt v Římě ani kavalírskou cestu neabsolvoval. Byl již vysloven názor, že zvládnutí základních dobových pouček a pravidel architektury, stejně jako praktických vědomostí o používání materiálů nebo ekonomických problémů, v dané době u určité skupiny vzdělaných jedinců nebylo tak ojedinělé, jak bychom někdy mohli bez znalosti konkrétních skutečností usuzovat.

Významným dobovým zdrojem poučení v oboru architektury a geometrie byla teoretická literatura, která byla zřejmě také v případě olomouckého biskupa Karla z Liechtensteina-Castelcornu jedním z klíčových informačních zdrojů. V knihovně

⁵¹ Pavel BALCÁREK: Prelát a politik neklidného věku. In: Katolický týdeník 25/2008, 8.

⁵² ŠIMONÍK 1887 (pozn. 18) 11.

⁵³ Jindřich SCHULZ: Olomouc v 17. a 18. století, in: Historická Olomouc a její současné problémy V, Olomouc 1985, 33-34.

v Kroměříži, kterou biskup založil 14. května 1694, zaujímaly knihy o umění přední místo. Nechyběly zde knihy, jako například Vitruviových Deset knih o architektuře, Traktát o vojenství od Flavia Vegetia Renata z doby kolem roku 400, Vignolova kniha Regola delli cinque ordini d'architettura, Scamozziho Idea dell'architettura universale, dílo Perspektiva od Hanse Vredemanna de Vries, Architektura militare od boloňského rodáka Francesca de Marchi...

Knihy o architektuře nabízejí, když vezmeme v úvahu početní zastoupení i biskupův výběr titulů, zajímavý vhled do vztahu Karla z Liechtensteina-Castelcornu⁵⁴, který měl podle slov Jarmily Vackové stavitelství „přímo v krvi“, ke stavitelské teorii a praxi. Sám se staral o všechny rozsáhlé stavební podniky, které organizoval a jimž dovedl vtisknout zcela specifický ráz.⁵⁵

Byl tedy nepochybně standardně poučeným stavebníkem, který se mohl opřít o vlastní zkušenost i znalosti z odborné literatury. V komunikaci se svým dvorním architektem Giovanni Pietro Tencallou, stejně jako s dalšími umělci, je patrný jeho aktivní spolupodíl na všech fázích vzniku uměleckých děl, motivovaný cílevědomým prosazováním vlastních představ o funkcích, jež měly jednotlivé stavby naplňovat.

Podílel se zejména na řešení funkčního uspořádání interiérů, na výběru velikosti a forem jednotlivých architektonických článků, na ikonografické koncepci výzdoby sídel a konečně na rozhodování praktických stavebních postupů či výběru stavebního materiálu. Komentoval zasílané návrhy, sděloval své připomínky a požadavky, vybíral z více předkládaných variant, či navrhoval vlastní řešení, která nemusela odpovídat záměrům architekta ani technickým možnostem stavby.⁵⁶ Ve stavební kanceláři byl někdy i rukou samotného biskupa vytvořen náčrt, který byl pak předán k provedení domácímu stavebnímu mistrovi či kameníkovi.⁵⁷

Biskupovu horlivou stavitelskou činnost můžeme dobře sledovat z jeho rozsáhlé korespondence z let 1664-1695. Většinou Karel z Liechtensteina-Castelcornu rozhodoval o stavebních pracích sám, v řadě případů si však vyžadoval názory několika důvěrníků. Nejčastěji se jako jeho umělecký rádce uvádí například augustiniánský kanovník Antonín

⁵⁴ Radmila PAVLÍČKOVÁ: Sídla olomouckých biskupů: Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteina-Castelcornu 1664-1695, Olomouc 2001, 16-22.

⁵⁵ Jarmila VACKOVÁ: Nové poznatky k stavební historii Kroměříže, 1. část – 16. a 17. století, in: Umění, časopis kabinetu pro teorii a dějiny umění československé akademie věd, roč. V, číslo 2, 1957, 153.

⁵⁶ PAVLÍČKOVÁ 2001 (pozn. 54) 16-22.

⁵⁷ VACKOVÁ 1957 (pozn. 55) 154.

Martin Lublinský nebo Petr Rehormond, olomoucký farář.⁵⁸ Lublinský byl oceňován nejen jako umělec, ale i jako znalec, a dalo by se říci i jako kritik malířského či kreslířského umění. Biskup ho však pověřoval i konkrétními pracemi, které byly spojeny s projekty především pro jeho kroměřížskou letní rezidenci.⁵⁹

Proces vzniku jednotlivých plánů, který probíhal písemnou formou i osobními setkáními, nebyl přímočarý ani jednoduchý a mohl nabýt konfrontačních podob. Komunikaci zde představuje na jedné straně dominantní role objednavatele, na druhé straně vědomě submisivní postoj architekta, který chce vystupovat jako spolehlivý vykonavatel biskupových rozkazů a zdůrazňuje snahu plnit je k jeho nejvyšší spokojenosti.⁶⁰

Poněkud střízlivěji zhodnotil spolupodíl Karla z Liechtensteina-Castelcornu na projekční práci František Václav Peřinka, když napsal, že „plány zrodily se v hlavě biskupa samého, na papír vrhla je jeho stavební kancelář, upravil je Vlach Filiberti, ale poslední redakci vykonal dvorní architekt vídeňský Vlach Tencalla. Toliko je jisto z dochovaných spisů.“ Peřinka zde poprvé objasnil, i když spíše okrajově, podstatu biskupova vlivu.⁶¹

Karel z Liechtensteina se rozhodl pokračovat v myšlence kardinála Františka z Dietrichsteina a vystavět na nejstarším svatoanenském místě u nás velkolepý chrám. Musíme si však uvědomit, že toto rozhodnutí přichází pro Moravu v nelehkém období. Roku 1680 totiž vyšel první robotní patent císaře Leopolda I. pro Moravu a Čechy, který vymezil povinnou robotu vrchnosti na tři dny v týdnu. Zanedlouho poté začínají na Moravě hony na čarodějnice, které patří k nejsmutnějším kapitolám církevních dějin. Samotná role biskupa je v těchto procesech velmi negativní. Zřízení komise pro vyšetřování kněží, podezřelých z čarodějnictví s právem používat při výslechu kněží torturu, je jednou z jeho aktivit v této věci.⁶²

⁵⁸ Miloš KOUŘIL: Biskupa Karla Liechtenštejna rádci a zpravodajci. in: Historická Olomouc a její současné problémy V., Olomouc, 1985, 112.

⁵⁹ Natálie KOPŘIVOVÁ-MAREČKOVÁ: Kreslířská práce M. A. Lublinského (diplomová práce), FFMU Brno 1991, 91 – 92.

⁶⁰ PAVLÍČKOVÁ 2001 (pozn. 54) 16-22.

⁶¹ František Václav PEŘINKA: Dějiny města Kroměříže II/2. Nový život. Biskup Karel z Liechtensteina, Kroměříž 1947 b, 617.

⁶² MEDEK 1982 (pozn. 13) 212-213.

IV. Osobnost Giovanniho Pietra Tencally

Giovanni Pietro Tencalla vstupuje do dějin moravské barokní architektury v druhé polovině 17. století. Podle vídeňských matrik rodilý „*von Bison aus Schweizerland*“⁶³ se narodil 17. listopadu roku 1629.⁶⁴ Do roku 1803 patřila jeho rodná vesnice u Lugana k vévodství milánskému.⁶⁵

Pocházel ze známé rozvětvené italské rodiny malířů, štukatérů a stavitelů.⁶⁶ Byl synem Constanta Tencally, architekta a sochaře činného také v Polsku ve funkci královského architekta a Marty Michel Angelo de Porris.⁶⁷ Je pravděpodobné, že patřil k italskému rodu Tencallů, jehož působení v habsburském Rakousku spadá před polovinu 17. století. Mezi jeho příbuzné patřili také například architekt Giovanniho Giacoma Tencalla, štukatér Giovanniho Tencalla, dvorní malíř Carpofofo Tencalla či sochař Giulio Tencalla.⁶⁸

Názory na začátek působení Giovanniho Pietra Tencally ve Vídni nejsou v literatuře jednotné. Pavel Vlček se domnívá, že jako asistent císařského architekta Filiberta Luchese začínal Tencalla po roce 1656.⁶⁹ Václav Richter datuje působení Tencally ve Vídni do let 1658-1692.⁷⁰

Další zprávy o Tencallovi máme z dopisu Andrea Antoniniho, který oznamuje olomouckému biskupství dne 2. června 1666 smrt Filiberta Lucheseho. Zároveň informuje o jeho příteli Giovannim Pietru Tencallovi jako o mladém, skvělém a po umění stejně prahnoucím umělci jako byl samotný Luchese.⁷¹

Tencalla až do smrti Filiberta Lucheseho pracoval v jeho ateliéru jako „socius“ a podílel se patrně nejen na dvorských stavbách, ale i na soukromých zakázkách ve Vídni

⁶³ Bissone, ves v kantonu Tessin u Lugana.

⁶⁴ Václav RICHTER: Poznámky k dějinám barokní architektury na Moravě, in: *Volné směry*, XXXVII, 1941-1942, 287.

⁶⁵ Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ / Irena PEŘINOVÁ / Helena RICHTEROVÁ: *Stará Voda - Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa, část I. Kostel s ambitem*, Olomouc 1996, 43, nepubl.

⁶⁶ Pavel VLČEK: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, 658.

⁶⁷ Petr FIDLER: *Architektur des Seicento. Baumeister, Architekten und Bauten des Wiesner Umkreises*, Habilitační práce, Innsbruck 1990, 207, nepubl.

⁶⁸ Václav RICHTER: *Architektura 17. a 18. století na Moravě*, Brno, 38.

⁶⁹ VLČEK 2004 (pozn. 66) 658.

⁷⁰ RICHTER 1941-1942 (pozn. 64) 290.

⁷¹ AO, 1666, I-VII, kart. 71, dopis ze dne 2. 6. 1666, str. 311. (za přeložení tohoto italského dopisu děkuji Mgr. Mariánovi Kapalovi)

i mimo ni.⁷² Andrea Antonii zmiňuje pak v dalším dopise ze dne 19. června 1666, že Giovanni Pietro Tencalla vstupuje do služeb císaře jako architekt a inženýr na místo Lucheseho.⁷³

Na Moravu byl místo Filiberta Lucheseho do služeb biskupa Karla z Liechtensteina povolán taktéž roku 1666.⁷⁴ Václav Richter uvádí už rok 1665 jako začátek působení Giovanniho Pietra Tencally ve službách olomouckého biskupa,⁷⁵ což je na základě výše zmíněné korespondence nepravděpodobné.

Přestože Tencalla od roku 1656 působil mimo své rodiště, kontakt se svým rodným městem a severoitalským prostředím trvale udržoval.⁷⁶ Zemřel v Bissone dne 6. března 1702 a byl tam pohřben v kostele sv. Carpofoara.⁷⁷

Dílo Giovanniho Pietra Tencally převážně navázalo na dílo učitele a přítele Filiberta Lucheseho a na Moravě v dosud nepoznané míře přiblížilo italské umění. A byl to zřejmě také Luchese, kdo Tencallu, pozdějšího císařského dvorního architekta, inženýra a nesporně největší osobnost v oblasti architektury v zemi pozdního 17. století, doporučil za svého zástupce.⁷⁸

Zdeněk Kudělka dokonce vyjádřil následující názor, „že by tak Luchese neučinil, kdyby mu nebyl Tencallův projev – alespoň ve svých počátcích – blízký, popřípadě jim přímo ovlivněný.“⁷⁹ Je na místě připomenout názor Petra Fidlera, který se domnívá, že u Constanta Tencally v Polsku pracoval před příchodem do Vídně právě architekt Filiberto Luchese.⁸⁰ Luchese tedy předával dále mladému Tencallovi zkušenosti, které načerpal u jeho otce.

Tyto dva umělce v oblasti architektury spojoval víceméně nový typ architektonické, zvláště palácové tvorby. Tento směr čerpá nejen z výrazného vlivu Vignolova římského

⁷² FIDLER 1990 (pozn. 67) 208-209.

⁷³ AO, 1666, I-VII, kart. 71, dopis ze dne 19. 6. 1666, str. 340 (Za přeložení tohoto italského dopisu děkuji Mgr. Mariánovi Kapalovi)

⁷⁴ Milan SMÝKAL: Giovanni Pietro Tencalla: světské stavby na Moravě 1, Zlín 1966, 13-14.

⁷⁵ Václav RICHTER/ Zdeněk KUDĚLKA: Die Architektur des 17. und 18. Jahrhunderts in Mähren. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, F 16, 1972, 95-98.

⁷⁶ Petr FIDLER: Giovanni Pietro Tencalla, In: Nová encyklopedie českého výtvarného umění N – Ž, Praha 1995, 852.

⁷⁷ FIDLER 1990 (pozn. 67) 209.

⁷⁸ Ivo KRSEK / Zdeněk KUDĚLKA / Miloš STEHLÍK / Josef VÁLKA: Umění baroka na Moravě a ve Slezsku, Praha 1996, 49.

⁷⁹ Zdeněk KUDĚLKA: Architektura 17. století na Moravě, in: Dějiny českého výtvarného umění II/1, Praha 1984, 285.

⁸⁰ FIDLER 1990 (pozn. 67) 208.

manýrismu, ale také ze severoitalských pozdně renesančních a manýristických předloh Michele Sanmichela, Vincenza Scamozziho nebo Andrea Sansovina.⁸¹

Pro Luchese je charakteristická orientace na hlavní proudy pozdního římského manýrismu a na planimetrismus severoitalských oblastí, především milánskou. Nepochybně nejpozoruhodněji bylo řešeno jeho vstupní průčelí, na němž mají nárožní pavilony funkci rizalitů, a na němž zhuštěné intervaly okenních os, zdůrazňující střed křídla s trojúhelníkovým štítem, ohlašovaly jednu z důležitých předbarokních novot.⁸² Svým plošným členěním fasád staveb představuje stylový derivát Vignolova směru.⁸³

Typickým projevem v Luchesově tvorbě je podle Petra Fidlera motiv „zaklesávajících se vzájemně do sebe“. Jde o okenní suprafenestry, zasahující nad úroveň vpadlých částí uvnitř lizenových rámu na přilehlých fasádách profánních budov, projektovaných společně s fasádou kostela.⁸⁴

Sloh Giovanni Pietra Tencally nese také znaky severoitalské manýristické architektury dané významnými středisky této oblasti – Turínem a Janovem.⁸⁵ Janov zůstával až do osmdesátých let 17. století téměř jediným dodavatelem italských architektů do Vídně i do Čech, protože jeho přístavem ještě po celé toto století procházela hlavní spojka mezi rakouskou a španělskou polovinou habsburské říše. Dožíval tam sloh, který zejména rozkládal objektivní hranice mezi vnějším prostorem a hmotou. Na povrch průčelí stejně tak nanášel bohatou plastiku pilastru a ornamentálního štuku, jako prohluboval hmotu výkroji a průstřihy. Průčelí tohoto janovského slohu se tedy nedají číst tektonicky, ze stanoviska gravitace, ale jen v hloubkovém směru jako systém hmoty nanášené a vybírané, v níž je jasné povrchové napětí.⁸⁶

Když sledujeme vývojovou řadu Tencallových staveb, ať světských nebo církevních, nacházíme v jejich vnitřním uspořádání rysy výrazné osobitosti, projevující se právě v záměrném užívání určitých slohových prvků. I přestože Francesco Borromini a Giovanni Lorenzo Bernini svým velkým vlivem působili na umělce tehdejší doby, je možné podle Smýkala konstatovat, že jejich myšlenky nenašly ohlas v tvůrčí činnosti

⁸¹ Milan TOGNER: Italské podněty olomouckého baroka, in: Historická Olomouc její současné problémy V., Olomouc 1985, 164.

⁸² KRSEK / KUDĚLKA / STEHLÍK / VÁLKA 1996 (pozn. 78) 49.

⁸³ RICHTER 1941-1942 (pozn. 64) 287, Václav RICHTER: Filiberto Luchese na Moravě, in: Ročenka kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1934, 1935, 32.

⁸⁴ FIDLER 1990 (pozn. 67) 209.

⁸⁵ Milan SMÝKAL: Světské stavby G. P. Tencally na Moravě. Disertační práce FF UJEP Brno 1975, 222-226.

⁸⁶ Václav MENCL: Smysl české barokní architektury, in: Umění XXI, 1973, 206 - 207.

Tencally. Samo o sobě to však neznamená, že neznal a nesledoval počátky nově vznikajícího směru.⁸⁷ Architektura Giovanni Pietra Tencally tedy nevykazuje prvky charakteristické pro radikálně barokní architekturu.⁸⁸

Jako mnozí jiní architekti, tak i Tencalla patřil ke skupině architektů, kteří spatřovali v architektuře 16. století nejvyšší stupeň dokonalosti a krásy. Nelze přehlédnout jeho charakteristický tektonicko-stereotomní způsob členění fasád, navazující na umění architekta Giacomu Barozzi da Vignoly a jeho následovníků. Vignola ve svém neprovedeném návrhu na fasádu kostela Il Gesù člení fasádu soustavou geometrických ploch o mělké profilaci v horizontálních řadách nad sebou. S podobným způsobem členění se setkáváme také u Tencally. Podobný charakter má i členění průčelí paláce Finese v Caprarole, kde se setkáváme s dalším prvkem používaným Tencallou. Jde o vertikální spojování oken pomocí planimetrických útvarů. Je zde užito výplní s vpadlými trojúhelníky ve cviklech nad okenními oblouky. Setkáváme se s nimi na Tencallových stavbách v Kroměříži, Chropyni, Hradisku a Šebetově, kde jsou užity mezi oblouky otevřených arkád.

Dalším častým prvkem, užívaným Tencallou na stavbách, je pilastr s vpadlou výplní. S tímto velmi dekorativně účinným prvkem se setkáváme již v době rané renesance v severní Itálii, a to v Mantově na průčelí kostela sv. Ondřeje (1472-1482), vytvořeným podle projektu Leona Batisty Albertiho. Na stavbě je těchto pilastrů užito i uvnitř chrámu.⁸⁹

Vertikálně orientovaná soustava okenních polí spojených v celistvý útvar se stala Tencallovým charakteristickým prostředkem při utváření fasád. V této výrazné podobě je znovu uplatnil během vleklé a autorsky zčásti nejasné přestavby premonstrátského kláštera Hradiska u Olomouce (od roku 1686), u velké čtyřkřídlé dispozice s vnitřními dvory a s polygonálními věžemi na nárožích, a na kanovníckých domech v Kroměříži (1693-1698).

V kostelních stavbách nedospěl Tencalla k důsledně jednotnému prostoru. Zaměřoval se v nich spíše na řešení jiných otázek, zejména na problém sloučení podélné půdorysné osovy s centrální. Jako příklad můžeme uvést Svatý Kopeček (1669-1679).

V tomto kostele, který je obklopen poutnickým ochozem s kaplí, použil vtažené příčné lodi, umístěné uprostřed podélné lodi, jejichž průnik zdůraznil kopulí.

⁸⁷ SMÝKAL 1975 (pozn. 85) 221.

⁸⁸ Rostislav ŠVÁCHA: Dva neznámé borrominismy na střední Moravě, in: Sborník památkové péče v severomoravském kraji, 3, Ostrava 1977, 173.

⁸⁹ SMÝKAL 1975 (pozn. 85) 222-226.

V oblasti světských staveb můžeme dále zmínit jeho spolupráci s Luchesem na plánu kláštera barnabitů u sv. Michala ve Vídni. V Kroměříži navrhoval Květnou zahradu a letní biskupskou rezidenci. Projektoval přestavbu hradu ve Výškově a v Olomouci pokračoval po Lucchesovi ve stavbě biskupského paláce. V letech 1668-1670 dokončoval ve Vídni Leopoldův trakt Hofburgu a vypracoval zde také návrhy pro čtyři krby. Ve Vídni dále navrhoval Cestrum Doloros císařovny Felicity roku 1676. V roce 1675 vyhotovil plán na zámek v Bílině, který pak s určitými menšími úpravami realizoval Antonio Porta v letech 1676-1682. V letech 1684-1685 pracoval na plánech pro Liechtensteiny ve Valticích a v Lednici. V této době, někdy po roce 1683, pracoval na dvou svých nejdůležitějších realizacích. Na renovaci vily Favorita u Vídně a na úpravách zámku Kaiser-Ebersdorf u Vídně. Roku 1683 byl přizván k práci na Černínském paláci na Hradčanech v Praze (vstupní portál), ale k realizaci návrhu nedošlo. Jistě byl autorem Dietrichsteinského (dnes Lobkoviczkého) paláce ve Vídni, který byl budován v letech 1685-1687.⁹⁰

Poměrně dlouhá doba Tencallova intenzivního působení v zemi, bohatství provedených i neuskutečněných prací, typologická rozmanitost tvorby zahrnující i projekt urbanistického charakteru v Lomnici (1669), užitkové stavby (biskupská sýpka v Kroměříži), zahrady (Květná zahrada v Kroměříži, 1666-1675), úpravy starších objektů nebo plány k nim (Dóm v Olomouci před rokem 1695) a návrhy na kostelní mobiliář, v neposlední řadě pak její velká územní rozlehlost i styk s mnoha domácími zednickými mistry a řemeslníky, položily spolehlivý základ k rozhodujícímu stadiu důležitého asimilačního procesu.⁹¹ Tencalla měl tedy účast na většině Liechtensteinově podnikání, a je nutno dodat, že se stal pod jeho vlivem i architektem piaristického řádu.⁹²

Až do příchodu Domenika Martinelliho byla proto stavební produkce v zemi Tencallovým vlivem zaměřena téměř výhradně na slohový proud přibližně janovsko-turínsko-milánské provincie.⁹³

Je potřeba zdůraznit, že Giovanni Pietro Tencalla nebyl pouhým napodobitelem dobových prvků a schémat, ale tvůrčím architektem, což se výrazně projevilo například v prostorových řešeních jeho sakrálních staveb nebo v řešení utváření ploch průčelí.⁹⁴

⁹⁰ VLČEK 2004 (pozn. 66) 658.

⁹¹ KRSEK / KUDĚLKA / STEHLÍK / VÁLKA 1996 (pozn. 78) 51.

⁹² VACKOVÁ 1957 (pozn. 55) 155.

⁹³ KRSEK / KUDĚLKA / STEHLÍK / VÁLKA 1996 (pozn. 78) 51.

⁹⁴ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 67.

A tak je třeba v genezi a v rozvoji Tencallova díla vidět především dílo architekta, který *„nepracuje ve vakuu, jeho tvorba je vždy odpovědí na konkrétní problémy a výzvy, které se váží ke konkrétnímu prostředí... A my se proto musíme ptát, co prostředí od architekta vyžaduje a jak formulovat „dobré“ řešení. Architekt tedy pracuje vždy v reálných situacích, které přímo či nepřímo kladou specifické otázky.“*⁹⁵

Dne 23. září 1695 umírá biskup Karel z Lichtensteina. Jak se vyvíjely další styky biskupových nástupců s Tencallou, není známo. Zřejmě se však podle jeho projektů stavělo na biskupových stavbách dále.⁹⁶

⁹⁵ Christian NORBERG-SCHULZ: Intentions in Architecture, Oslo 1966, 21. in: Lucie RYCHNOVÁ, Filip Spannbrucker, diplomová práce, KTF UK, Praha, 2007 (překlad. Mgr. Lucie Rychnová.)

⁹⁶ SMÝKAL 1975 (pozn. 85) 235.

V. Inspirační zdroje kostela ve Staré Vodě

Když hledáme analogie pro dispoziční řešení poutního kostela ve Staré Vodě, je třeba se vrátit přibližně o čtvrtstoletí zpět do rakouského prostředí k vídeňskému kostelu servitů a kostelu v Lockenhausu.⁹⁷

Autorství servitského kostela Zvěstování Panny Marie připisuje Tencallovi Václav Richter. Stavitelem kostela byl Carlo Cavenale. Stavba byla zahájena roku 1651 a dokončena byla v roce 1677. Jedná se o první centrální oválnou dispoziční na vídeňské půdě.⁹⁸[1] Vzhledem k datu počátku stavby nelze předpokládat, že by Tencalla byl původcem projektu. Architektem kláštera je roku 1662 jmenován Carlo Martino Carlone, s nímž byli Luchese i Tencalla v úzkém kontaktu.⁹⁹ Filiberto Luchese byl například roku 1655 kmotrem při křtu syna Carla Martina Carlona.¹⁰⁰

Kostel je oválného půdorysu s pravouhlými bočními kaplemi a půlkruhovými bočními kaplemi v diagonálách. Má dvouvěžové průčelí s předsíní mezi věžemi. V případě Lucheseho lze o účasti na projekci tohoto kostela uvažovat. Snad zde mohl kolem roku 1656 nebo později zasáhnout Tencalla jako Lucheseův společník. V každém případě jde o stavbu Tencallovi jistě blíže známou.

Další stavba, jejíž autor není dosud znám, a která je kostelu servitů ve Vídni v mnohém podobná, je kostel v Lockenhausu. Byl postaven v letech 1656 – 1669 z nadace hraběte Franze Nádasdyho stavitelem Pietrem Orsolinim.¹⁰¹ Jedná se o jednolodní stavbu s poměrně jednoduše řešeným průčelím, ukončeným trojúhelníkovým štítem, členěným toskánskými pilastry a v kordonu též výrazným oblamovaným kládím, s jednou věží na epištolní straně.

Zajímavý je ovšem půdorys kostela. K obdélné lodi se v příčné ose přimykají dvě pravouhlé kaple, v „okosených“ nárožích obdélníku jsou v diagonálních osách pak kaple přibližně půlkruhového půdorysu. Celkově je tedy řešen jako oktogón přibližující se oválu.¹⁰²

⁹⁷ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 68.

⁹⁸ RICHTER 1941-1942 (pozn. 64) 290.

⁹⁹ Renata WAGNER-RIEGER: Die Baukunst des 16. und 17. Jahrhunderts in Osterreich. Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte 20, 219.

¹⁰⁰ RICHTER 1934-1935 (pozn. 83) 28.

¹⁰¹ WAGNER-RIEGER (pozn. 99) 219

¹⁰² KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 45.

VI. Průběh stavby kostela sv. Anny a sv. Jakuba Většího v letech 1680-1690

V případě Giovanniho Pietra Tencally neexistuje dostatek autorsky ověřeného plánovaného materiálu.¹⁰³ K řadě staveb sice existují archivní doklady o jeho autorství, množství děl je mu však připisováno na základě slohové kritiky, a některá i bez hlubšího rozboru pouze v hypotetické rovině.¹⁰⁴

U chrámu ve Staré Vodě si můžeme být Tencallovým autorstvím téměř jisti. Dokládá nám to dopis Tencally biskupovi Karlu z Liechtensteina z 26. května 1680. Na konci dopisu se Tencalla zmiňuje, že pracuje na objednaných plánech kostela pro Starou Vodu a Svatý Kopeček, přilehlý hřbitov a dům před nádvořím, které se bude snažit co nejrychleji dokončit. Tencalla doslovně píše: „*rimando li disegni, vechi accie possi vedere che vie poca varieta da unal'altro quanto poi acli altri disegni ordinatomi per le chiesse di Altwasser, Monticiello, cimiterio et casino avanti il seraglio ...*“¹⁰⁵

Není bez zajímavosti, že vypracováním stavebních plánů kostela pověřil biskup Tencallu již roku 1668.¹⁰⁶ Dva roky poté, co byl přijat do jeho služeb, Josef Malý konstatuje, že Tencalla „*při své práci a návrzích musil však velmi dbáti kardinálova přání.*“ Liechtenstein chtěl, aby všechny štukatérské, malířské, sochařské, zámečnické i klempířské práce byly provedeny významnými muži. Na druhé straně Josef Malý přiznává také vliv Tencally na biskupa, například ve výběru umělce, který měl vykonat štukatérské práce na hlavním oltáři a také všech postranních oltářích.¹⁰⁷ A pokud se v předchozích kapitolách už mluvilo o biskupových snahách podílet se aktivně na projektování svých staveb, tak nás nemůže zaskočit názor Jana Bombera, který doslova píše, „*že nový poutní kostel byl inspirovaný olomouckým biskupem a realizovaný podle plánů císařského stavitele Pietra Giovanniho Tencally a z peněz a darů poutníků.*“¹⁰⁸

Stavbě nového kostela věnoval biskup Liechtenstein velkou pozornost a péči.

¹⁰³ Zdeněk KUDĚLKA: Návrh G. P. Tencally na jezuitský kostel v Olomouci, in: Historická Olomouc a její současné problémy V, Olomouc 1985, 218.

¹⁰⁴ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 44.

¹⁰⁵ SMÝKAL 1975 (pozn. 85) příloha.

¹⁰⁶ Jan BOMBERA / Jana KREJČOVÁ: Stavba kostela sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě na Olomoucku, in: Vlastivědný věstník moravský. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, ročník LI, 1999, 235.

¹⁰⁷ Josef MALÝ: Vlastivěda moravská. Libavský okres. II. Místopis, Brno 1931, 196-197.

¹⁰⁸ Jan BOMBERA: Několik poznámek ke kulturním dějinám Staré Vody, In: Sborník památkové péče v severomoravském kraji, Ostrava 1977, 3, 192.

V jeho zastoupení stavbu sledoval biskupský zednický mistr z Kroměříže Matouš Pertsch a pravidelně podával zprávy.¹⁰⁹ Stavbu vedl zednický mistr Petr Töchet z Budišova, který je uváděn jako „polierus“ při stavbě.¹¹⁰

O průběhu stavby jsme velmi dobře informováni z bohaté korespondence mezi biskupem a písařem v Libavé Pavlem Johnem.

K zahájení stavby došlo v roce 1681, přípravy začaly již v roce 1680. Podle plánů dal biskup vypracovat předběžný přehled množství stavebního materiálu. Odhad kamenických prací provedl kameník Wentzel, který pracoval při olomouckém městském kostele sv. Mořice.

Místním dohledem nad stavebními pracemi, zásobováním a vedením účtů stavby kostela pověřil biskup, jak už bylo výše zmíněno, městského písaře v Libavé Pavla Johna, který mu pak začal pravidelně podávat zprávy. První drobná vydání pro stavbu budoucího kostela se objevují již ve výtahu vydání z kostelních peněz za rok 1680: za drát, nářadí, tesařům za stavbu přístřešků pro cihly, za vyměření pozemku pro kostel, za boudu pro cihláře, zedníky a kameníka Wentzla, za vykopání a vyzdění jámy pro pálení cihel. Tyto práce se však protáhly ještě přes celý rok 1681 a biskup vyjádřil svou nespokojenost s pomalým postupem prací Johnovi 24. ledna 1682.¹¹¹

Pavel John zaslal 13. prosince 1682 biskupovi závěrečnou zprávu o stavbě kostela za rok 1682. Na stavbě tehdy pracovali čtyři zedníci do 3. listopadu. Pro jednu věž vyzdili částečně základy do hloubky zhruba 5,4 metrů. Pro druhou věž se začaly základy kopat, ale dne 3. listopadu se práce zastavily kvůli sněhu.

Korespondence mezi libavským písařem, městskou radou a biskupem v roce 1683 je neúplná. V březnu informoval písař biskupa o přípravě dalšího materiálu, o jednání s kroměřížským paličem vápna Václavem Špalatou a s hajným kláštera Hradiska o novém lomu kamene.

V září sdělil písař biskupovi, že na stavbě se pracovalo, ale v obavách před Poláky, kteří všude berou vozy i koně, museli poddané do práce nutit. Polská vojska táhla v té době proti Turkům, kteří obléhali roku 1683 Vídeň, a pak zase zpět.

Stavba tehdy pokročila v základech do úrovně země ve směru ke kostelíku

¹⁰⁹ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond AO, kart. 439. (cit. in: BOMBERA / KREJČOVÁ pozn.106, 235).

¹¹⁰ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond CO, kart. 632. (cit. in: BOMBERA / KREJČOVÁ pozn.106, 235).

¹¹¹ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond AO, sign. 2099 Bb 117, kart.439, 39-40. (překlad in: BOMBERA / KREJČOVÁ pozn. 106, 236).

sv. Anny. Písař dále sděluje, že vápna je zásoba, ale další vápenec na pálení se bude lámat a vozit, jakmile ustane průchod Poláků a rolníci zasejí.

Řada biskupových dopisů z roku 1683 a 1684 je datována na Mírově. Další zpráva písaře Johna biskupovi je datována až 16. července 1684. Uvádí se v ní, že stavba kostela včetně věží je asi 3,20 metrů nad základy až ke kostelíku sv. Anny. Téhož roku byla také část zdi kostelíka sv. Anny zbořena, aby nebránila výstavbě základů presbytáře. Zbytek kostelíku měl zatím zůstat, aby v něm mohly probíhat bohoslužby.

Dopisem ze dne 16. října 1684 písař informuje biskupa opět o zdech kostela. Ty byly vyvedeny do výše zhruba pěti metrů i s šesti pilíři a klenbami průchodů.¹¹²

Kostel byl vystavěn z kamenného i cihlového materiálu, střešní krytinou byla břidlice. V roce 1686 byly zaklenuty sakristie a kůr. Zároveň probíhaly štukatéřské práce. Roku 1687 vznikla klenba lodi kostela, byla pokryta další část střechy a zastřešení bylo dokončeno až roku 1689.¹¹³

V relaci starovodského rektora se o dokončení stavby dovídáme toto: „*Hoc perfecta est Anno 1688.*“¹¹⁴ Teprve 7. července 1690 biskup oznámil konzistoři, že ve Staré Vodě postavil nádherný kostel (*sumptuosa et magnifica ecclesia*) a k rozvoji úcty sv. Anny založil fundaci pro čtyři piaristy, kteří jej mají spravovat.¹¹⁵ Kostel byl až do roku 1784 jen klášterní,¹¹⁶ zároveň jako filiální při farním kostele v Libavě.¹¹⁷

Protože všechny práce ještě nebyly ukončeny, byl nový chrám roku 1690 jen jednoduše posvěcen děkanem Františkem Zeiskem z Budišova. Slavnostní svěcení bylo teprve 11. října 1705. Světitelem byl světicí biskup říšský hrabě František Julián z Braidy a Ronseku.¹¹⁸ Téhož názoru na světitele kostela má i Augustin Neumann.¹¹⁹ Jana Krejčová uvádí, že slavnostní konsekraci provedl olomoucký biskup Karel III., Josef princ Lotrinský, který byl přímým nástupce Karla z Liechtensteina, za účasti světicího biskupa Františka Julia, hraběte z Braidy a Ronseku.¹²⁰ To, proč byl kostel konsekrován až roku

¹¹² BOMBERA / KREJČOVÁ 1999 (pozn. 106) 237

¹¹³ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 7.

¹¹⁴ ZA v Opavě, pob. Olomouc, relace CO 632.

¹¹⁵ BOMBERA / KREJČOVÁ 1999 (pozn. 106) 244.

¹¹⁶ MALÝ 1931 (pozn. 107) 196.

¹¹⁷ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 8.

¹¹⁸ PILLICH 1926 (pozn. 15) 10-11.

¹¹⁹ Augustin NEUMANN: Piaristé a český barok, Přerov 1923, 123.

¹²⁰ Jana KREJČOVÁ: Stará Voda. Stručný průvodce poutním areálem, in: Poodří 3, 2006, 5.

1705, vysvětluje Bohumil Samek tím, že kostel byl sice roku 1690 vysvěcen a převzat piaristy, ale ti ho do roku 1696 ještě dobudovali.¹²¹

Možnou podobu kostela nám přibližuje několik vyobrazení. Karel Eichler se domnívá, že kostel ve Staré Vodě je pravděpodobně zachycen na tezi Františka Biretty z Brandenfelsu z roku 1686.¹²² Tezi nakreslil Antonín Lublinský a vyryl ji Leo Heckenauer v roce 1686. Vlevo nahoře můžeme vidět portrét zakladatele řádu piaristů sv. Josefa Kalasánského, v medailónu uprostřed portrét Karla Liechtensteina. Vpravo dole je kostel ve Staré Vodě a vlevo dole je piaristický žák a sv. Anna ukazující levou rukou na starovodský kostel.¹²³ [2]

Další vyobrazení kostela máme na rytině vydané knihtiskařem Emmanuelem Swobodou v Brně roku 1761.[3] V kapli sv. Anny kostela Panny Marie Sněžné v Olomouci můžeme zase vidět miniaturu namalovanou na pozlaceném plechu.[4] Pozdější úpravou z roku 1916 byl původní obrázek narušen. Je zde vymalován starovodský kostel, který z části zakrývá velký oblak, na kterém je sv. Anna s Pannou Marií.

VI/I Architektonický rozbor interiéru kostela

Půdorysně je prostor kostela navržen do obrazce protáhlého osmiúhelníku [5], který respektuje hlavní osu celé stavby. Tento prostor zároveň nabízí řadu centrálních symetrií, počínaje rozmístěním osmi rohových pilířů, výklenků, nástěnných maleb a dominantních masivních štuků, až po tvarování římsy a členění klenby ve tvaru osmicípé hvězdice.

Základní prostorové členění interiéru kostela je osově symetrické, dominantní je podélná osa, avšak samotná loď má zároveň výraznou charakteristiku centrálního prostoru s rozvinutím příčných a diagonálních symetrií, a to jak v půdorysné a hmotné organizaci prostoru, tak i v uplatnění různých článků výzdoby. Při pohledu vzhůru, směrem k mohutné římsě a složité hvězdčovitě klenbě, je dobře viditelná tato základní geometrická struktura protáhlého osmiúhelníku. Na druhé straně ale návštěvník kostela, pohybující se uvnitř lodi, vůbec nevnímá toto oktogonální tvarové schéma, protože je v maximální míře

¹²¹ Bohumil SAMEK: Umělecké památky Moravy a Slezska, 2. svazek J/N, Praha 1994, 476.

¹²² EICHLER 1887 (pozn. 16) 390.

¹²³ Jana KREJČOVÁ: popis k tezi Lublinského, In: Poutní místo Stará Voda, Olomouc 1997, 1.

odlehčeno širokými průchody do přilehlých prostor bočních kaplí, presbytáře a diagonálně orientovanými výklenky.¹²⁴ Výška kostela až po střechu je 25 metrů.¹²⁵

Fasády kněžiště, lodi a bočních kaplí člení hluboké vpadlé výplně. V nich jsou prolomená okna se segmentovými záklenky.¹²⁶ Pod stropem se táhne římsa asi metr široká.¹²⁷ K prostoru lodě patří také čtyři diagonálně orientované výklenky, umístěné vždy mezi dvojicemi hlavních rohových pilířů. Kromě jiného je jejich zvláštností vyústění úzkých tunelových průchodů mezi sakristiemi a bočními kaplemi, jak můžeme vidět z půdorysu.¹²⁸ S podobným systémem průchozích bočních kaplí se setkáváme i u dalších Tencallových staveb jako je poutní kostel na Svatém Kopečku a chrám sv. Michala v Olomouci.

Tato centrálnost prostoru ve Staré Vodě není vyjádřena tedy pouze půdorysným tvarem lodě, ale i čtyřmi bočními nikami, jejichž pomyslným propojením vznikají výrazné diagonály.¹²⁹ Nicméně snaha centralizovat podélný půdorys je výrazná a řadí starovodský kostel bezpečně k průbojným tendencím barokní architektury konce 17. století.¹³⁰ Umístění bočních kaplí navazuje na již zmíněné symetrie prostoru kostelní lodi.¹³¹

Interiér chrámu má tři hlavní části. Západní předsíň s kůrem a s postranními prostory věží. Dále velkou střední loď, jak už bylo zmíněno, na půdorysném útvaru mírně protáhlého osmiúhelníka s postranními kaplemi severovýchodní a jihozápadní, situovanými ve střední příčné lodi. Třetí částí je pak polygonálně uzavřené presbyterium s bočními prostory sakristií.

Vstupní předsíň a chór jsou zaklenuty valenou klenbou s lunetami s architektonicky zdůrazněnými hranami. Oba přízemní prostory věží mají klenbu valenou s jedním párem styčných lunet a do obou vede vstup do točitých schodišť, rámovaných jednoduchým kamenným barokním portálem s ušima, kapkami, lištou a profilovanou nadřímsovou.

¹²⁴ Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ / Irena PEŘINOVÁ / Helena RICHTEROVÁ: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa, III, Rámcové pokyny pro rekonstrukci, Olomouc 1996, 1, 5.

¹²⁵ PILLICH 1926 (pozn. 15) 19.

¹²⁶ SAMEK 1994 (pozn. 121) 476-477.

¹²⁷ PILLICH 1926 (pozn. 15) 20.

¹²⁸ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 7.

¹²⁹ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 40-42.

¹³⁰ Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ: Architektonický rozbor kostela, in: Poutní místo Stará Voda, Olomouc 1997, 22.

¹³¹ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 8.

¹³²Vstupní klenební oblouky mají identickou strukturu jako vítězný oblouk a oblouk nad kůrem.[6]¹³³

Půlkruhový pás, jen mírně stlačený, odděluje vstupní část od prostoru loď tvaru protáhlého oktogonu, který v horní části uzavírá mohutné profilované oblamované kladí se štukovým dekorem ve vlysu, harmonující s osmiúhelníkovým půdorysem loď a nesoucí lunetovou kupolovou klenbu. Hrany lunet a centrální zrcadlo klenby jsou zdůrazněny mohutnými oblouky s listovým motivem.¹³⁴

Třetí částí, presbyteriem a sakristiemi, se budeme zabývat v další kapitole.

VI/II Architektonický rozbor exteriéru kostela

Ve výtvarné koncepci exteriéru chrámu je kladen důraz na plastické, lineárně grafické členění západního dvouvěží, které stojí v dramatickém kontrastu vůči jednoduchému členění ostatních exteriérových ploch.[7] Zatímco u západního průčelí je tektonický systém maximálně prořezán vertikálami vpadlých polí a navozuje tak neklid hry světlých a tmavých linií, přerušovaných horizontálami římsových hlavic a kordonů, působí ostatní průčelí klidem hladkých ploch, vymezených lizénovými rámy.¹³⁵ Hlavní průčelí je tedy řešeno výrazně zdobněji než boční fasády, které jsou členěny jednoduše výše zmíněnými lizénovými rámy.¹³⁶

Vstupní útvar průčelí člení podložené nárožní pilastry.[8] Věže mají v patrech zdvojené nárožní lizény. Nad obdélnými okny jsou segmentové frontony.¹³⁷ Horní okno nad hlavním vchodem osvětluje chodbu mezi oběma věžemi, dolní okno zase hudební kůr.¹³⁸ Západní průčelí je uprostřed prolomeno trojicí portálů. Nad prostředním je osazena kamenná kartuš se znakem fundátora, olomouckého biskupa Karla z Liechtensteina. Ve štítě kartuš obsahuje znak piaristického řádu¹³⁹ a nápis „*Aere piorum*“. Nápis v překladu

¹³² KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 40-42.

¹³³ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 8.

¹³⁴ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 40-42.

¹³⁵ Ibidem 40-42.

¹³⁶ Irena PEŘINOVÁ-KUBEŠOVÁ: Starovodský kostel v kontextu tvorby Giovanniho Pietra Tencally, in: Poutní místo Stará Voda, Olomouc 1997, 24.

¹³⁷ SAMEK 1994 (pozn. 121) 477.

¹³⁸ PILLICH 1926 (pozn. 15) 19.

¹³⁹ SAMEK 1994 (pozn. 121) 477.

„Penězi zbožného lidu“ připomíná, že kostel byl vystavěn z darů zbožných poutníků.¹⁴⁰ Niky nad bočními portály vyplňují sochy sv. Jakuba Většího a sv. Anny z 19. století.¹⁴¹

Figury na fasádách se stávají v době baroka neodmyslitelnou součástí výzdoby výklenků architektur ať už v interiérech kostelů či na fasádách. Vztah figury k nice nebyl v té době zatím vyřešen. Málo životné postavy, postrádající vzájemnou psychologickou vazbu, dostávají výraz nejistoty často právě svým umístěním do konkrétního prostředí.¹⁴²

Můžeme si ještě povšimnout toho, že dvouvěžové průčelí zde jakoby vytvářelo samostatnou kulisu představenou před kostelní lodí.¹⁴³ Samotné věže jsou vysoké asi 50 metrů.¹⁴⁴

VI/III Přestavba kostela a další úpravy v letech 1690-1914

Roku 1702 byly uvedeny do chodu hodiny na kostelní věži.¹⁴⁵ Již roku 1706 je zmiňována první oprava průčelí kostela bez bližšího určení, o jakou opravu se jednalo.¹⁴⁶ První z několika stavebních změn byla výstavba nové krypty pod kostelem v roce 1741, která sloužila pro pohřbívání řádových bratří. Poslední pohřeb do ní se uskutečnil roku 1773. V roce 1762 byly věže opatřeny novými měděnými báními a pozlacenými kříži.¹⁴⁷

Nejvýraznějším zásahem, který znamenal změnu původní dispozice presbytáře [9], byla přestavba v letech 1765-1767. Nová úprava presbytáře byla provedena podle návrhu z roku 1761. [10] V žádosti o povolení přestavby se uvádí, že je nutná vzhledem k tomu, že stávající kněžiště je málo osvětlené.¹⁴⁸ Jana Krejčová jako důvod rozšíření presbytáře uvádí, že stávající prostor nevyhovoval zvyšujícímu se počtu kněží, kteří v době poutí

¹⁴⁰ PILLICH 1926 (pozn. 15) 19.

¹⁴¹ SAMEK 1994 (pozn. 121) 477.

¹⁴² Miloš STEHLÍK: Nástin dějin sochařství 17. a 18. věku na Moravě, in: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, F 19-20, 1975-1976, řada uměnovědná, ročník XXIV-XXV, Brno 1976, 25.

¹⁴³ PEŘINOVÁ-KUBEŠOVÁ 1997 (pozn. 136) 24.

¹⁴⁴ PILLICH 1926 (pozn. 15) 18.

¹⁴⁵ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 8.

¹⁴⁶ BOMBERA 1977 (pozn. 108) 192.

¹⁴⁷ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 8.

¹⁴⁸ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 4732 (cit. in: ŘEZÁČ: Příspěvek ke stavebně-historickému vývoji kolejního kostela ve Staré Vodě, Zprávy krajského vlastivědného muzea v Olomouci, č. 210, 1980, 28.

koncelebrovali mše svaté.¹⁴⁹ Tento důvod se mi zdá nepravděpodobný už vzhledem k tomu, že se sloužovalo na poutních místech běžně v kostelích i několik bohoslužeb najednou.

Původní mělký presbytář obdélného půdorysu s jediným okenním otvorem za hlavním oltářem a dvěma nevelkými bočními sakristiemi byl prodloužen. Vznikla tak do současnosti zachována podoba presbytáře s polygonálním závěrem s třemi okenními otvory a novou klenbou, jak si můžeme povšimnout na obrázku číslo šest. V prodloužení sakristií a oratoři v patře nad nimi přibyla vždy polovina páru styčných lunet při jihovýchodní zdi, takže klenby těchto prostor dostaly podobu valených kleneb s jedním a půl párem styčných lunet.¹⁵⁰

Určitou představu o podobě presbytáře kostela si můžeme udělat z modelů chrámu. Na prvním z nich [11] vidíme současný protáhlý vzhled presbytáře. Následující [12] je zhotoven na základě návrhu půdorysu pocházejícího z roku 1761 [9]. Na modelu je dobře viditelná výrazná nepřesnost v šířce bočních kaplí a věží. Možná podoba presbytáře se však zdá být autentická.

Zcela hypoteticky stojí také za úvahu porovnání současného půdorysu kostela ve Staré Vodě, jak už bylo v V. kapitole zmíněno, a možného Tencallova inspiračního zdroje, a to půdorysu kostela Servitů ve Vídni [1]. Je pravděpodobné, že ve Staré Vodě měl presbytář původně stejnou šířku a délku jako západní předsíň s kůrem a s postranními prostory věží.[13a, 13b]

Tato třetí část interiéru je oddělena triumfálním obloukem od lodě. Klenební systém zde tvoří jedno pole plackové klenby oddělené pasem od konchovitěho ukončení závěsu s navazující lunetou. Je osvětleno dvěma bočními vysokými okny půlkruhovým záklenkem a v závěru kasulovým oknem. Na severní stranu i na jižní stranu vedou jednoduché kamenné barokní portály do prostoru sakristie. Osově nad nimi jsou otvory do oratoří. Sakristie i kaple, stejně jako prostory nad nimi, jsou zaklenuty valenými klenbami s jedním a půl párem styčných lunet.¹⁵¹

Sakristie jsou symetricky přičleněny k presbytáři po obou bocích. Jsou to místnosti přibližně čtvercového půdorysu. Každá ze sakristií má vlastní vstupní dveře z vnějšího prostoru, vchod do místnosti s točitým schodištěm a vstup do úzkého tunelovitěho průchodu. Na východní zdi je pak velké okno s mříží.¹⁵²

¹⁴⁹ KREJČOVÁ 2006 (pozn. 120) 5.

¹⁵⁰ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 8.

¹⁵¹ Ibidem 40-42.

¹⁵² KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 11.

Emil Pillich tuto přestavbu zhodnotil velmi negativně: „*Přístavbou, která vznikla rozšířením presbytáře v roce 1767, souměrnost značně utrpěla. Jmenovitě z venku působí ta přístavba nepříjemně.*“¹⁵³ To, že původní půdorys utrpěl již výše zmíněnou přístavbou, konstatuje i Josef Malý.¹⁵⁴

Přesto však interiér kostela představuje unikátní a mimořádně působivý celek, v jehož rámci můžeme rozlišit dochování dvou významných souborů, dokládajících dvě podstatné etapy historie kostela, a zároveň dvě stylové fáze vývoje barokní architektury na Moravě. Raná fáze je dobře zastoupena v architektonickém členění a výzdobě lodi kostela, fáze pozdější se pak uplatňuje zejména ve výzdobě kněžiště. K určitému vzájemnému prostoupení obou dochází v bočních kaplích.¹⁵⁵

V letech 1783, 1788, 1795, 1805 a 1857 proběhly drobné opravy poškozených částí fasád či věží. Střecha kostela byla opakovaně provedena v letech 1779, 1841 a 1856-1859. Při poslední opravě byly cibulové bání dvou věží nahrazeny stanovými věžními konstrukcemi. Snad při této příležitosti vznikla i nová pultová střecha nad mezivěžním prostorem. Její konstrukce částečně překrývala boční okenní prostory věží, což svědčí o tom, že tento tvar nevycházel z původního stavu. Stáří této střešní konstrukce však již nebylo možno posoudit vzhledem k tomu, že v průběhu stavebně-historického průzkumu už byla odstraněna a nahrazena zcela novodobou sedlovou střechou.¹⁵⁶

V únoru 1791 žádají piaristé konzistoř o povolení rozšířit a restaurovat hudební kůr kostela. Po schválení své žádosti uzavírají smlouvu na provedení práce se zednickým mistrem Feilhauerem. Kůr je hotov v říjnu téhož roku.¹⁵⁷ Dříve pravouhle ukončená část kůru byla nahrazena konvexkonkávním tvarem vystupujícím dále do lodi.

Roku 1873 byl v sakristii na epištolní straně zřízen hrob. Velkou opravu zaznamenáváme roku 1889, kdy byly poprvé po dvou stech letech opraveny venkovní omítky včetně věží. Při této opravě byla zřejmě použita negativní barevnost, která je zachycena na všech dobových ikonografických dokladech. Tehdy pravděpodobně mohla být vyměněna konstrukce střech z roku 1767 nad oratořemi. Poslední úpravou před první světovou válkou byla oprava střechy, spojená s instalací hromosvodu v roce 1914.¹⁵⁸

¹⁵³ PILLICH 1926 (pozn. 15) 18.

¹⁵⁴ MALÝ 1931 (pozn. 107) 200.

¹⁵⁵ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 3.

¹⁵⁶ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 8.

¹⁵⁷ BOMBERA 1977 (pozn. 108) 192.

¹⁵⁸ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 8.

VI/IV Chrám v letech 1914 – 1946

Válečné události postihly starovodský kostel nejvíce díky rekvizicím tří z pěti zvonů roku 1916. V průběhu války byla také poněkud zanedbána údržba objektu. Opravy po válce probíhaly v letech 1919-1922 za podpory arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana, bývalého žáka piaristické koleje.

Ve dvacátých letech byla dále opravována fasáda, střecha a podlaha v chóru, konzervovány sochy na průčelí a roku 1927 byly chybějící zvony nahrazeny třemi novými (sv. Anna, sv. Jakub, sv. Benedikt) od firmy Herold z Chomutova.

Obdobím větších rekonstrukčních prací v areálu kostela byly léta 1930-1936. Před touto opravou byl vnějšek kostela značně sešlý, omítky zvětralé. Plechová krytina věží a břidlicová střecha nad kupolí kostela byly netěsné. Všechny nátěry oken a dveří byly oprýskané, dřevěná okna byla prohnílá. Stavební práce byly odkládány pro nedostatek financí.¹⁵⁹ Vnějšek kostela byl ve velmi špatném stavu. Probíhaly sice pravidelně drobné opravy, ale postupnému chátrání chrámu nezamezily.¹⁶⁰ V letech 1931-1936 proběhla renovace vnějších omítek a střechy věží byly pokryty měděným plechem.

V průběhu druhé světové války neprobíhaly pravděpodobně další velké opravy. Poklesl příliv poutníků, protože byl omezen pohyb obyvatelstva. Pro válečné účely byly opět sneseny tři zvony, které byly instalovány roku 1927. Byl snesen i sanktusník z roku 1764.¹⁶¹ Dne 4. května 1945 vstoupila do Staré Vody, která byla v letech 1938-1945 začleněna do Německé říše, sovětská vojska.¹⁶²

VI/V Ambity kolem kostela

V období let 1688-1692 byly kolem kostela postaveny klenuté ambity. Informuje nás o nich zpráva starovodského rektora, který píše: „*Hoc Ecclesia insuper est circum data pulchro et spatioso ambitu...*“¹⁶³ Ambit byl zdoben malbami křížové cesty podle Führicha z roku 1892.¹⁶⁴

¹⁵⁹ Ibidem 11.

¹⁶⁰ Adolf LOSERT: Wallfahrtsort „Sankt Anna“ Altwasser und seine Geschichte, Bayreuth 1980, 111.

¹⁶¹ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 11-12.

¹⁶² Bohuslav SMEJKAL: Poutní místo sv. Anny ve Staré Vodě u Libavé, Samotišky 1993, nepag.

¹⁶³ ZA v Opavě, pob. Olomouc, relace CO 632.

¹⁶⁴ MALÝ 1931 (pozn. 107) 201.

Ambit byl dlouhý 65 metrů a široký 5 metrů. Obklopoval kostel ze tří stran. Za presbytářem kostela byly jeho klenby křížově klenuté, zbylé chodby se do vnitřního nádvoří otvíraly ve formě arkád.[14] Čelní stěna nádvoří byla od vnějšku oddělena vysokou zdí.

Konaly se v něm české bohoslužby, pokud byly zároveň v kostele slaveny bohoslužby německé. Slavil se zde také svátek Božího těla. Chodba rovněž sloužila poutníkům jako ochrana proti dešti nebo jako noclehárna.

Uprostřed ambitu na levé straně kostela vybudovali obláti tři moderní kaple. [15] První z nich byla zasvěcena rolnickým patronům sv. Isidorovi, sv. Notburce a sv. Vendelínovi. Prostřední kaple Smrti sv. Josefa sloužila v zimních měsících k bohoslužbám. V třetí kapli zasvěcené Bolestné Panně Marii bylo umístěno sousoší Piety. Stavební práce na těchto kaplích začaly v roce 1935¹⁶⁵ a jejich vysvěcení proběhlo v roce 1936. V dnešní době se zachovaly z ambitů pouze obvodové zdi. [16, 17]

Podle německého badatele Franze Matsche idea typu poutního místa s ambity má tradici již ve středověkých ambitech klášterů. Ambit poutních míst se tak stává jakousi Hortus conclusus či Paradisus claustralis. Jeho stěny přímo vybízejí k programové výzdobě. Brány v jednotlivých křídlech ambitu byly velmi často orientovány ke staletým cestám lemovanými stromy a výklenkovými kaplemi.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Jana KREJČOVÁ: Stará Voda. Poutní kostel sv. Jakuba Většího a sv. Anny, Velehrad 2008, 11-12.

¹⁶⁶ ROYT 1999 (pozn. 19) 112.

VII. Malířská a sochařská výzdoba chrámu v letech 1680-1914

Zpráva starovodského rektora říká, že „*kostel je chvalně známý velkolepou výstavbou a uměleckými malbami.*“¹⁶⁷ Umělecká výzdoba interiéru pocházela ze dvou hlavních období. První období můžeme datovat do let 1683-1688, kdy byl kostel vybudován a posvěcen. Druhé období pak datujeme do let 1765-1767, v němž byla realizována přestavba presbyteria.

Popis interiéru v této kapitole už neodpovídá dnešnímu stavu. Devastace poutního místa ve 20. století má za následek různý stupeň poničení a čitelnosti nástěnné výzdoby. Za hlavní příčiny poškození fresek kostela můžeme označit dlouhodobé zatékání srážkových vod, porušení promáčeného zdiva a omítek mrazem a vandalismus. Malba nese stopy střelby. Jsou zde namalované a vyryté nápisy v azbuce. Omlácení a destrukce dostupných součástí výzdoby je možno vidět na četných místech. Zařízení kostela bylo buď odstraněno a přeneseno do okolních kostelů, anebo úplně zničeno. Více o tom však v následujících kapitolách.¹⁶⁸ Při popisu interiéru se proto musíme držet kromě dochovaných fragmentů výzdoby také archivních materiálů a nepočetné literatury z první poloviny 20. století.

Výzdobu kostela je nutno vnímat jako velice jednoduší celek bez hluchých míst, který si zaslouží soustředěnou odbornou pozornost ve všech detailech. Výzdoba prostých omítkových ploch měla v původní koncepci svou jasně definovanou podobu v rámci celku.¹⁶⁹

VII/I Klenba lodi

Ústřední freska ve vrcholu klenby lodi náleží k původní výzdobě. [18] Výjev je namalován v živé barevnosti s množstvím figur dynamicky rozmístěných v prostoru. V dolní části podélného obrazu je patrná architektura s balustrádou, na které sedí či jsou volně opřeny postavy čtyř evangelistů. V centru obrazu je postava sv. Anny, k níž přilétá vstříc houf andělů.¹⁷⁰

Názory na námět této fresky nejsou jednotné. Emil Pillich se domnívá, že jde

¹⁶⁷ NEUMANN 1923 (pozn. 119) 123.

¹⁶⁸ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 3.

¹⁶⁹ KAŠPÁRKOVÁ 1997 (pozn. 130) 23.

¹⁷⁰ Ibidem 23.

o vyobrazení Posledního soudu (řec. Deutera parúsia tú Chrístú), v němž vyniká postava sv. Anny, a že autorem je pravděpodobně Karel Passano.¹⁷¹ Josef Malý sice Pillichův názor na námět vyobrazení přijímá, ale nesouhlasí s autorem výjevu. Píše, že „*podle zprávy Dr. Breitenbachera maloval fresky jiný malíř a nám neznámý.*“¹⁷² Také František Řezáč poukazuje na to, že autorství této fresky je prozatím sporné.¹⁷³

Ikonografie fresky však postrádá všechny důležité motivy, které jsou pro ikonografii Posledního soudu typické, kdy ústřední postavou v tomto námětu je Kristus jako soudce, po stranách jsou apoštolové a v dolní části ikonografie se z hrobu, ze země či z moře vynořují mrtví. Archanděl Michael drží váhy, na kterých váží duše. Spravedliví po pravici Kristově jsou pak odváděni anděly do nebe, zatímco po levici do pekla.¹⁷⁴

Bohumil Samek se zmiňuje o Nanebevzetí Panny Marie.¹⁷⁵ Tento námět však obvykle zobrazuje Pannu Marii, jak se vznáší v oblacích nesena anděly a je obklopena září. Mívá ruce sepjaté nebo vztažené vzhůru. Pro dolní část ikonografie jsou typičtí stojící apoštolové u prázdného hrobu a sv. Tomáš zachytávající Mariin pás. Ani toto zde na ústřední fresce chrámu není zobrazeno.¹⁷⁶

Jana Krejčová míní, že zde jde o výjev s apoteózou sv. Anny, sv. Jáchyma a sv. Jakuba Většího. Autorem je snad římský malíř Giovanni Carlone (1636-1713), který údajně ve Staré Vodě pracoval na nějakém blíže nespecifikovaném obraze před srpnem roku 1688. Tento malíř pocházel z ligursko-piemontské rodiny malířů a sochařů.¹⁷⁷

Ústředním motivem je zde zřejmě postava sv. Anny. Na velmi nečitelném zobrazení si můžeme všimnout, že je zahalena do zelenožlutého dlouhého pláště.¹⁷⁸ Má na hlavě závoj. Pravou ruku napřahuje k Bohu. Po její pravici je zobrazen sv. Jáchym s dlouhými vlasy a plnovousem. Na vyobrazení drží v ruce nějaký předmět. Může se jednat o hůl. Po Annině levé ruce se krčí postava, snad sv. Jakuba Většího. Muž jako by byl do něčeho zahalen a na hlavě měl pokrývku.

¹⁷¹PILLICH 1926 (pozn. 15) 20.

¹⁷²MALÝ 1931 (pozn. 107) 200 in: poznámka č. 3.

¹⁷³František ŘEZÁČ: Příspěvek ke stavebně-historickému vývoji kolejního kostela ve Staré Vodě, in: Zprávy krajského vlastivědného muzea v Olomouci, 210, Olomouc 1980, 29.

¹⁷⁴James HALL: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991, 363.

¹⁷⁵SAMEK 1994 (pozn. 121) 477.

¹⁷⁶Hynek RULÍŠEK: Postavy, atributy, symboly. Slovník křesťanské ikonografie, Hluboká nad Vltavou 2005, nepag.

¹⁷⁷KREJČOVÁ 2006 (pozn. 120) 7, a poznámka č 26.

¹⁷⁸HALL 1991 (pozn. 174) 51.

VII/II Alegorie čtyř světadílů

V nižším pásmu lodi, nad nikami, postavenými na koncích diagonál, jsou další čtyři nástěnné malby, představující alegorie zemských světadílů. Na straně u triumfálního oblouku to jsou Evropa a Asie, na straně při vstupní předsíni Afrika a Amerika.¹⁷⁹ Emill Pillich opět jako autora uvádí Carla Passana.¹⁸⁰

Čtyři části světa zobrazí ženské postavy. Tato ikonografie se začala vyskytovat v protireformačním hnutí i později a její nejobecnější funkcí bylo připomínat celosvětové rozšíření katolického křesťanství.¹⁸¹ Tyto fresky zde zřejmě znázorňují alegoricky rozšíření úcty sv. Anny ve čtyřech tehdy známých světadílech světa. Můžeme zde číst latinské verše: „*Arbor Olympi – nemini negat – nescia luti – arcet et abigit.*“¹⁸² Začáteční písmena těchto čtyř latinských veršů tvoří jméno Anna.¹⁸³ Tyto verše sestavil neznámý básník.¹⁸⁴ Namalované výjevy pocházejí snad až z druhého období, kdy byl přestavován presbytář.¹⁸⁵

První vyobrazení představuje Evropu [19]. Evropa jako královna světa má na hlavě korunu.¹⁸⁶ V mytologii je to dcera krále Ugenora.¹⁸⁷ Sedí na býkovi, kterého se levou rukou přidržuje, zatímco pravou vztahuje ke květině, jako by ji chtěla vzít. Býk patřil k domestikovaným zvířatům. V řadě oblastí znamenal odjakživa známku přežití, byla mu projevována také patriční úcta. Podobu býka či krávy měla nejvíce božstva slunce a přírody.¹⁸⁸ Z horní levé i pravé strany vyobrazení přilétají dva andělé. Arbor Olympi, strom Olympu, je vyobrazen v pravé půlce obrazu. Sedí na něm orel a roztahuje svá velká křídla.¹⁸⁹ Podle Aristotela je orel podobný bohům. Později se orel stává atributem a heraldickým znamením vládců. Alkuin, dvorní teolog Karla Velikého, tvrdil, že orel je také symbolem nanebevzetí či zmrtevýchvstání.¹⁹⁰ Evropa představuje zrod kultury.¹⁹¹ Evropa je zdrojem osvěty i úcty k sv. Anně.¹⁹²

¹⁷⁹ KAŠPÁRKOVÁ 1997 (pozn. 130) 23.

¹⁸⁰ PILLICH 1926 (pozn. 15) 20.

¹⁸¹ HALL 1991 (pozn. 174) 102.

¹⁸² PILLICH 1926 (pozn. 15) 20.

¹⁸³ Ibidem 20-21.

¹⁸⁴ LOSERT 1980 (pozn. 160) 102

¹⁸⁵ KAŠPÁRKOVÁ 1997 (pozn. 130) 23.

¹⁸⁶ HALL 1991 (pozn. 174) 102.

¹⁸⁷ LOSERT 1980 (pozn. 160) 102

¹⁸⁸ Jan ROYT / Hana ŠEDINOVÁ: Slovník symbolů. Kosmos příroda a člověk v křesťanské ikonografii, Praha 1998, 138.

¹⁸⁹ PILLICH 1926 (pozn. 15) 20.

¹⁹⁰ ROYT / ŠEDINOVÁ 1998 (pozn. 188) 128.

¹⁹¹ LOSERT 1980 (pozn. 160) 102.

¹⁹² PILLICH 1926 (pozn. 15) 20.

Druhý obraz znázorňuje Asii [20], zemi oplývající podle pověsti bohatstvím. V pravé části obrazu sedí bohatě oblečená žena a její bohatství ukazuje u jejích nohou anděl, který vysypává šperky. Nad ní jsou zobrazeni dva andělé. V levé části je pod palmou velbloud, který je atributem personifikované Asie. Má na zádech prázdnou truhlici a vede ho muž s toulcem šípů a lukem na zádech. *Nemini negat – nikomu neodpírá. Sv. Anna neodpírá nikomu milosti.*

Třetí obraz zobrazuje Afriku [21], temnou tajuplnou zemi, jejíž břehy omývá moře. Ve vyobrazení můžeme spatřit mořské netvory, kteří v něm plavou. Žena s tmavou barvou pletí a náhrdelníkem z korálů sedí pod palmou. Levou rukou ukazuje na nápis *nescia lvti*, pravou rukou drží velký kel. Zároveň má pravici opřenou o lva. Malíř zde místo atributu Afriky, kterým je slon, vymaloval pouze kel. Z pravé horní části obrazu opět přilétají dva andělé. *Nescia lvti – neznalá špíny. Sv. Anna nezná hřích, nemá viny.*

Čtvrtým obrazem je Amerika [22], objevená Kryštofem Kolumbem roku 1492. Má atributy svých původních obyvatel. V pravé části vyobrazení je postava s čelenkou z pér. V pravé ruce drží pochodeň, zatímco v levé ruce luk jako obranu proti hadu, který se k ní plazí. Zároveň jede na kajmanovi, který se hojně vyskytoval především ve Střední Americe. Za ní je postava dítěte, které vytahuje z toulce šípy. V levé části obrazu jsou ve vodě dva muži, z nichž jeden troubí na roh. *Arcet et abigit – zapuzuje a odhání. Sv. Anna brání hříchu.*¹⁹³

Adolf Losert ještě k tomuto podává krátké zamyšlení:

*Anna ist die Gnadenquelle,
Niemand mißt wohl ihre Huld,
Nicht eine einz'ge Sündenwelle
An ihr, der Schutzwehr gegen Schuld.*¹⁹⁴

Na svislých stranách klenby byly čtyři novější fresky od malíře Josefa Kristena z Moravského Berouna z roku 1873. Nad alegorií Evropy to byl obraz s námětem Zvěstování Panny Marie, nad alegorií Asie vyobrazení Navštívení Panny Marie, nad alegorií Afriky Útěk do Egypta a nad alegorií Ameriky Ježíš v chrámě.¹⁹⁵

¹⁹³ PILLICH 1926 (pozn. 15) 20-21.

¹⁹⁴ LOSERT 1980 (pozn. 160) 102.

¹⁹⁵ PILLICH 1926 (pozn. 15) 20.

VII/III Postavy čtyř evangelistů

V prostoru lodi jsou ještě nástěnné obrazy ve čtyřech nikách, představující původně postavy čtyř evangelistů. Z celého souboru nástěnných maleb jsou nejvíce poškozené.

V jihozápadní nise obraz zcela chybí.¹⁹⁶ K popisu fresek můžeme tedy použít pouze dochované černobílé fotografie, eventuálně fragmenty dochovaných maleb. Fresky jsou dílem Jiřího Frömla z roku 1796. Nepatří tedy mezi původní výmalbu.

U základní ikonografické koncepce vyobrazení evangelistů je nutné si uvědomit, že již prvotní křesťanská církev zobrazovala někdy evangelisty jako čtyři okřídlené bytosti.¹⁹⁷ Zdrojem tohoto způsobu zobrazování byl úryvek z Ezechiela, kde prorok mluví o zvláštním vidění těchto čtyř bytostí.¹⁹⁸ V knize Zjevení jsou popisovány podobné bytosti obklopující boží trůn. Píše se zde doslovně: „...a před trůnem moře jiskřící jako křišťál a uprostřed kolem trůnu čtyři živé bytosti plné očí zřepedu i zezadu. První podobná lvu, druhá býku, třetí měla tvář člověka, čtvrtá byla podobná letícímu orlu...“.¹⁹⁹

Tyto bytosti jsou obecně známé jako „apokalyptické bytosti“ a již brzy začaly symbolizovat čtyři evangelisty. Středověcí komentátoři našli pro to vysvětlení skryté v evangeliích. Člověk představuje Matouše, protože právě jeho evangelium začíná Kristovým rodokmenem. Marek na počátku svého evangelia mluví o „hlasu volajícího na poušti“, což je narážkou na lva. Vůl jako obětní zvíře symbolizuje Lukáše, jehož evangelium začíná zprávou o oběti kněze Zachariáše. Orel, který ze všech ptáků vzlétá nejvýš k nebesům, představuje Jana.²⁰⁰

Ve výklenku pod alegorií Evropy je freska evangelisty Matouše [23]. Malíř zde zobrazil sv. Matouše jako staršího sedícího muže s plnovousem. Na pravé straně evangelistova ucha je anděl, který mu něco šeptá. Takto je zdůrazněna boží inspirace jeho evangelia. Sv. Matouš vše zapisuje do velké knihy.

Evangelista Marek [24] je zobrazen ve výklenku pod alegorií Asie. Sv. Marek byl žákem apoštola Petra a podle jeho kázání napsal své evangelium. Po jeho pravé noze na vyobrazení leží lev. Sv. Marek drží v ruce brk a na velkém kameni má rozvinutý svitek s kalamářem. Celou svou postavou se zdviženou pravou rukou se však otáčí dozadu do míst, kde je v oblacích zobrazen rovnostranný trojúhelník s okem, který symbolizuje

¹⁹⁶ KAŠPARKOVÁ 1997 (pozn. 130) 23.

¹⁹⁷ HALL 1991 (pozn. 174) 103.

¹⁹⁸ BIBLE. Písmo svaté starého a nového zákona. Ekumenický překlad. Český Těšín 1985, Ez 1, 1- 28.

¹⁹⁹ Ibidem Zj 4, 6-7.

²⁰⁰ HALL 1991 (pozn. 174) 103.

trojjedinnost. Celou scénu pak v levé horní části doplňují dvě hlavy andělů. Současný stav nástěnné malby je i v dnešní době přes četná poškození dobře čitelný. [25]

V nice pod alegorií Afriky je namalován evangelista Lukáš [26]. I zde můžeme vidět jeho atribut, kterým je vůl, na němž sedí. Evangelista je zobrazen jako muž středních let. Má na hlavě jakousi čapku. Možná je to poukaz na jeho původ. Lukáš byl Syřan a povoláním lékař. Doprovázel na cestách sv. Pavla. Působil v Egyptě, Galii, Itálii, Dalmácii a Řecku. Na fresce si Lukáš přidržuje velkou knihu, do které píše. Nad ním jsou zobrazení dva andělé. Za zmínku stojí ještě paleta se štětci v dolní části vyobrazení. Podle legendy byl sv. Lukáš malířem a namaloval Pannu Marii s Ježíškem. Tento názor mohl vzniknout na základě toho, že jeho evangelium obsahuje nejvíce zpráv o Panně Marii. Sv. Lukáš se stal patronem malířů.²⁰¹

Sv. Jan Evangelista [27] je zobrazen pod alegorií Ameriky. Je to sedící mladý muž, který si podpírá levou rukou bradu a pravou rukou píše. Kniha leží opět na kameni. Hned vedle ní po levé ruce evangelisty stojí orel a drží v zobáku snad kalamář. Opět jsou v horním pravém rohu obrazu hlavy dvou andělů.

Zdevastovaný interiér nám nedovolí vnímat původní celkovou uměleckou koncepci kostela. Tak snad jen hypoteticky můžeme poukázat na určitou ideologickou propojenost vyobrazení čtyř evangelistů a soch sv. Ambrože, sv. Augustina, sv. Jeronýma a sv. Řehoře. Tyto sochy se nacházely v bočních kaplích, které byly umístěny mezi nikami evangelistů. Právě evangelisté bývají často spojováni s těmito čtyřmi církevními Otcí. Sv. Ambrož, sv. Augustin, sv. Jeroným a sv. Řehoř Veliký k nim stojí ve vztahu vykladačů jejich spisů.²⁰²

VII/IV Klenba kaple sv. Josefa a sv. Jáchyma

V kapli sv. Josefa se nachází freska Narození Páně [28]. Evangelia sama neupřesňují podobu místa, v němž se Kristus narodil. Lukášovo evangelium naznačuje, že se tak stalo ve stáji, neboť Panna Maria položila dítě do jeslí. „...protože pro něj nenašla místa pod střechou“²⁰³. Obvyklou součástí Narození Páně je vyobrazení vola a osla,

²⁰¹ RULÍŠEK 2005 (pozn. 176) nepag.

²⁰² HALL 1991 (pozn. 174) 103.

²⁰³ ROYT 2006 (pozn. 6), 165.

o nichž se evangelia nezmiňují. Jde pravděpodobně o vyjádření slov Izajášova proroctví „*Vůl zná svého hospodáře, osel jesle svého pána, mne však Izrael nezná, můj lid je nechápavý*“.²⁰⁴

Zde je vyobrazen v pravé části fresky pouze vůl. Panna Maria u jeslí klečí a drží v rukou plachetku, na které leží Ježíšek. K němu se naklání sv. Josef. Před Ježíškem klečí pastýř, za pastýřem stojí ovečka.

V kapli sv. Jáchyma je dnes již zcela zničená freska s námětem Uvedení Páně do chrámu, [29] kde Panna Maria a Josef přinášejí Ježíše do Jeruzalémského chrámu, aby byl zasvěcen Hospodinu. Do chrámu přišel Simeon, zbožný muž, jemuž bylo zjeveno, že nezemře, dokud nespatří Mesiáše. Počínaje 14. stoletím je v umění Simeon ztotožňován s veleknězem chrámu a má na sobě kněžské roucho. Ústřední postavou jsou Panna Maria a velekněz. Podává mu dítě.

VII/V Fresky v presbyteriu

Autorem fresky Vítězný Kristus [30] je podle Emila Pilicha malíř Jan Klein a dílo pochází z roku 1767.²⁰⁵ Také František Řezáč přisuzuje autorství Janu Kleinovi.²⁰⁶ Uprostřed je Vítězný Kristus spraporem, vpravo do nebe vstupující svatá Anna, nad nimi král David.

Po bocích klenby jsou dvě lunety. V lunetě na pravé straně byla znázorněna smrt sv. Anny, na protější straně smrt sv. Jáchyma. Na klenebních polích přístavby presbytáře jsou fresky s námětem Oslava svaté Anny.²⁰⁷ Od stojící svaté Anny je vlevo postava Panny Marie s Ježíškem a za nimi je sv. Jáchym.

Na levé straně presbytáře byla dnes již neexistující freska s námětem Oslava sv. Jáchyma. Svatý Jáchym uprostřed ukazuje pravou rukou na Pannu Marii s Ježíškem. Vpravo od něho je svatá Anna.

²⁰⁴ BIBLE 1985 (pozn. 198) Iz 1,3.

²⁰⁵ PILLICH 1926 (pozn. 15) 21.

²⁰⁶ ŘEZÁČ 1980 (pozn. 173) 29.

²⁰⁷ KREJČOVÁ 2008 (pozn.165) 7

VIII. Mobiliář kostela

Zatímco v architektonickém popisu stavby kostela si můžeme povšimnout každého jejího detailu i v současnosti, v této kapitole se setkáváme s něčím, co není tak běžně k vidění, totiž s obrovským rozdílem mezi exteriérem a interiérem, mezi opravenou fasádou kostela a nenávratně zdevastovaným vnitřkem chrámu.

Nezbývá nám nic jiného než se při popisu interiéru kostela držet archivních materiálů, černobílých fotografií kostela, pořízených ještě před jeho poškozením, a také popisu interiéru z první poloviny 20. století, především Emilem Pillichem a Juliusem Šimoníkem.

Inventář z roku 1690 nás informuje o tom, že se v kostele nacházely tři oltáře. Byl zde hlavní oltář sv. Anny a sv. Jakuba, na epištolní straně oltář sv. Josefa a na evangelijní straně oltář sv. Jáchyma. Roku 1753 přibyl k dvěma bočním nový oltář sv. Jana Kalasánského a v roce 1769 pak boční oltář Obětování Panny Marie.²⁰⁸

Roku 1770 byl ulit z obětních darů stříbrný rám na skříňku se soškou sv. Anny,²⁰⁹ která byla v kostele ještě v padesátých letech minulého století. Původní dřevěný svatostánek v presbytáři byl proto nahrazen stříbrným a hlavní oltář byl znovu slavnostně konsekrován 21. října 1770. Světitelem byl olomoucký biskup Jan Karel Leopold hrabě Scherffenberg.²¹⁰

Nad hlavním oltářem se nacházel mezi dvěma mramorově štukovanými sloupy oltářní obraz, téměř pět metrů široký.²¹¹ [31] Střed horní skupiny tvoří Madona s Ježíškem, obklopena vpravo sv. Annou a sv. Jáchymem. Vlevo stojí svatí Josef, Václav, Cyril a Metoděj. Uprostřed druhé skupiny andělé podávají Ježíškovi kadidlo a dary poutníků Ježíškovi. Vlevo se klanějí sv. Jakub Starší a sv. Karel Boromejský. Dole je skupina poutníků odpočívajících na zelené louce. Mezi nimi vyniká postava matky ukazující dítěti procesí, které přichází z dálky.²¹²

Obraz hlavního oltáře měl zhotovit významný římský malíř Luigi Garsi do svátku sv. Anny roku 1688. Když byly v roce 1858 obrazy z hlavního i z bočních oltářů sundány²¹³ z důvodu velkého poškození vlhkostí²¹⁴, bylo zjištěno, že obraz z hlavního oltáře

²⁰⁸ BOMBERA 1977 (pozn. 108) 193.

²⁰⁹ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 9.

²¹⁰ KREJČOVÁ 2006 (pozn. 120) 4, 6.

²¹¹ LOSERT 1980 (pozn. 160) 103

²¹² PILLICH 1926 (pozn. 15) 21.

²¹³ KREJČOVÁ 2006 (pozn. 160) 6.

zhotovil kolem roku 1700 Carlo Passano.²¹⁵ V září roku 1702 renovoval tento obraz kroměřížský malíř Eliáš Finsterwald.²¹⁶ Roku 1705 pozlacuje rámy obrazu novojičínský malíř Václav Neusser.²¹⁷

Kolem oltářního obrazu byly umístěny, jak můžeme vidět na dobových fotografiích [32], sochy svatých téměř v životní velikosti. David a král Eduard, Jan Křtitel a Jan Evangelista, apoštolové Jakub a Juda. Původně byly tyto sochy v bílé a zlaté barvě, později byly polychromovány.²¹⁸ V současné podobě byl hlavní oltář dokončen v prosinci 1767.²¹⁹

Presbytář, rozšířený roku 1767, byl vydlážděn za rektora P. Metoděje Fišara bílým a černým mramorem. Stěny byly obloženy částečně pravým mramorem, částečně mramorovou štukaturou.²²⁰

Na evangelijní straně se nacházela bohatě zdobená kazatelna se sochou sv. Petra. Byla provedena podle Tencallova návrhu. Na jejím parapetu byly vyřezány postavičky andělů, kteří nesli papežskou tiáru a kříž. Vcházelo se na ni ze sakristie. Dříve zasahovala kazatelna dále do lodě, jak to dokazovaly ze zdi vyčnívající háky, ale po rozšíření presbyteria roku 1767 byla kazatelna posunuta na dnešní místo. Zároveň k ní byly probouráním zdi zbudovány i nové dveře.

Pod kazatelnou stála křtitelnice ozdobená rytinami. Byla obklopena mřížkou, která byla pořízena roku 1785 nákladem 68 zl a 18 kr., v době, kdy byl kostel povýšen na farní.²²¹

Na téže straně stál oltář sv. Jáchyma, zdobený vyřezávanými sochami latinských církevních učitelů sv. Ambrože a Augustina. [33] Nad oltářem byl řecký nápis „Matka Boží“.²²²

Ikonomie oltářního obrazu s modlícími se sv. Annou a sv. Jáchymem, umístěny mezi dvěma dvojicemi sloupů, obsahovala předpověď narození Božího Syna, který

²¹⁴ SOKA Olomouc, Fond Stará Voda, farní kostel a fara, kniha č. 42, 5-6 (za překlad děkuji Mgr. Lucii Rychnové)

²¹⁵ KREJČOVÁ 2006 (pozn. 160) 6.

²¹⁶ ZA v Opavě, pob. Olomouc, CO 632, str. 54, 61

²¹⁷ BOMBERA 1977 (pozn. 108) 193.

²¹⁸ PILLICH 1926 (pozn. 15) 21-23.

²¹⁹ LOSERT 1980 (pozn. 160) 105

²²⁰ PILLICH 1926 (pozn. 15) 21-23.

²²¹ SOKA Olomouc, Fond Stará Voda, farní kostel a fara, kniha č. 42, 9 (za překlad děkuji Mgr. Lucii Rychnové)

²²² PILLICH 1926 (pozn. 15) 21-23.

zavinutý do plenu byl zobrazen v horní části obrazu. Autorem námětu a díla byl augustinián Antonín Martin Lublinský, poradce biskupa Karla z Liechtensteina-Castelcornu.²²³

Lublinský poslal 8. listopadu 1686 biskupovu sekretáři obraz sv. Jáchyma a popsal jej takto: „*Sv. Jáchym se modlí v horách, přední strany stromu anděl Gabriel pronáší předpověď, dole v zahradě se modlí sv. Anna. V horní části obrazu je naznačen Syn Boží, který se má vtělit, zavinutý do bělostných plének, vyčnívat má jen korunovaná hlava a pravá ruka, která směřuje šíp lásky na svou Matku. Je vidět toulec a červený oblouk luku a kousek levé nohy. Andělé se mu klaní a diví se. Nad hlavou má být zlatými písmeny vyznačeno IHS*“. Z popisu se zdá, že se snad jednalo o návrh obrazu, který měl biskup schválit.²²⁴

Obraz byl vlhkostí poničen a musel být roku 1691 kopírován malířem Eliášem Finsterwaldem. Byl hotový 22. dubna 1692,²²⁵ ale v kostele byl umístěn zřejmě až v listopadu 1693.²²⁶

Roku 1772 byl oltář sv. Jáchyma společně s oltářem sv. Josefa stržen a 14. dubna 1773 začala jejich přestavba.²²⁷ Od roku 1886 byl zasvěcen Nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu.²²⁸

Naproti tomuto oltáři na druhé straně lodi stál oltář sv. Josefa, pěstouna Páně. Na obrazu Svaté rodiny byla zobrazena Panna Maria peroucí v potoce prádlo. [34] Sochy sv. Jeronýma a Řehoře tvoří protějšek k sochám sv. Ambrože a sv. Augustina. Hebrejský nápis nad oltářem je Jahve (Bůh).²²⁹ Obraz oltáře byl také dílem Antonína Martina Lublinského, jehož kopii zhotovoval Eliáš Finsterwalder.

Nový hlavní oltář a také oltář Obětování Panny Marie, které si piaristé pořídili v roce 1769, byly slavnostně konsekrovány 21. října 1770. Světitel byl olomoucký biskup Jan Karel Leopold, hrabě Scherffenberg. Tehdy již byl součástí oltáře i zmíněný stříbrný rám skříňky. Oltářní sochy roku 1869 polychromoval Gustav Přeček bílou a zlatou barvou.²³⁰

²²³ KREJČOVÁ 2006 (pozn. 120) 6.

²²⁴ BOMBERA / KREJČOVÁ 1999 (pozn. 106) 240.

²²⁵ SOKA Olomouc, Fond Stará Voda, farní kostel a fara, kniha č. 42, 6-8 (za překlad děkuji Mgr. Lucii Rychnové)

²²⁶ BOMBERA 1977 (pozn. 108) 192.

²²⁷ SOKA Olomouc, Fond Stará Voda, farní kostel a fara, kniha č. 42, 6-8 (za překlad děkuji Mgr. Lucii Rychnové)

²²⁸ BOMBERA / KREJČOVÁ 1997 (pozn. 17) 41.

²²⁹ PILLICH 1926 (pozn. 15) 22-23.

²³⁰ KREJČOVÁ 2006 (pozn. 120) 6.

Čtvrtý oltář Obětování Panny Marie byl postaven později než ostatní oltáře. [35] Tvořil jakýsi protějšek ke kazatelně. Hlavní obraz Obětování Panny Marie byl kopií původního obrazu. Pod ním byl menší, ale umělecký cennější obraz zakladatele piaristického řádu sv. Josefa Kalasanského. Maloval ho roku 1773 neznámý malíř. Jako protějšek k soše sv. Petra na kazatelně stála nad tímto oltářem socha sv. Pavla.²³¹ Vedle sochy sv. Pavla se nacházely po stranách sochy archandělů, sv. Rafaela a sv. Michaela.²³²

Starovodský kostel má dvě sakristie. V sakristii na epištolní straně byl zřízen boží hrob. V oratoriu nad touto sakristií byla pak uschována vzácná mešní roucha, a také kus kmene vrby, ve které stávala památná soška sv. Anny.

Kostel sv. Anny má dvě krypty, jednu pod kostelem, druhou pod křížovou chodbou. Přístupná byla jen kostelní krypta. Těžký kámen asi uprostřed kostela kryl vchod, kterým se dalo sejít po strmých kamenných schodech do krypty. Bylo zde dvacet rakví s tělesnými pozůstatky řádových kněží. Až do zákazu vydaného císařem Josefem II. pochovávali zde piaristé své kněze. Posledním z nich byl P. Gabriel, který zemřel 5. dubna 1773.²³³

K opravám a změnám v interiéru chybí v následujícím období, až do roku 1849 bližší údaje. V roce 1849 byla opravena sakristie. V druhé polovině 19. století byla podle dochovaných účtů běžná údržba kostela prováděna pravidelně téměř každý rok. V letech 1857 a 1858 jsou renovovány tři oltářní obrazy berounským malířem J. Kristenem. Významnější změnou bylo zřízení hrobu v sakristii na epištolní straně roku 1873. Sakristie byla nově vymalována.²³⁴ Oratoře vystupující do presbytáře byly vyzdobeny umělecky zpracovanými mřížemi, na kterých pravděpodobně pracovali kováři Andreas Schwantzer a Petr Adam.

Hlavní i oba původní boční oltáře byly podle dohody Liechtensteina s Tencallou štukovány. Tyto práce prováděli Matteo Retz a některý z příslušníků italské rodiny Fontanů.²³⁵ Zhotovení soch oltářů bylo svěřeno roku 1686 Ondřeji Steinmetzovi z Kroměříže.²³⁶ Celý kostel byl bohatě vyzdoben štukovými anděly, rouškami s festony, vavřínovými listy, palmovými ratolestmi a akantovými rozvilinami.

Roku 1879 byl předlážděn presbytář. Podle archivního materiálu z roku 1894 bylo zapláceno 300 zl. za zřízení tabernáklů se sochami Panny Marie a Nejsvětějšího srdce

²³¹ PILLICH 1926 (pozn. 15) 22-24.

²³² KREJČOVÁ 2006 (pozn. 120) 7.

²³³ PILLICH 1926 (pozn. 15) 24.

²³⁴ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Arcibiskupská konzistoř, sign. G1

²³⁵ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 10.

²³⁶ MALÝ 1931 (pozn. 107) 197.

Ježíšova na oltářích v bočních kaplích. Tabernákly zhotovil roku 1895 sochař Antonín Beck. Vnitřní vybavení včetně oltářů, monstrancí apod. prošlo renovací v letech 1896 a 1900. V roce 1903 byl pozlacen hlavní oltář a také pořízeny nové varhany, které nahradily starý pozitiv z roku 1715.²³⁷

Na výzdobě kostela se také podílel kameník Andreas Alio v letech 1688-1687. Smlouvu na kamenické práce při výzdobě kostela uzavřel 25. května 1686. Prováděl kamenické a sochařské práce na fasádě kostela, zhotovil kamenné zábradlí a balustrádu, tři velké oltářní desky, šest velkých podstavců a tři sochy na fasádě. Zámečnické práce provedl na starovodském kostele Tobiáš Werner, zámečník z Kroměříže. Smlouva s ním byla uzavřena roku 1687.²³⁸

²³⁷ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 10.

²³⁸ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků, inv. č. 18751, M4/4-3, (cit. in: BOMBERA / KREJČOVÁ 1999, pozn. 106, 238, 242.

Doba rozkvětu a slávy poutního místa byla popsána v předchozích kapitolách. Je teď už nemožné pokračovat v psaní práce ve stejném idylickém duchu.

V literatuře se nadcházející období označuje jako zlom v existenci trvání poutního místa a někteří autoři se nebojí použít výraz „počátek konce.“

Každá ze tří etap existence stavby Giovanniho Pietra Tencally je jiná a těžko můžeme najít snadný přechod z jedné do druhé. Každá z nich totiž přichází rychle a nečekaně a přináší velké změny.

Chrám se mění pod vlivem a tlakem historické, politické a společenské proměny společnosti ve 20. století více než kdy jindy.

Následující kapitoly se proto více zabývají zejména poválečnou situací druhé světové války, která změnila podobu chrámu, jeho funkci a pokusila se zpochybnit dokonce i smysl jeho existence.

IX. Historické aspekty negativních důsledků dopadu poválečného období na poutní chrám ve Staré Vodě

Prvotní myšlenku realizace stavby zastavila švédská válka a smrt kardinála Františka Dietrichsteina. Výstavbu znesnadňoval robotní patent císaře Leopolda I., který měl vliv především na tempo stavby chrámu. Jednotlivé historické etapy, které tvořily historii Moravy, se tedy velmi úzce dotýkaly samotné stavby.

Dvacáté století se zapisuje do dějin Staré Vody daleko významněji a doslova mění nejen život celé vesnice, ale především vzhled a liturgickou funkci samotného kostela sv. Anny a sv. Jakuba Většího.

Změny, kterými tato stavba prošla v poválečném období, jsou tak obrovské, že je nejen nelze přehlédnout, ale bohužel ani pochopit. Je několik důvodů, proč se tak stalo. První z nich jsou Dekrety prezidenta republiky, které zasazují poutnímu místu ránu nejtvrději. To, co přichází pak, je jen důsledkem nastupující nové ideologie Československa, poznamenaného hrůzami dvou světových válek, hledajícího svoji identitu a mezinárodní uznání pod dohledem Sovětského svazu.

IX/I Dekrety prezidenta republiky

Dekrety prezidenta republiky jsou i v dnešní době tématem, které vyvolává bouřlivé diskuze ve společnosti. Nebudeme se zde proto zabývat oprávněností jejich vzniku z historického pohledu, jelikož názorů je opravdu mnoho. Bude nás zajímat pouze právní pohled na tuto problematiku. Vydaní Dekretů prezidenta republiky totiž tvoří jednu z přelomových kapitol dějin poutního místa. Jejich negativní dopad na samotnou stavbu Giovanniho Pietra Tencally bychom mohli shrnout do tří hlavních bodů, podrobně rozebraných v následujících kapitolách.

Literatura o Staré Vodě ²³⁹ se bohužel tématem Dekretů prezidenta republiky zabývá velmi nepřesně a neúplně především v otázce odsunu německého obyvatelstva. Je v ní shrnut pouze do tří dekretů a schválení tohoto kroku Postupimskou konferencí roku 1945.

²³⁹ KREJČOVÁ 2008 (pozn. 165) 24, Jana KREJČOVÁ: Stará Voda. Osud poutního areálu po roce 1945, I. část, Poodří 3, 2007 48-49, LOSERT 1980 (pozn. 160) 176-177.

Vysídlení asi 2 500 000 lidí z jednoho státu do druhého je však činem, který nemůže být dílem okamžiku, výsledkem momentálního popudu či jednání „Velké trojky“ v Postupimi.

Představa totálního odsunu Němců z Československé republiky vznikala od roku 1941 a během dalších let druhé světové války se vyvíjela v souvislosti s tím, jak se měnily a konkretizovaly názory na řešení budoucnosti německých menšin v evropských státech obecně.²⁴⁰

Pro úplnost je nutné dodat, že Dekrety byly vydávány v Londýně a později i na osvobozeném území. Z neznalosti či záměrně jsou nesprávně označovány jako tzv. Benešovy dekrety. Základním právním předpisem, od něhož se odvíjela v londýnském exilu veškerá další legislativní činnost, a který ovlivnil i poválečné vydávání prezidentských dekretů, byl ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 15. října 1940 O prozatímním výkonu moci zákonodárné.²⁴¹ Podle něho vydával dekrety prezident republiky na návrh vlády. Dekrety podepisoval i ministerský předseda a vláda je uskutečňovala v praxi.

Takto vydané dekrety prezidenta republiky měly být po válce dodatečně schváleny Národním shromážděním v okamžiku, kdy mohlo být po osvobození československého státu svoláno. Tímto byl vyřešen v této výjimečné situaci stav, kterému se též říká stav ústavní nouze. Prezident a vláda vydávaly prezidentské dekrety proto, že v době okupace Československa nebylo možné svolat Národní shromáždění a dekrety prezidenta republiky tak měly především zajistit obnovu samostatného československého státu.

Považovat dekrety prezidenta republiky jen za normy regulující otázky související s odsunem je krajně zavádějící. Dekrety se totiž dotýkaly nejrůznějších oblastí politického, hospodářského, kulturního a sociálního života exilu a obnovovaného Československa.²⁴²

Všechny dekrety byly podrobeny tzv. rethabici - dodatečnému schválení v Prozatímním národním shromáždění. Stalo se tak ústavním zákonem č. 57/1946 Sb. ze dne 28. března 1946. Veškeré dekrety prezidenta republiky bylo tak třeba považovat od jejich počátku za zákon, ústavní dekrety pak za zákon ústavní.²⁴³

²⁴⁰ Zdeněk BENEŠ a kol: Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948, Praha 2002, 8.

²⁴¹ Jan KUKLÍK: Londýnský exil a obnova československého státu, Praha 1998, příloha 1, 151-153.

²⁴² Kateřina RADOSTOVÁ Kateřina: Právní aspekty odsunu Němců z Československa, rigorózní práce PF UK, Praha 2007, 45-46.

²⁴³ Ústavní zákon č. 57/1946 ze dne 28. března 1946, kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky.

Dekrety tvořily součást československého právního řádu a po provedené recepci v roce 1992 se staly součástí i českého právního řádu. Zaujímají v něm stejné místo jako ostatní poválečné zákony.²⁴⁴

IX/II Odsun obyvatelstva a situace ve Staré Vodě

Myšlenka odsunu sudetských Němců vznikala jak v domácím, tak i v zahraničním odboji po celou dobu druhé světové války. Například již 3. srpna 1939 se konala první schůzka mezi Edvardem Benešem a Wenzelem Jacksem. Obě strany přednesly své první představy o možném poválečném uspořádání.

Roku 1942 bylo vydáno Memorandum o otázce hranic ČSR, v němž Beneš prezentoval své názory na poválečné vyřešení sudetoněmecké otázky odsunů.²⁴⁵ Pro další vývoj události bylo důležité zpřesnění odsunových plánů, které nastínil Edvard Beneš v listopadu 1943 v desetibodovém plánu o transferu německého obyvatelstva z ČSR, a které předložil poprvé během jednání se sovětskými představiteli v Moskvě. V něm bylo již uvedeno stanovisko, že Československo bude svým vlastním zákonodárstvím rozhodovat o zachování svého státního občanství u osob německé a maďarské národnosti a charakterizovat tak okruh osob, kterých se bude odsun týkat.²⁴⁶

Mezi nejvýznamnější inspirace československého zákonodárství patřily zejména britské zákony nazvané Trading with Enemy legislation a obdobné americké normy.²⁴⁷

Je třeba si také uvědomit, že odsun nebyl nějaký izolovaný československo-německý problém, ale že souvisel i s otázkou Polska a dalších států ve střední a jihovýchodní Evropě.²⁴⁸

Principy systematického transferu Němců z Československa schválila vláda na zasedání 14. prosince 1945 a prováděcí směrnici tohoto rozhodnutí publikovalo ministerstvo vnitra oběžníkem z 31. prosince 1945.

Postavení německé menšiny v Československu pak upravovalo vládní nařízení

²⁴⁴ RADOSTOVÁ 2007 (pozn. 242) 46-47.

²⁴⁵ Martin ZÍDEK: Právní aspekty odsunu sudetských Němců, diplomová práce PF UK, Praha 2005, 38

²⁴⁶ Jan KUKLÍK: Mýty a realita tzv. Benešových dekretů, Praha 2002, 257.

²⁴⁷ Jan KUKLÍK: Mezinárodní srovnání dekretálních právních norem, in: Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948, Praha 2002, 229.

²⁴⁸ RADOSTOVÁ 2007 (pozn. 242) 30.

z 5. května 1945²⁴⁹ a dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. z 19. května 1945, jimiž byli Němci prohlášeni za státně nespolehlivé obyvatelstvo. Odtud pak vyplývala řada dalších opatření, které výrazně zasahovaly do postavení Němců ve společnosti i do jejich každodenního života.²⁵⁰

Před začátkem Postupimské konference bylo již odsunuto 600 000 Němců.²⁵¹ K odsunům by tedy docházelo i nadále. Výsledkem jednání Postupimské konference v srpnu 1945 dostal transfer spíše mezinárodně právní základ, který byl konkretizován rozhodnutím Spojenecké kontrolní rady.²⁵²

O osudu sudetských Němců se tedy v Postupimi rozhodlo bez větších diskuzí. Jedno americké líčení o tom říká: „Nikdo se nechtěl dostat do role obhájce sudetských Němců, nejméně pak Britové, s ohledem na to, co se stalo v roce 1938.“²⁵³

Rozpaky nad touto celou záležitostí vyjadřuje i samo znění článku XII. Postupimské dohody. V něm je uvedeno, že vlády uznávají, že se má odsun uskutečnit. Uznání nelze interpretovat jako rozhodnutí či usnesení. Tento text navrhl ještě před konferencí Harrison a jde o zmírnění původního znění, kdy byl transfer obyvatelstva pokládán za v zásadě žádoucí. Znění článku, že transfer musí být spořádaný a humánní, vyjadřuje směr obav západních velmocí.

Obezřetný přístup k této problematice vyjadřuje i telegram státního tajemníka J. F. Barnese americkému velvyslanci v Praze Steinhardtovi ohledně výkladu článku XII. Postupimské dohody o transferu: „*Postupimská dohoda jen uznává, že se má uskutečnit vysídlení větších nebo menších částí německého obyvatelstva. V Postupimi jsme uznali, že určité vysídlení je nezbytné, ale neměli jsme v úmyslu vysídlování podněcovat, nebo se k němu zavazovat v případech, kdy byla možná jiná řešení.*“²⁵⁴

Další věci, kterou je nutné si uvědomit, je ta, že žádný dekret prezidenta republiky, který by striktně vzato odsun právně upravil, vydán nebyl. Ve vztahu prezidentských dekretů k odsunu německé menšiny v ČSR je možno konstatovat, že dekreta se dotýkaly otázek státního občanství a majetku osob německé a maďarské národnosti.²⁵⁵

²⁴⁹ Zdeněk BENEŠ / Jiří PEŠEK: Průběh odsunu. In: Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948, Praha 2002, 205.

²⁵⁰ § 4- 6 5/1945 Sb. Dekretu prezidenta republiky ze dne 19. května 1945.

²⁵¹ BENEŠ / PEŠEK (pozn. 249) 198.

²⁵² RADOSTOVÁ 2007 (pozn. 242) 77.

²⁵³ Wenzel JAKSCH: Cesta Evropy do Postupimi. Vlna a osud v podunajském prostoru. Praha 2000, 326.

²⁵⁴ Milan CHURAN: Postupim a Československo, Mýtus a skutečnost, Praha 2001, 86.

²⁵⁵ Jan KUKLÍK: Dekreta týkající se odsunu německé a maďarské menšiny z ČSR, in: Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948, Praha 2002, 224.

K vlastnímu provedení transferu byly užity vládní nařízení a předpisy vydané ministerstvem vnitra²⁵⁶

a ministerstvem národní obrany, které byly později různě doplňovány a upřesňovány.²⁵⁷

Proto nelze souhlasit s názorem, že odsun německých obyvatel ze Staré Vody byl uskutečněn na základě Dekretu prezidenta republiky č. 27/1945 Sb. o jednotném řízení vnitřního osídlení, tak jak se v literatuře o Staré Vodě zmiňují Adolf Losert²⁵⁸, Jana Krejčová²⁵⁹ a Jiří Glonek.²⁶⁰

Pro vymezení osob, kterých se odsun měl týkat, byl klíčový ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 č. 33/45 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. Tento dekret byl podepsán teprve po vyjasnění výše zmíněného stanoviska velmocí v Postupimi a vyjadřuje tak velmi dobře vztah mezi mezinárodní a vnitrostátní úpravou.²⁶¹

Vycházel z předpokladu, že státního občanství mají být zbaveny ty osoby, které po Mnichovu nebo po 15. březnu 1939 se staly státními občany Německé říše a Maďarska, tedy států, se kterými bylo Československo od září 1938 ve válečném stavu.²⁶² Na základě § 1 odst. 1, 2 tohoto ústavního dekretu prezidenta republiky pozbyli československé státní občanství, a to buď nabytím jiného státního občanství podle předpisů cizí okupační moci²⁶³, nebo dnem, kdy tento dekret nabyl účinnosti. V tom druhém případě je ČSR k 10. srpnu 1945 propustila ze státního svazku. Tím se z nich z hlediska československého práva stali na území Československa cizinci.²⁶⁴ Dekret o československém státním občanství byl připravován již v londýnském exilu.²⁶⁵

²⁵⁶ Směrnice Čj. B-300/1990 k provádění soustavného dosunu (transferu) Němců z území Československé Republiky,

Výnos ministerstva vnitra ze dne 17. listopadu 1945, čj. II-1620-16/11-45-30-V/4,

Oběžník ministerstva vnitra ze dne 24. srpna 1945 č. A-4600-16/8-1945,

Věstník ministerstva vnitra č. 3/1945.

²⁵⁷ RADOSTOVÁ 2007 (pozn. 242) 80.

²⁵⁸ LOSERT 1980 (pozn. 160) 176.

²⁵⁹ KREJČOVÁ 2007 (pozn. 239) 48.

KREJČOVÁ 2008 (pozn. 165) 24.

²⁶⁰ GLONEK 2007 (pozn. 1) 42.

²⁶¹ Václav PAVLÍČEK: Dekrety prezidenta republiky, In: Dekrety prezidenta republiky 1940- 1945, dokumenty, Brno 1995, 7.

²⁶² RADOSTOVÁ 2007 (pozn. 242) 50.

²⁶³ 121/1996 Sb. Nález Ústavního soudu České republiky.

²⁶⁴ PAVLÍČEK 1995 (pozn. 261) 7.

²⁶⁵ Karel JECH / Karel KAPLAN: Dekrety prezidenta republiky 1940-1945, Dokumenty, Brno 1995, díl 1, dok. č. 21.1., 349.

S názorem Jany Krejčové, která míní, že německé obyvatelstvo pozbylo československé občanství již 20. listopadu 1938 nelze taktéž na základě výše uvedených faktů souhlasit.²⁶⁶

Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 byl časově prvním dekretem, který se dotkl německého majetku. Byl vydán pouze pro české země. Na základě tohoto dekretu se majetek osob státně nespolehlivých na území Československé republiky dával pod národní správu podle dalších ustanovení dekretu. Nešlo tu ještě o odejmutí vlastnického práva, nýbrž o široké omezení vlastníka v jeho výkonu.²⁶⁷

První z dekretů prezidenta republiky, který již skutečně přistoupil k odnětí vlastnického práva bez náhrady (konfiskací), byl dekret č. 12/1945, podle něhož se s okamžitou platností a bez náhrady konfiskoval pro účely pozemkové reformy zemědělský majetek, který byl ve vlastnictví státně nespolehlivých osob. Za ty dekret považoval všechny osoby německé národnosti bez ohledu na státní příslušnost, a také německý stát a německé právnické osoby.

Ke konfiskaci na základě tohoto dekretu docházelo přímo ze zákona (tj. ex lege), a to dnem, kdy dekret nabyl účinnosti (tj. k 23. červnu 1945).²⁶⁸ V případě konfiskace nejde o převod, ale o přechod vlastnických práv. Konfiskace, jak plyne z její právní povahy, je originálním způsobem nabytí vlastnického práva. K tomu je třeba dodat, že z konfiskace jako takové vyplývá, že nabyvatelem těchto vlastnických práv může být právě a jenom stát, popřípadě jeho složky.²⁶⁹

Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 konfiskoval bez náhrady pro Československou republiku movitý a nemovitý majetek i majetková práva. Dekret dále stanovil podrobnosti o průběhu konfiskace a o pravomoci národních výborů.²⁷⁰

Stručné rozebrání jednotlivých dekretů, jejich způsob přijímání vládou, prezidentem a Národním shromážděním i jejich mezinárodní uznání, považuji za velmi důležité. Nejen z důvodu jejich nepřesné interpretace v literatuře o Staré Vodě, ale především ve vztahu ke kostelu sv. Anny a sv. Jakuba Většího a dalšímu vývoji památkové péče, jejichž „stavebním kamenem“ se bezesporu staly.

²⁶⁶ KREJČOVÁ 2007 (pozn. 239) 48.

²⁶⁷ RADOSTOVÁ 2007 (pozn. 242) 59.

²⁶⁸ Tomáš STANĚK: Odsun Němců z Československa 1945-1947, Praha 1991, 346.

²⁶⁹ Jakub GRAFNETTER: Vlastnictví a vyvlastnění v ČSR po skončení druhé světové války (období květen-říjen 1945), diplomová práce PF UK, Praha 2006, 43.

²⁷⁰ RADOSTOVÁ 2007 (pozn. 242) 62.

Vysídlovací rozkaz pro obyvatele Staré Vody, kteří byli všichni německé národnosti, byl vydán na jaře roku 1946 okresním úřadem v Bärn. Po obdržení tohoto rozhodnutí musel být každý obyvatel během 48 hodin připraven odejít do sběrného tábora. S sebou si každý z nich kromě osobních dokladů a jídla na sedm dní mohl vzít zavazadlo o hmotnosti 50 kg.²⁷¹ Stejněho roku pak zanikla i starovodská farnost.²⁷²

Přijetí těchto Dekretů prezidenta republiky, které jak už bylo výše zmíněno, upravovaly otázky státního občanství a majetku osob německé a maďarské národnosti,²⁷³ a následné přijetí vládních nařízení a předpisů ministerstva vnitra či ministerstva národní obrany o provedení odsunů, znamenalo pro Starou Vodu odchod všech 311 obyvatel.

Vesnice a celá oblast Libavska se vylidnila a lidé, kteří měli k tomuto poutnímu místu po několik století hluboký vztah, museli odejít. Je možné konstatovat, že tímto okamžikem nastává konec slavného poutního místa.

Definitivní, postupná a potupná devastace starovodského kostela nastává pak v momentě, kdy toto místo opouští poslední kněz.

IX/III Konfiskace církevního majetku

Dekrety prezidenta republiky se dotýkaly také otázky církevního majetku.²⁷⁴ Státní orgány nařídily 11. května 1945 církevním úřadům, aby zabezpečily majetek, který je na některých místech opuštěn.²⁷⁵

Církevní představitelé na to reagovali svoláním biskupské konference českých a slovenských biskupů, která zasedala od 13. do 15. listopadu 1945 v Olomouci. Výsledkem jejich jednání byl pastýřský list vydaný 16. prosince 1945. Ordináři se v něm vyjádřili především ke školství a znárodnování půdy. „*Znárodnovat se smí jenom potud, pokud to vyžaduje obecné blaho. I dnes, zrovna jako dříve, je právo soukromého majetku svaté.*“²⁷⁶ Byla to především jejich reakce na snahy parcelovat církevní půdu.²⁷⁷

²⁷¹ LOSERT 1980 (pozn. 160) 176-177.

²⁷² KREJČOVÁ 2008(pozn. 165), 23.

²⁷³ KUKLÍK 2002 (pozn. 255) 224.

²⁷⁴ § 1 odst. 1 dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., § 5 odst. 2 dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb.

²⁷⁵ Josef MARCEL: Vztah státu a římskokatolické církve v Československu v letech 1945 – 1948, rigorózní práce PF UK, Praha 2005, 50.

²⁷⁶ Acta curiae episcopalis 1946

²⁷⁷ MARCEL 2005 (pozn. 275) 53.

Hned počátkem roku 1949 byla 18. ledna podle dekretu č. 5/1945 Sb. na nemovitý a movitý majetek Arcibiskupství olomouckého uvalena národní správa. Správcem nemovitého majetku arcibiskupství byl ustanoven místní národní výbor v Kroměříži.²⁷⁸

Pro církve byl důležitý § 5, odst. 2 Dekretu 12/1945 Sb. Obsahoval to, že „*patronátní práva a povinnosti, váznoucí na zemědělských majetcích, konfiskovaných podle § 1, zanikají dnem konfiskace.*“²⁷⁹

Pro doplnění dodávám, že v rámci úsilí o plné podřízení veškeré církevní činnosti státu, převzaly na sebe československé státní orgány komunistickým zákonem č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností počínaje dnem 1. listopadu 1949 všechny dosud existující patronáty ustanovením § 11 citovaného zákona: „*Veškerý soukromý a veřejný patronát nad kostely, obrocími a jinými církevními ústavami přechází na stát.*“ Tento zvláštní stav, kdy stát převzal povinnost spolufinancovat společně s církví údržbu církevních objektů, platí dodnes, protože zákon č. 218/1949 Sb. nebyl dosud nahrazen jiným.²⁸⁰ Starou Vodou však potkal jiný osud a výše uvedený dekret č. 5/1945 Sb. zde použit nelze.

Obec byla rozhodnutím vlády začleněna spolu s dalšími 23 obcemi do Vojenského výcvikového prostoru Libavá.²⁸¹ Na základě zákona č. 63/1935 Sb. ze dne 29. března 1935 O vyvlastnění k účelům obrany státu²⁸² a zejména vládní vyhlášky 11/1947 ze dne 21. ledna 1947 O vyvlastnění k účelům vojenských výcvikových táborů bylo možné k účelům vojenských výcvikových táborů provést vyvlastnění podle tohoto zákona také mimo dobu mobilizace, války nebo mimořádného opatření.²⁸³

Dne 10. prosince 1947 rozhodl Osídlovací úřad Praha, že veškerý majetek v obcích, které se nacházely ve stávajícím vojenském výcvikovém prostoru, bude konfiskován pro Československý stát k využití armády. Toto datum se považuje za vznik Vojenského výcvikového prostoru Libavá.²⁸⁴ Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího přešel do vlastnictví Ministerstva národní obrany.

²⁷⁸ ZA v Opavě, pob. Olomouc, ÚŘAS Kroměříž, inv. č. 7040, C 30/24 Zavedení národní správy na majetek arcibiskupství olomouckého, 1949, karton 821, (cit. in KREJČOVÁ 2007, pozn. 244, 58.

²⁷⁹ § 5, odst. 2 dekretu č. 12/45 Sb.

²⁸⁰ Mojmír KALNÝ: Církevní majetek a restituce. Praha 1995, 18

²⁸¹ Vojenský újezd Libavá, Olomouc 2007, 9

²⁸² zákon č. 63/1935 Sb. ze dne 29. března 1935 O vyvlastnění k účelům obrany státu

²⁸³ vládní vyhláška 11/1947 ze dne 21. ledna 1947 o vyvlastnění k účelům vojenských výcvikových táborů

²⁸⁴ Vojenský újezd Libavá, 30

IX/IV Zřízení Vojenského výcvikového prostoru Libavá

Odsun obyvatelstva z Libavska na základě Dekretů prezidenta republiky nepřímou otvíral možnost vzniku vojenského prostoru na tomto území. O této možnosti se začalo uvažovat poměrně velmi brzy.

Předseda Okresního národního výboru v Moravském Berouně František Gil k nastalým událostem 2. března 1946 konstatoval: „ *Když jsme měli ty nejkrásnější plány, přišlo rozhodnutí vlády, že část našeho okresu bude sloužit jako zájmová sféra. Snažili jsme se vyhnout tomuto problému... Bohužel celostátní zájem byl silnější. My jako disciplinovaní občané museli jsme se podrobit. 17 obcí našeho okresu je v zájmové sféře ministerstva národní obrany.* “²⁸⁵

O rozlehlém vylidněném území se začalo mluvit už na 57. schůzi druhé vlády ze dne 17. května 1946. Na 21. schůzi třetí vlády dne 17. září 1946 bylo rozhodnuto o zřízení vojenských výcvikových táborů.²⁸⁶

Dne 15. října 1946 bylo zřízeno velitelství vojenského výcvikového tábora Moravský Beroun se sídlem v Městě Libavá v podřízenosti 4. armádnímu sboru v Brně.²⁸⁷

Národní shromáždění Československé republiky schválilo 16. června 1949 zákon č. 169/1949 Sb. o vojenských újezdech. Zákon upravoval zřizování újezdů a jejich územní změny, pobyt v újezdu, nemovitosti a práva na jeho území, odepsání parcel z pozemkových knih. Tento zákon platil až do 14. září 1999, kdy byl nahrazen zákonem o zajišťování obrany České republiky.

Dnem 1. července 1950 zanikly podle par. 2 odst. 1 zák. č. 169/1949 Sb. obce, jejíž území byla zcela začleněna do území vojenského újezdu Libavá. Stará Voda byla jednou z těch obcí, které se znění tohoto zákona týkalo.²⁸⁸

Téměř ihned po zřízení Vojenského výcvikového tábora a po vystěhování všech obyvatel z oblasti docházelo od konce 40. let 20. století k demolicím vesnic. Běžné bylo rozkrádání konfiskovaného majetku i drancování kostelů a hřbitovů. Na možné

²⁸⁵ SOka Bruntál se sídlem v Krnově, fond ONV Moravský Beroun 1945-1949, inv. č. 39, kart. 92.(cit. in: GLONEK 2007, pozn. 1, 46).

²⁸⁶ Vojenský újezd Libavá, 30.

²⁸⁷ Vojenský ústřední archiv Olomouc, Kronika výcvikového tábora město Libavá.

²⁸⁸ KREJČOVÁ 2007 (pozn. 239) 58-59.

nenahraditelné ztráty kulturního dědictví v souvislosti s nejasným poválečným odsunem libavského teritoria upozorňovali i mnozí korespondenti památkového úřadu.²⁸⁹

Mezi třemi kostely a jednou kaplí, které měly zůstat na tomto území zachovány, byl také kostel ve Staré Vodě.²⁹⁰

Významným datem nejen pro Vojenský výcvikový tábor Libavá se stal rok 1968, kdy v souladu se smlouvou o podmínkách „dočasného“ pobytu sovětských vojsk na území ČSSR ze dne 16. října 1968 přešel Vojenský výcvikový tábor Libavá do společného užívání obou armád. Prvních dvacet dní v měsíci měla prostor užívat Sovětská armáda a ve zbývajících dnech československá armáda.

V době působení vojsk SSSR se Libavsko stalo významným strategickým prostorem, kde od konce roku 1983 působila i 122. raketová brigáda Sovětské armády, což mělo za následek nejen vybudování přísně střežených palebních postavení a raketových sil u vesnice Stará Voda, ale také výskyt konvenčních a jaderných hlavic.²⁹¹

Podle zákona číslo 222/1999 Sb. o obraně státu, ve znění pozdějších předpisů, je veškerý nemovitý majetek na území Vojenských újezdů majetkem ČR – ministerstva obrany.

IX/V Změny v památkové péči

Nelze opomenout, že na základě již výše zmíněných konfiskačních dekretů, o které se opírá zákon č. 137/1946 ze dne 16. května 1946 o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku²⁹² a zákonů k první a druhé pozemkové reformě²⁹³, přešlo do státního majetku velké množství majetkových podstat, a také památkových objektů.²⁹⁴

Podle Dekretů prezidenta republiky č. 12/1945 a č. 108/1945 převzala Československá republika majetek Němců, Maďarů a kolaborantů. Tento majetek byl zmíněnými dekrety svěřen do správy a využití Národnímu pozemkovému fondu a Fondu

²⁸⁹ GLONEK 2007 (pozn. 1) 46-51.

²⁹⁰ KREJČOVÁ 2007 (pozn. 239) 59.

²⁹¹ GLONEK 2007 (pozn. 1) 46-51.

²⁹² § 2 zákona č. 137/1946 Sb. o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku.

²⁹³ Zákon č. 142/1947 ze dne 11. července 1947 o revisi první pozemkové reformy
Zákon č. 46/1948 ze dne 21. března 1948, o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě).

²⁹⁴ Vlastimil VINTER: Úvod do dějin a teorie památkové péče, I.díl, Praha 1971, 41.

národní obnovy. Protože však dekrety nepřihlížely dostatečně ke kulturním hodnotám konfiskátů, byly k jejich zabezpečení, správě a využití zřízeny Národní kulturní komise v Praze a v Bratislavě. Tento sbor rozhodoval o zásadních otázkách zabezpečení, správy a využití státního kulturního majetku.

Dochází tímto k zásadní změně v postavení celé kultury a v jejím rámci i památkové péče.²⁹⁵

²⁹⁵ Petra ULBRICHOVÁ: Vývoj právní úpravy ochrany kulturních památek, in: Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků, Brno 2002, 190.

X. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího a jeho postupná devastace

Za výstavbou kostela a jeho výzdobou můžeme hledat konkrétní umělce věhlasných jmen, sledovat jejich profesní růst a působení na realizaci stavby. Jejich počet je omezen. Jsou pozváni jen ti nejlepší, kteří splňují náročné požadavky biskupa Karla z Liechtensteina-Castelcornu.

O pár století později se píše nová etapa existence kostela. Zde vynikající umělce střídá řada bezvýznamných lidí, jejichž přesný počet neznáme. Zejména interiér kostela dostává jinou podobu. Mění se doslova k nepoznání až do ideálního stavu, kdy už není co změnit. A v tomto okamžiku nastupuje ještě černější myšlenka, myšlenka úplné likvidace stavby.

Následujících několik desetiletí poznamenává tuto stavbu doslova boj mezi jejím zachováním a zničením. Jednotlivé orgány státní správy zde uplatňují s větší či menší úspěšností svou pravomoc, a to všechno na území, které se pro veřejnost nedostupně uzavřelo.

Znamená to také marný boj památkové péče o stavbu, pro kterou velkou a rozhodující roli je její vhodné a účelné využití. Bez tohoto byla naděje na záchranu a zachování do budoucna velmi malá.²⁹⁶

X/I Situace v oblasti po zřízení Vojenského výcvikového prostoru Libavá

Hned po rozhodnutí vlády 17. září 1946 o zřízení vojenských výcvikových táborů doporučuje 6. listopadu 1946 budišovský děkan a libavský farář P. Karel Kolsdorf konzistoři, aby byl proveden přesun kostelních zařízení z tohoto území. Mezi kostely, které měly být rušeny a likvidovány na území Libavska, uvedl P. Karel Kolsdorf i kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího ve Staré Vodě.²⁹⁷

Z pohledu církevního práva Codex iuris canonici neobsahuje zvláštní ustanovení o památkové ochraně církevního majetku. Mnohá ustanovení jednotlivých kanonů však můžeme aplikovat jako předpis o památkové ochraně.²⁹⁸ Je také zajímavé, že už Karel z

²⁹⁶ Miloš STEHLÍK: Vybrané památkové realizace od roku 1945 do 1998, in: Památková péče na Moravě, 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků, Brně 2002 201.

²⁹⁷ KREJČOVÁ 2007 (pozn. 239) 52-53.

Liechtensteina-Castelcornu nařídil v roce 1671 ve všech olomouckých farnostech založit pamětní matriky neboli matrikuly, do nichž se zaznamenával církevní majetek včetně budov a jejich stavu.²⁹⁹

Ludvík Svoboda, tehdejší ministr národní obrany, vyjasňuje otázku budoucnosti kostela roku 1946. Prohlásil, že o kostel ve Staré Vodě nemá Ministerstvo národní obrany zájem a poutě se zde mohou odbyvat jako dříve. Oficiálně pak Ministerstvo národní obrany 15. května 1947 píše ústřednímu ředitelství: „*Kostel ve Staré Vodě bude nadále sloužit svým účelům jako poutní místo.*“³⁰⁰

Reakce Konzistoře z 16. června 1947 je následující: „*Kostel ve Staré Vodě i s okolím bude zachován, takže církevnímu majetku v této oblasti nehrozí nebezpečí. Není proto třeba odvážet tento majetek jinam. Podle ústního sdělení budou i pouti k sv. Anně dovoleny.*“³⁰¹

Přesně o dva roky později vychází zákon č. 169/1949 ze dne 16. června 1949 o vojenských újezdech. Přestože zpočátku po zřízení Vojenského výcvikového prostoru Libavá nebyl přístup do poutního místa nijak omezen a poutě se zde mohly konat, i když v omezené míře, tento zákon stávající situaci měnil. Především tím, že upravoval pohyb osob ve vojenském prostoru. K pobytu zde se vyžadovalo povolení újezdního úřadu, které mohlo být kdykoli odejmuté. Přístup poutníků tak byl úplně zastaven a znemožněn. Omezení pohybu osob v oblasti v dalších letech pak ztěžovalo zejména možnost oprav kostela. Všechny nemovitosti na území přecházely do oblasti vojenské správy.³⁰²

Jen o pár měsíců později dne 14. října 1949 vychází zákon 217/1949, kterým se zřídil Státní úřad pro věci církevní. Tento ústřední úřad řídil ministr, kterého určil prezident republiky. Působnost ve všech věcech církevních a náboženských, kterou dosud vykonávaly jiné ústřední úřady, přešly na tento Státní úřad pro věci církevní.³⁰³ Vládní nařízení k tomuto zákonu o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní pak do své působnosti v § 2 mimo jiné také zahrnuje ochranu církevních památek.³⁰⁴

²⁹⁸ Kodex kanonického práva, Praha 1994, kniha V, stať II správa majetku, kánon 1273-1289.

²⁹⁹ Eva ŽELEZNÁ / Veronika MYLKOVÁ: Stavební aktivity olomouckého biskupa Karla II. z Liechtensteina v Kroměříži, seminární práce, 2002.

³⁰⁰ ZA Opava, pobočka Olomouc, ÚŘAS Kroměříž, sign. 3/15, Stará Voda, řád benediktinů a oblátů, karton 579, (cit. in: KREJČOVÁ 2007, pozn. 244, 52, 55).

³⁰¹ KREJČOVÁ 2007 (pozn. 239) 54.

³⁰² Oddíl 2 (§ 5) a oddíl 3 zákona č. 169/1949 O vojenských újezdech.

³⁰³ Zákon 217/ 1949, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní

³⁰⁴ 228/1949 vládní nařízení ze dne 25. října 1949 o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní.

X/II Postupné chátrání kostela a snahy o jeho záchranu

Dne 24. dubna 1951 újezd navštívil krajský církevní tajemník Ladislav Horák.

O stavu kostela píše: „*Poutní místo sv. Anny. Kostel barokní, zvenčí zachovalý. Vnitřek kostela nádherně barokní, chráněný památkovým úřadem, dosud ve velmi dobrém stavu. Má hlavní oltář a tři boční, bohatě zdobené, překrásná a vzácná křtitelnice. Jinak vnitřek úplně vybavený, sakristie vybavená skříněmi, potřeby z části odvezeny na fary. Kostel má zvony i hodiny. Je obklopen ambity, které jsou rovněž zachovalé. V levých ambitech jsou tři kaple, z části vybavené a nově zbudované.*“ Krajský církevní tajemník i újezdní správce se poté shodli na tom, že převezení vybavení kostela by bylo technicky neproveditelné. Doporučili, aby Náboženský fond neprodleně zahájil jednání s památkovým úřadem o dalším osudu kostela. Kostel měl být pro svou historickou cenu zachován.

Cenné informace nám poskytuje odpověď újezdního správce B. Vilíma z 23. srpna 1951 na nezachovaný dopis Státního památkového úřadu v Praze. „*Není mi nic známo o tom, že se jedná o vyklizení kostela ve Staré Vodě. Před časem zde byla komise, které se zúčastnil i zástupce Státního úřadu pro věci církevní v Praze. Tato komise prohlásila, že kostel bude udržován a opravován jako vzácná barokní památka. Kostel sám není v nejhorším stavu, ale má-li zůstat zachován, je bezpodmínečně nutné provést opravu klenby presbytáře, která je prasklá. Kaple v ambitech nejsou nějak cenné, avšak vše tvoří spolu nerozlučný celek.*“³⁰⁵

Dnem 3. května 1958 se kostel ve Staré Vodě stává památkou, a to ve stejný den, kdy nabývá účinnosti první zákon platný na našem území, zákon č. 22/1958 Sb.

O kulturních památkách.³⁰⁶ V roce 1967 byl kostel zapsán do seznamu nemovitých kulturních památek okresu Olomouc pod číslem 1874.³⁰⁷

Zákon jako svou velkou přednost uplatnil princip, že za památku je považována každá věc, která vykazuje pojmové znaky památky, které byly v zákoně uvedeny.³⁰⁸ Výhodou tohoto systému podle důvodové zprávy k zákonu bylo zejména to, že neumožňoval volně nakládat s památkou po dobu, než bude ukončeno řízení o uznání jejich památkových hodnot a o její registraci. Důvodová zpráva počítala s tím, že ve většině případů bude mezi orgány státní památkové péče a vlastníkem, případně správcem,

³⁰⁵ Jana KREJČOVÁ: Stará Voda. Osud poutního areálu po roce 1945, II, Poodří 2007, 17.

³⁰⁶ § 2 zák. č. 22/1958

³⁰⁷ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 4.

³⁰⁸ § 2 zák. č. 22/1958

shoda v tom, zda jde či nejde o památku. Zápis památky do státního seznamu kulturních památek měl charakter pouze evidenční.³⁰⁹

Zákon č. 22/1958 Sb., O kulturních památkách dále prohlásil ochranu kulturních památek za veřejný zájem. Upravoval rozsah a způsob péče o kulturní památky. Nově stanovil organizaci, pravomoc a působnost orgánů státní památkové péče. Těžiště pravomoci a odpovědnosti za výkon státní památkové péče přenesl na krajské národní výbory. Byla zrušena Státní památková správa a vrcholným orgánem památkové péče zůstalo ministerstvo školství a kultury. Jako poradní orgán ministra byla ustanovena ústřední komise státní památkové péče.³¹⁰ Vlastník byl povinen umožnit průzkum památky osobám pověřeným památkovými orgány k účelům výkonu její ochrany.³¹¹

Při prohlídce kostela vykonané 14. června 1958 byly zjištěny tyto závady: „*Celý objekt není vůbec zajištěn proti vniknutí cizí osoby. Dveře jsou zpuchřelé a zčásti rozbité, okna poškozená, vnitřní zařízení a výzdoba kostela poškozeny a zčásti rozkradeny, nástěnný obraz vlevo od hlavního vchodu zničen vodou, která prosakuje zdivem z utrženého okapového svodu. Okapové svody jsou zcizeny, chybí od spodu do výšky pěti až 15 metrů, a proto zatéká při dešti voda po fasádě, přičemž hrozí zničení dalších cenných nástěnných maleb, sochařských a řezbářských prací. Bleskovodné lano je rovněž přerušeno, přičemž hrozí zničení celého kostela požárem od blesku. Obraz na bočním oltáři Obětování Panny Marie je propíchnutý a menší obraz na stejném oltáři vyříznutý a ukraden. Kámen uzavírající vchod do hrobky je poškozen a odvalen. Chybějící okapové svody a ucpaná kanalizace zapříčiňují podmokávání a usedání obvodového zdiva presbytáře, přičemž se tvoří svislé trhliny na stěnách až 15 mm široké. Tyto závady je nutno urychleně odstranit, aby nedošlo ke zničení státem chráněné památky“ Tato nepodepsaná zpráva sepsaná ve Městě Libavá je jediným dokumentem, který se z tohoto roku zachoval.³¹²*

Vstup do krypty pod kostelem byl odkryt trhavinou odpálenou důstojníky Československé lidové armády a v kostele byl garážován tank, pro jehož vjezd byl vchod do kostela přiměřeně „rozšířen“.³¹³

³⁰⁹ ULBRICHOVÁ 2002 (pozn. 295) 193.

³¹⁰ Helena HÁJKOVÁ: Památková péče a ochrana životního prostředí, diplomová práce, PF UK, Praha 2006, 22.

³¹¹ § 11 zák. 22/1958 Sb.

³¹² KREJČOVÁ 2007 (pozn. 305) 19.

³¹³ František ODEHNAL: Poutní místa Moravy a Slezska, Brno 2004, 72.

Výkonný orgán krajského národního výboru mohl v tomto okamžiku rozhodnout, že se na náklad vlastníka památky provedou opatření nezbytná k zachování památky,³¹⁴ protože s ní může být nakládáno jenom způsobem, který je v souladu se zásadami památkové péče a odpovídá povaze a technickému stavu památky.³¹⁵

Bezesporu velkou slabinou tohoto zákona, jak se můžeme přesvědčit už v tomto okamžiku, je to, že neobsahoval žádná sankční ustanovení. Postihy za úmyslné ničení, poškození kulturní památky a neplnění povinnosti týkající se ochrany památek upravoval až trestní zákon správní č. 88/1950 Sb. ve znění zákona č. 14/1957, kterým se mění a doplňuje trestní zákon správní.³¹⁶

Jak vyplývá z dopisu Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody v Praze z roku 1959, nebyly škody na kostele v prvních deseti letech ještě neodstranitelné. Byly způsobeny hlavně špatnou údržbou. Jako příklad můžeme uvést vodu, která z prorezavělých okapů promáčela zdivo.³¹⁷

Náčelník Krajské vojenské ubytovací a stavební správy Ing. Šembera se k ochraně kostela ve Staré Vodě vyjadřuje takto: „Objekt kostela Stará Voda je zajištěn proti případnému vnějšímu ničení. Renovace nebo generální oprava na tomto památkově chráněném objektu se vojenskou správou nepředpokládá.“³¹⁸

V květnu roku 1960 byl do funkce újezdního správce Vojenského újezdu Libavá jmenován pplk. Rajnold Miškář. Kostel podle jeho pozdějšího vyjádření, které je v rozporu s písemnou zprávou z roku 1959, byl „v dezolátním stavu, z vnitřku úplně poničený s vytrhanými podlahami a trhavinami roztrženým oltářem. Vnitřní výzdoba (obrazy, sochy a jiné zařízení jako zpovědnice) úplně zničená rozbitím a spálením.“³¹⁹

Správce Miškář se dohodl s velitelem vojenského výcvikového prostoru Libavá pplk. Balcaříkem, aby se ze starovodského kostela zřídilo muniční skladiště, k čemuž skutečně došlo. Kolem roku 1960 byl ve starovodském kostele také ustájen dobytek. Roku 1962 byl sklad munice zrušen.³²⁰ Tento způsob využití chrámu ani zdaleka neodpovídal památkové hodnotě objektu. Příčinu můžeme hledat na prvním místě už v samém začátku

³¹⁴ § 8 zák. č. 22/1958

³¹⁵ § 10 odst. 1 zák. 22/1958 Sb.

³¹⁶ §125 zák. č. 88/1950 Trestní zákon správní ze dne 12. července 1950.

³¹⁷ Helena RICHTEROVÁ / Irena PEŘINOVÁ-KUBEŠOVÁ: Osudy kostela po vzniku vojenského újezdu, in: Poutní místo Stará Voda, Olomouc 1997, 18.

³¹⁸ Vojenský ústřední archiv, složka tajné spisy 1959, 65/13, VÚ 8129 – VVP – Město Libavá, 667/1, 11 g.

³¹⁹ Archiv úúvú Libava, dopis R. Miškáře z 23. listopadu 1964, (cit. in: KREJČOVÁ 2007, pozn. 305, 20).

³²⁰ Ibidem 20.

existence vojenského prostoru, kdy nebyla vyřešena pozměněná funkce chráněné památky a samotný přístup k ní.³²¹

Další existence starovodského kostela byla ohrožena. Pplk. Rajnold Miškář totiž požádal 5. února 1963 Krajskou vojenskou ubytovací a stavební správu v Olomouci, aby přímým jednáním s Okresním národním výborem v Olomouci rozhodla, „*zda je kostel nutné vést jako památku*“, tj. kostel ponechat či zlikvidovat.³²²

Zákonem č. 65/1960 Sb. ze dne 25. května 1960 o národních výborech³²³ a vládním nařízením č. 71/1960 Sb. ze dne 10. června 1960 o rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů a o uspořádání a činnosti jejich orgánů se okresní výbory staly hlavním článkem v soustavě národních výborů a přešlo na ně v podstatě veškeré rozhodování v oblasti památkové péče.³²⁴

Právě podle § 21 vládního nařízení č. 71/1960 Sb. rozhodovaly okresní národní výbory o využití a ochraně památek v okrese a spravovaly vybrané památkové objekty. Jinými slovy, v důsledku tohoto ustanovení příslušela okresním národním výborům v zásadě veškerá působnost spojená s potřebami památkové péče. Okresní národní výbory se tedy staraly o to, aby památky na jejich území byly zachovány, řádně spravovány, účelně využity a zpřístupněny. V případě pochybností rozhodovaly o tom, zda objekt je či není kulturní památkou. Rozhodovaly však také o opatřeních při neplnění povinností vlastníka.³²⁵

Na obranu kostela se v dubnu roku 1963 postavila komise složená ze zástupců Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě a okresního konzervátora památkové péče, která učinila závěr, že bude o stavu a situaci ve Staré Vodě informovat Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, a také Ministerstvo školství a kultury.³²⁶

Prostřednictvím krajských středisek památkové péče a ochrany přírody vyvíjely svou činnost krajské národní výbory. V případech, kdy okresní národní výbory rozhodovaly ve věcech státní památkové péče jako orgány odvolací, měly se při svém rozhodování opírat o odborné vyjádření krajského národního výboru. Krajské národní

³²¹ STEHLÍK 2002 (pozn. 296) 201.

³²² KREJČOVÁ 2007 (pozn. 305) 20.

³²³ 65/1960 zákon ze dne 25. května 1960 o národních výborech.

³²⁴ 71/1960 vládní nařízení ze dne 10. června 1960 o rozšíření pravomocí a odpovědnosti národních výborů a o uspořádání a činnosti jejich orgánů

³²⁵ ULBRICHOVÁ 2002 (pozn. 295) 194.

³²⁶ KREJČOVÁ 2007 (pozn. 305) 20.

výbory zejména vedly státní seznamy kulturních památek.³²⁷ Při ministerstvu školství a kultury se zřídil ze zákona Státní ústav památkové péče a ochrany, který organizoval a prováděl výzkum, průzkum, dokumentaci či vědecké hodnocení památek. Řešil také teorii a praxi ochrany, konzervace, obnovy a kulturního využití památek. Ministerstvo školství a kultury řídilo státní památkovou péči a koordinovalo činnost jejích orgánů.³²⁸

K tomu, aby od další ochrany památky bylo z mimořádně závažných důvodů upuštěno, mohlo dát tedy souhlas ministerstvo školství a kultury po vyjádření Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody.³²⁹

Koncem května roku 1963 dokonce Krajská vojenská ubytovací a stavební správa v Olomouci vyzvala Miškáře ke zdůvodnění vyjmutí kostela z památkové péče. Žádané zdůvodnění zaslal Rajnold Miškář Krajské vojenské ubytovací správě dne 20. ledna 1964 a o několik měsíců později 13. května požádal opět o vyjmutí starovodského kostela ze seznamu památek. Vojenská správa mu 23. května sdělila, že se kostel nepodařilo ze seznamu památek vyjmout a záležitost bude nutno znovu projednat.

Rajnold Miškář se musel 23. listopadu stejného roku písemně obhájit před Ministerstvem národní obrany. V dopisu uváděl své snahy o vyjmutí kostela ze seznamu kulturních památek a mimo jiné sdělil, že „*budova kostela je v neutěšeném stavu, osada Stará Voda je již zdemolovaná a při výcviku vojsk a při pasení dobytka by docházelo pro nedostatek vojáků i občanských zaměstnanců nadále k dalšímu ničení. Hlídní objektu není možné. V dalším se znovu pokusím o to, aby budova byla vyňata ze seznamu památek.*“ Kostel se měl využít na sklad obilí, jak o tom jednal Miškář s Okresním výborem KSČ, resp. s jeho tajemníkem pro zemědělství Ing. Kniplem. Údajně se v roce 1964 konal ve starovodském kostele důstojnický ples.³³⁰

Podle fotodokumentace z dubna 1963 byly na kostele značně narušeny okapy, zastřešení lodí, věží a také boční kaple na epištolní straně. Portál hlavního vstupu včetně dveří byl dosud zachován. Z fotografií z prosince roku 1964 bylo patrné, že poškození okapů vedlo ve značné míře k porušení omítek i zdiva tekoucí vodou z dosud nevytrhaných částí okapových svodů. V ambitu byly rovněž poškozeny omítky a také zde byly uskladněny části značně poškozeného mobiliáře z kostela.

V kostele byly dosud zachovány kazatelna a dlažba v presbytáři, na hlavním oltáři

³²⁷ ULBRICHOVÁ 2002 (pozn. 295) 195.

³²⁸ § 19, 18 zák. č. 22/1958

³²⁹ § 13 zák. 22/1958 Sb.

³³⁰ Archiv úúvú Libava, dopis R. Miškáře z 23. listopadu 1964, (cit. in: KREJČOVÁ 2007, pozn. 305, 20-21).

a na oltáři na epištolní straně při triumfálním oblouku chyběly sochy i oltářní obrazy. Výmalba i štuková výzdoba boční kaple na evangelijní straně byla dosud nepoškozena, rovněž i v hlavní lodi byla zachována výzdoba.³³¹

Roku 1964 navštívuje kostel geofyzik František Váca. Stav kostela ho přinutil napsat Státnímu ústavu památkové péče a ochrany přírody: *„Při mém služebním řízení jsem měl možnost vstoupit do bývalého kostela sv. Anny, nyní již opuštěné vsi Stará Voda. To co jsem spatřil, bylo tak otřásající, že ač jsem již od svých dětských let bez vyznání, přesto pokládám to, co bylo spácháno v tomto kostele za odstrašující případ nejhrubšího vandalismu. Nechce se mi ani věřit, že to mohli spáchat naši lidé ve dvacátém století. O odpovědnosti nadřízených ani nemluvě...“*³³²

V červenci roku 1966 byly již v kostele z větší části vytrhané dlaždice, byla vytržena levá část hlavního vstupního portálu i s dveřmi, chyběla také celá vnitřní část ostění. Všechna okna byla vystřílena. A nadále zde byl v neuspořádaném stavu uskladněn mobiliář.³³³

Zaměstnanec Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody v Ostravě Vilém Kocych hodnotí situaci objektu Stará Voda 16. prosince 1966 dopisem, který zní: *„Zpustošený areál kostela ve Staré Voda je otřesným svědectvím vandalismu člověka ve 20. století. Objekt byl soustavně pustošen (a je pustošen) před zraky památkových orgánů. Pokud památkové orgány se snažily o další zamezení škod a nápravu, nebyly požadavky správci vojenského újezdu respektovány, na svolaná jednání se zástupci Vojenského újezdu zásadně nedostavovali. Před několika léty byla Správou vojenského újezdu zakryta část rozbitých oken. Podle sdělení Správce vojenského újezdu byl též zajištěn hlavní vchod do kostela, a to z toho důvodu, že v kostele byl uložen vojenský materiál. Oltáře, dřevěné plastiky, oltářní plátina, řezbářská plastická výzdoba, vše bylo strženo a úplně zničeno. Hrobka byla vypáčena a vytržena a vypáčeny všechny dveře v kostele. Násilné devastaci interiéru kostela a kaplí Správa vojenského újezdu opatřením nebránila. V roce 1964 bylo započato se zpracováním územního plánu vojenského újezdu Libavá. Práce na územním plánu byly zastaveny. V roce 1966 bylo začato s rozebíráním usedlosti ve Staré Vodě. Zjištěna další devastace kostela. Z podlahy byly vytrhány dlaždice, hlavní portál byl vylomen. Zbytky plastik naházené v rohovém ambitu byly zničeny nebo rozkradeny.*

³³¹ RICHTEROVÁ / PEŘINOVÁ-KUBEŠOVÁ 1997 (pozn. 317) 19.

³³² Dopis Františka Vácy Státnímu ústavu památkové péče a ochrany přírody v Praze ze dne 5. října 1964. Opis – opisu, in: KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) textová příloha, 4.

³³³ RICHTEROVÁ / PEŘINOVÁ-KUBEŠOVÁ 1997 (pozn. 317) 18.

Současný stav: interiér devastován, vlastní stavba dosud v dobrém stavu. Má-li být architektura zachována nutno učinit opatření, která by zabránila další devastaci.

- 1) zazdít cihlami vchody do kostela (jeden boční vchod opatřit železnými dveřmi)
- 2) zakrýt okenní otvory
- 3) nahradit vytržené okapové roury

Současně bude třeba zabezpečit hlavní vchod do areálu kostela. Nutno projednat vyčlenění areálu Stará Voda z Vojenského újezdu Libavá a náhradu vzniklých škod.³³⁴

Na správě Vojenského újezdu Libavá byla dne 30. srpna 1967 Vilému Kocychovi vystavena jednodenní propustka k návštěvě Staré Vody. Po návštěvě místa srovnává škody zaznamenané v srpnu roku 1966 s touto návštěvou takto: „*Třem dřevěným barokním sochám uloženým v rohovém ambitu byly pilou uřezány hlavy a ukradeny. Sochy si v roce 1966 prohlédli zástupci diecéze Olomouc a dopisem žádali správu o povolení převezení dřevěných soch na faru do Budišova. Sochy jsou nyní zničené. Všechna ostatní torza z rohového ambitu rozkradena.*

V celém objektu pokračuje demolice. Již celý portál vylomený. Vylámaný dlaždice před oltářem a v lodi. Vytlučená zbylá okna. Vystříhaný plech krytiny mezi oběma věžemi. Vyříznutý trám ve vazbě krovu kostela. Skáceny sloupy bočních oltářů. Rozbité plastiky andělů ze sloupů bočních oltářů. Plastiky na římsách rozstříleny. Rovněž zjištěno, že bylo stříleno po nástropních freskách, které byly tím poškozeny. Pravděpodobně povětrnostními vlivy poškozena krytina nad hlavním oltářem.

Devastace kostela je záměrná a svědčí o tom, kam až může klesnout člověk. Je nutné okamžitě zasáhnout a zabezpečit objekt tak, aby nedocházelo k další devastaci a zároveň vyvolat trestní jednání proti správě Újezdu.“³³⁵

Přítom vlastník památky byl ze zákona povinen vlastním nákladem pečovat o její zachování a udržovat ji v dobrém stavu.³³⁶ Teoretická úvaha je tedy založena na tom, že věc má být chráněna již na základě toho, že má znaky popsané v definici kulturní památky. Veřejný zájem na ochraně věci jako kulturní památky je dán již tím, že v rámci určitého legislativního procesu došlo k veřejné shodě na tom, co má být kulturní památkou, a že určitá skupina věcí má být chráněna pro své vlastnosti popsané jako výsledek této veřejné

³³⁴ Archiv rodiny Kocychovy, dopis Viléma Kocycha ze dne 16. prosince 1966.

³³⁵ Archiv rodiny Kocychovy, dopis Viléma Kocycha ze dne 30. srpna 1967.

³³⁶ § 8 odst. 1 zákona č. 22/1958 Sb. O kulturních památkách.

legislativní shody. Nelze na druhou stranu pominout, že základním prvkem, na kterém musí vždy památková péče spočívat, je péče samotného vlastníka, která musí být založena na jednoznačném poznání předmětu ochrany a jeho hodnot. A právě v tomto poznání může být spatřována slabina zmíněného přístupu.³³⁷

Náčelník Krajské vojenské ubytovací a stavební správy v Olomouci pplk. Ing. Vlastimil Sobotka dne 29. září 1967 o další budoucnosti kostela informoval Ministerstvo národní obrany takto: „*Protože složky Okresního národního výboru trvají na zachování této chráněné památky a na její opravě, bylo rozhodnuto provést alespoň její konzervaci.*“³³⁸

Věci ve prospěch kostela se dávají víc než kdy jindy do pohybu. Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě zasílá žádost Generální prokuratuře o stíhání podle trestního zákona ve smyslu zákona o kulturních památkách. V žádosti píše:

„Žádáme Vás o zahájení trestního řízení ve věci zničení interiéru kostela ve Staré Vodě a zničení architektury vlastní stavby.

Zdůvodnění: Kostel sv. Anny je vynikající barokní architekturou Giovanniho Pietra Tencally s bohatou plastickou výzdobou a v presbytáři s dřevěnými sochami světců v nadživotní velikosti od Ondřeje Steinmetze z roku 1686. Kostel ve Staré Vodě s areálem je chráněn na základě zákona o kulturních památkách č. 22/1958 Sb. a na základě schválení školskou a kulturní komisí ONV v Olomouci dne 7. září 1962 zapsán do státního seznamu nemovitých památek pod jednacím číslem 1779/168. Správa o zapsání do státního seznamu kulturních památek byla obeznámena obvyklým přípisem č. j. KSP/918 dne 21. dubna 1964.

Správa vojenského újezdu užívala kostel a přilehlé prostory zprvu jako skladiště materiálu, po ukončení užívání přestala o objekt pečovat a vzhledem k funkci okolního území a významu objektu nevytvořila podmínky k zabezpečení objektu. Vzhledem k uzavření vojenského území pro vstup civilních občanů je evidentní, že následné devastování objektu bylo prováděno především vojenskými příslušníky.

Jednání, která byla vyvolávána orgány památkové péče k záchraně objektu, byla u Správy vojenského újezdu bez odezvy. Tak postupně docházelo ke stále probíhajícím devastacím, ke stále citelnějším ztrátám na kulturním majetku. Již v předcházející době vzhledem k význačnosti objektu bylo navrhováno:

³³⁷ Martin ZÍDEK: Základní princip ochrany kulturních památek, rigorózní práce, PF UK, Praha 2002, 22-23.

³³⁸ KREJČOVÁ 2007 (pozn. 305) 22.

- a) vyjmutí úzkého pruhu území s objektem ležícím na okraji vojenského území z tohoto území,
- b) zabezpečení stavby před jakýmkoli poškozením.

Současné škody na objektu, ke kterým došlo postojem vojenských složek, jsou nevyčíslitelné. Jejich rozsah může určit komise složená ze zástupců objektivních orgánů srovnáním dokumentačního materiálu.

*V souladu se zákonem č. 22/1958 Sb. vzhledem k umělecké hodnotě objektu důrazně požadujeme opravu objektu ve smyslu příslušných právních předpisů a vytvoření takových podmínek ochrany, které by zabezpečily další trvalou existenci objektu.*³³⁹

Prokurátor vojenské obvodové prokuratury podplukovník JUDr. Miroslav Palát píše 30. prosince 1967 Krajskému středisku památkové péče a ochrany přírody v Ostravě dopis tohoto znění: „K vašemu požadavku ze dne 29. září 1967 ohledně škod na kostele ve Staré Vodě, zaslanému Generální prokuratuře v Praze, který mi byl postoupen Okresním prokurátorem v Olomouci, sděluji, že jsem případ vyšetřil a projednal s odpovědnými pracovníky vojenského újezdu Libavá, velitelství vojenského výcvikového prostoru Libavá a krajské vojenské ubytovací a stavební správy se sídlem v Olomouci. Přitom jsem nedospěl k závěru, že by proti někomu bylo možno důvodně zahájit trestní stíhání pro některý trestní čin. Dále vám sděluji, že KVUSS Olomouc má v plánu zajistit během první poloviny roku 1968 opravu krytiny a okapových žlabů a provést další potřebné úpravy zmíněného kostela, aby v něm mohla být umístěna část archivu, případně ONV Olomouc. Po převzetí objektu pro uvedený účel zajistí ONV Olomouc také jeho střežení vlastními silami. Tím bude nepochybně zabráněno, aby na objektu vznikly další nežádoucí škody.“³⁴⁰

Následující rok přináší do organizace Vojenských výcvikových újezdů další změny. V Praze 16. října 1968 podepsal předseda vlády Československé socialistické republiky Oldřich Černík a předseda Rady ministrů Svazu sovětských socialistických republik Alexej Nikolajevič Kosygin Smlouvu mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Svazu sovětských socialistických republik o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky.

³³⁹ Archiv rodiny Kocychovy, žádost Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě Generální prokuratuře.

³⁴⁰ Archiv rodiny Kocychovy, dopis Miroslava Paláta Krajskému středisku památkové péče a ochrany přírody v Ostravě ze dne 30. prosince 1967.

Článek 3 ods. 2 se týkal i Vojenského újezdu Libavá.³⁴¹ Výcvikové zařízení využívala v prvních dvaceti dnech každého měsíce³⁴² Střední skupina vojsk (*Центральная группа войск*), což bylo vojenské uskupení Sovětské armády.³⁴³ Ve zbylých dnech Československá armáda.³⁴⁴

O osudu starovodského kostela se jednalo i nadále. Například 18. října téhož roku upozornil velitelství Západního vojenského okruhu na nutnost řešení ochrany kostela ve Staré Vodě plk Ing. Josef Polanský z Ministerstva národní obrany. Také v této době byl kostel předán do užívání vojenskému útvaru 1550 Město Libavá. Velitel této jednotky nechal alespoň odstranit nepořádek, který tam zanechaly cvičící jednotky. Novým správcem Vojenského újezdu Libavá byl již od 1. října pplk. Bedřich Paťorek.

Roku 1969 mělo Ministerstvo kultury ČSR opět rozhodnout o upuštění od památkové ochrany starovodského kostela, jak to po něm 19. května žádalo Ministerstvo národní obrany ČSR. Podplukovník Paťorek neustával ve své snaze kostel zlikvidovat. Dne 5. června 1969 byl proveden odstřel bývalého kláštera ve Staré Vodě, který se nacházel v těsné blízkosti kostela. Při tomto odstřelu došlo k poškození krytiny na střeše lodi kostela, uvnitř kostela spadla omítka i fasáda v boční kapli i s dosud zachovanými freskami.³⁴⁵

Představu o tom, jak moc byl kostel „trnem v oku“ pplk. Paťorka si můžeme udělat z následujícího textu dopisu, který podplukovník adresoval 11. června 1969 Ministerstvu národní obrany: *„Na území vojenského újezdu Libavá jsou v seznamu nemovitých kulturních památek kostel ve Staré Vodě, poř. č. 168 a zřícenina hradu Hluboký u Nepřívaz.*

Doporučuji, aby zřícenina hradu byla ponechána jako kulturní památka, která si nevyžaduje náklady na údržbu. Doporučuji však, aby poutní kostel ve Staré Vodě byl vyjmut ze seznamu kulturních památek, a to z těchto důvodů: tento kostel již při mém nástupu do funkce újezdního správce v roce 1968 byl v dezolátním stavu, vevnitř poničený, s vytrhanými podlahami a trhavinou roztrženým oltářem. Vnitřní zařízení schází. Na celém objektu je břidlicová krytina, která je značně poškozena, takže do objektu zatéká, což má za

³⁴¹ Smlouva mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Svazu sovětských socialistických republik o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky, in: tisk č. 208 Národního shromáždění Československé socialistické republiky 1964-1968.

³⁴² Vojenský újezd Libavá, 31.

³⁴³ http://cs.wikipedia.org/wiki/St%C5%99edn%C3%AD_skupina_vojsk, vyhledáno 23. 2. 2009.

³⁴⁴ Vojenský újezd Libavá, 31.

³⁴⁵ archiv úúvú Libava, dopis MNO, ubytovací a stavební správy Velitelství Západního vojenského okruhu v Táboře ze 7. května 1971, (cit. in: KREJČOVÁ 2007, pozn. 305, 22.

následek poškození zdiva a dřevěných konstrukcí. V celém objektu jsou rozbitá okna, dřevěné okenice schází a zároveň chybí vchodové dveře. Tento stav vznikl postupně, neboť během posledních deseti let objekt nebyl využíván a střežen. Pro konzervaci, aby nedocházelo k dalším škodám, je třeba opravit krytinu, vyměnit a doplnit okapové roury, zabetonovat okenice.

V současném období je vojenský výcvikový prostor intenzivně využíván ve dne i v noci našimi i spojeneckými vojsky. V průběhu měsíce jsou volné pouze neděle. Není možno zabezpečit, aby některý národní podnik mohl provádět nerušenou rekonstrukci tohoto objektu. Současný stav tohoto objektu je ve velmi vážném stavu a nedojde-li urychleně k rekonstrukci, která si vyžádá značné finanční náklady, dostane se objekt do havarijního stavu. V případě, že by se podařilo provést rekonstrukci tohoto objektu, vznikne další dosud neřešitelný problém, a to se střežením objektu.

Velitel VVP nemá v současné době možnost zabezpečit tento úkol. I přesto, že kostel ve Staré Vodě má svou hodnotu jako historická památka, je nutno zvážit, zda-li bude účelné provést rekonstrukci této památky, která si vyžádá značné finanční náklady, zda-li budeme schopni zabezpečit organizaci, která by nerušeně mohla rekonstrukci provést a zda budeme v dalším období schopni udržet hodnotu této historické památky. Předem je nutno říci, že pokud nebude zabezpečeno střežení objektu po jeho rekonstrukci, v krátké době se dostane do podobného stavu, v jakém je dnes. Navrhuji vyjmutí historické památky kostela ve Staré Vodě, poř. č. 168, ze seznamu historických a kulturních památek. Žádáme Vás, abyste můj návrh dle vašich možností podpořili.“

Stejný den Pařorek zasílá žádost o vyjmutí kostela ze seznamu kulturních památek také Krajské vojenské ubytovací a stavební správě. Ministerstvo kultury ČSR ovšem žádosti Ministerstva národní obrany ze dne 19. května 1969 na upuštění od památkové ochrany starovodského kostela nevyhovělo a trvalo jednoznačně podle § 13 zák. č. 22/1958 Sb. na jeho další ochraně. Ministerstvo národní obrany se proti tomuto rozhodnutí neodvolalo.

V listopadu roku 1969 přestal být uživatelem starovodského kostela vojenský útvar 1550 Město Libavá. „Kostel v současné době nikdo nestřeží a je vážně nebezpečí, že cvičící jednotky v prostoru budou tento objekt neustále poškozovat“. Újezdní správce Pařorek se tedy 12. listopadu obrátil na velitelství Západního vojenského okruhu v Táboře. Žádal ho o pomoc při zabezpečení střežení. Kostel nabízel jako skladiště techniky pro Československou armádu či Sovětskou armádu.

V průběhu roku 1969 byl dokončen autodrom Stará Voda a nad obcí byla postavena kasárna, kterým se říkalo Malá Moskva. Tato plocha musela být po roce 1990 vyčištěna od ropných látek.

Další informace o stavu kostela máme z roku 1971. Bylo zjištěno, že železem pobité dveře do kostela byly odstraněny a schází kamenné ostění hlavního i bočních vchodů. Okna chrámu byla beze skel, schody na pravou věž poškozeny a v levé věži byla proražena klenba mezi přízemím a kůrem. Také klenba nad sakristií byla proražena, dřevěné podlahy v celém prostoru scházely. Nad presbytářem bylo poškozeno zastřešení. Kamenná dlažba v kostele byla vytrhána, výzdoba kostela neexistovala kromě fresek na stropě boční kaple a presbytáře.

Velení sovětských jednotek v Olomouci bylo újezdním úřadem upozorněno na povinnost seznámit vojáky Sovětské armády s tím, že kostel je chráněn jako kulturní památka.³⁴⁶ Tabule s upozorněním v českém a ruském jazyce zněly: „*Soudruzi vojáci! Krásná architektura tohoto kostela patří ke kulturnímu majetku našeho národa a je chráněná zákonem č. 22 z roku 1958, který vydalo Národní shromáždění republiky československé. Neodnášejte proto dřevěné trámy, cihly a střešní krytinu. Neničte památku. Škody, které tím vznikají, nelze nahradit.*“³⁴⁷

O okamžitou změnu postoje Ministerstva národní obrany k záchraně starovodského kostela žádal 21. ledna 1971 ředitel Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě J. Štěpán Ministerstvo kultury ČSR. Uvedl, že jednání o záchranu kostela probíhají od roku 1963. „*Vytrvalý boj Krajského střediska památkové péče v Ostravě a snaha o zachování této památky je obrazem bezmocnosti orgánu památkové péče, které, ač vybaveno právní normou, hledá po celou dobu marně účinné prostředky pro prosazení spravedlivého zájmu, jehož zmaření vepíše do kulturního bohatství našeho státu další obrovskou ztrátu. I když z důvodů vojenských potřeb se vzácná památka objevila uvnitř vojenského prostoru, máme za to, že tím snad nebylo rozhodnuto o jejím zničení.... A budiž řečeno, že se výcvikem nezničilo na kostele nic. Pouze nedostatečnou péčí o tento kulturní objekt vypadá dnes situace tak, jak byla shledána a zachycena v protokolu. Současně zahajujeme správní řízení podle ustanovení zákona 60/61 Sb. proti správci Újezdního úřadu pplk. Bedřichu Paťorkovi.*“³⁴⁸

³⁴⁶ KREJČOVÁ 2007 (pozn. 305) 23-24.

³⁴⁷ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) textová příloha, 39.

³⁴⁸ archiv úřadů Libavá, dopis ředitele KSSPPOP v Ostravě Josefa Štěpána Ministerstvu kultury ze dne 21. ledna 1971, (cit. in: KREJČOVÁ 2007, pozn. 305, 24).

Vojenská správa se zavázala zabezpečit alespoň provizorní zastřešení kostela a jeho ostrahu zazděním oken, uzavřením vstupů, žaluziemi v oknech věží a instalováním mříží u vchodů. Poškozená břidlicová krytina byla pak nahrazována eternitem. Přitom ovšem stále se pokračovalo v poškozování stavby. Byla stržena klenba kůru a kamenná deska z hlavního oltáře. Ambit kolem kostela, který byl zachován asi z jedné čtvrtiny, byl stržen úplně. Zůstala jen ohradní zeď. Průběžně docházelo i ke ztrátám materiálů, zejména měděných prvků. Objekt totiž nadále nebyl trvale střežen.³⁴⁹

Dne 26. listopadu 1974 se konala porada zástupců Okresního národního výboru v Olomouci, Okresního střediska památkové péče v Olomouci a Krajskou vojenskou ubytovací a stavební správou v Olomouci. Pplk. Venclík se zásadně postavil na stranu opravy kostela a v dopise veliteli vojenského útvaru 8129 uvedl: *„Znovu zdůrazňuji závažnost tohoto úkolu (zajištění oprav na kostele, jehož zachování je zařazeno jako vládní úkol), pro který z Vaší úrovně nebylo dosud nic provedeno. S ohledem na tuto skutečnost jsem povinen Vás upozornit, že v případě nevytvoření uvedených podmínek pro zabezpečení zachovaných prací na kostele Stará Voda budu nucen podat stížnost veliteli ZVO a vojenské prokuratuře. Technický stav této státní památky již nesnese další odklady a je nutno přikročit k rázným opatřením.“*

Jednání ve věci údržby a další ochrany kostela ve Staré Vodě pokračovala. Dne 27. ledna 1983 za přítomnosti újezdního správce Paťorka proběhlo setkání velitele vojenského útvaru 8129 Město Libavá plk. Kučery se zástupcem velení sovětských vojsk v Olomouci generálmajorem Gorodkovem, při kterém byl starovodský kostel nabídnut k užívání sovětské straně. Sovětská strana vyjádřila souhlas. Požadovala také, aby objekt byl zastřešen a byly na něm provedeny další úpravy.

Na druhý den o výsledku jednání informoval správce Paťorek inspektorku kultury olomouckého Okresního národního výboru Renatu Bílou, kterou zároveň požádal o poskytnutí pomoci při opravě střechy kostela. Na základě tohoto jednání doporučil 12. května vedoucí odboru kultury ONV v Olomouci Dr. Vítězslav Hartmann Okresnímu stavebnímu podniku ve Šternberku, aby kostel pokryl měděnou krytinou.³⁵⁰

Během srpna roku 1986 byla provedena oprava střešní krytiny, vyměněna konstrukce krovů a odstraněny náletové dřeviny, protože hrozilo zřícení klenby kostela.

³⁴⁹ RICHTEROVÁ / PEŘINOVÁ-KUBEŠOVÁ 1997 (pozn. 317) 20.

³⁵⁰ archiv úúvú Libavá, přepis újezdního správce R. Bílé z 28. ledna 1983, (cit. in: KREJČOVÁ pozn. 305, 26-27.

V průběhu prací byla olomouckými památkáři v září znovu zjištěna dřevomorka na trámech střechy kostela.

Kolem roku 1988 písemně žádal administrátor olomoucké arcidiecéze Josef Vrana Ministerstvo národní obrany o navrácení kostela církvi.

4. května 1989 vyzval újezdní správce velitele sovětské posádky generálmajora Dabižu-Kazarova k přijetí jeho vlastních účinných opatření vedoucích k zamezení další devastace kostela sovětskými vojsky.³⁵¹

³⁵¹ Archiv úúvú libava. Prověřka stavu péče o historické objekty užívané ČSLA a Sovětskou armádou z 8. března 1990, (cit. in: KREJČOVÁ 2007, pozn. 310, 28).

XI. Stav kostela po roce 1989 a jeho obnova

Přestože poutní areál byl předmětem památkového zájmu již v období první republiky, jak o tom svědčí spisový materiál Státního památkového úřadu v Brně, do současnosti se díky působení československé a později Sovětské armády dochovala pouze značně devastovaná budova kostela a vnější obvodová zeď ambitu.³⁵²

Veškerá činnost, která na kostele probíhala, se vzhledem k pobytu vojsk Sovětské armády a také vzhledem k tehdejšímu režimu, nemohla dostat na veřejnost a snahy, které mohly zabránit nebo zmírnit další ničení této významné památky, nebyly účinné.³⁵³

Po změně společenských poměrů v roce 1989 bylo péči nového vedení armády s podporou Okresního úřadu, Památkového ústavu a Arcibiskupství olomouckého přistoupeno k obnově areálu poutního místa.³⁵⁴ Představitelé církve zpočátku požadovali uvedení kostela do původního stavu, jeho vyčlenění z Vojenského výcvikového prostoru Libavá a navrácení do majetku církve. Své požadavky uplatňovali i cestou tehdejšího ministra národní obrany a prezidenta republiky.³⁵⁵ Generální opravu poutního místa jako podmínku převzetí objektu církví požadoval po své návštěvě Staré Vody 15. října 1990 arcibiskup Mons. František Vaňák.³⁵⁶ Porada o liturgicko-pastorační koncepci se uskutečnila 17. prosince 1991 na Arcibiskupství olomouckém.³⁵⁷ Avšak ani první roky po pádu komunistického režimu nepřinesly rychlé řešení, jak se možná očekávalo.

V roce 1997 monsignor Erich Pepřík zasílá dopis monsignorovi Vojtěchu Cikrle, který byl v té době předsedou komise pro duchovní péči v armádě, dopis. V něm nastiňuje olomoucké arcibiskupství své další představy o využití chrámu takto: „*Domníváme se, že chrám by měl zůstat jako památka I. třídy v majetku československé armády, která vyrovnala dluh svých předchůdců a která jedině může zajistit ostrahu chrámu a jeho budoucnost. V ambitech by měla být zřízena výstava historie chrámu. Církev nemůže chrám převzít. Je tu duchovní pustina a Církev nemůže chrám uchránit před vandaly.*

³⁵² KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 65) 4.

³⁵³ Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odloučené pracoviště Olomouc, Informační zpráva. Rekonstrukce kostela Stará Voda. Nepubl.

³⁵⁴ Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odloučené pracoviště Olomouc : ČEHOVSKÝ Petr: Stará Voda, kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího. Studie koncepce areálu. Průvodní zpráva, 1996, nepag., nepubl.

³⁵⁵ Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odloučené pracoviště Olomouc , Zápis o převzetí a předání dokladové části investiční akce, nepubl.

³⁵⁶ KREJČOVA 2008 (pozn. 165), 28.

³⁵⁷ Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odloučené pracoviště Olomouc , Stará Voda, poutní kostel sv. Anny-stanovisko k liturgicko-pastorační koncepci, dopis ze dne 5. 2. 1992, nepubl.

*Domníváme se, že by k chrámu měla být přistavěna stavba duchovního střediska tak, jak bylo na počátku slíbeno armádou. Toto duchovní středisko by mělo podléhat Duchovní vojenské správě v armádě, která by zde měla pastorační centrum pro celý vojenský prostor Libavá, při čemž by armáda chrám zabezpečila před poškozením. Zároveň by celý komplex byl vizitkou naší České republiky a české armády, kde by byla dokumentována zkáza i znovuoobnovení krásného barokního chrámu. Nebude-li ostraha chrámu zajištěna, pak vidíme budoucnost chrámu po jeho obnovení ohroženou.*³⁵⁸

Pod registračním číslem 2148 byl dne 26. října 1994 u správního soudu v Gießen zapsán Podpůrný spolek pro renovaci poutního kostela sv. Anny ve Staré Vodě (Fördeverein zur Renovierung der Wallfahrtskirche St. Anna zu Altwasser). Tento spolek byl založen bývalými obyvateli Staré Vody a jeho cílem bylo nashromáždit peněžní dary k vnitřní renovaci památkově chráněného poutního chrámu. Předseda spolku Hellmut Losert měl jinou představu o budoucím využití kostela. Dne 30. září 1997 zasílá ministrově obrany Miloslavu Výbornému dopis, ve kterém především žádá o vyjmutí zóny s poutním kostelem z příslušnosti Ministerstva obrany a převedení do kompetence všeobecné státní správy Ministerstva kultury, umění, ochrany památek a věd. Svůj požadavek argumentuje tím, že pokud bude kostel spadat pod správu Ministerstva obrany a bude součástí vojenského výcvikového prostoru, nebude možné provádět vnitřní práce na kostele. Příčinou je „zvláštní statut a zvláštní zákon o vojenských výcvikových prostorech s vlastním zakotvením v zákoně k Ministerstvu obrany jako vlastníkem.“ Tato situace znemožňuje podle Hellmuta Loserta vnitřní opravu kostela. K ní by bylo možné přistoupit až po převodu z vlastnictví Ministerstva obrany na všeobecnou kulturní správu českého státu a to lze pouze změnou právního statutu parlamentem České republiky.³⁵⁹

Jak se ukazuje, hledání nové funkce chrámu se stalo náročným úkolem, který nemohl být s ohledem na složitost majetkových vztahů vyřešen okamžitě. Přitom pro zajištění zachování stavební kulturní památky je velmi důležité, aby byla co nejrychleji trvale aktivně užívána. Nejlépe k tomu účelu, pro který byla původně určena.³⁶⁰

³⁵⁸ Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odložené pracoviště Olomouc, Informace o obnově poutního kostela sv. Jakuba a sv. Anny ve Staré Vodě ve vojenském prostoru Libavá, dopis ze dne 10. února 1997 Arcibiskupství olomouckého, nepubl.

³⁵⁹ Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odložené pracoviště Olomouc, dopis Hellmuta Loserta ministru obrany České republiky ze dne 30. září 1997, nepubl.

³⁶⁰ ZÍDEK 2002 (pozn. 337) 105.

Ve Staré Vodě se však zřejmě s ohledem na lokalitu, kde se kulturní památka nachází, budou hledat vhodná řešení obtížně.

XI/I Skautská obnova Staré Vody

Kromě Podpůrného spolku pro renovaci poutního kostela sv. Anny ve Staré Vodě, který vzniká roku 1994, a Kruhu přátel zachování historicky významné kaple nad Královskou studánkou v poutním areálu Stará Voda (Freundeskreis zum Erhalt der historisch bedeutenden Königsbrunnen-Kapelle im Wallfahrtsareal Altwasser), vzniklého roku 2002, si získali velké zásluhy na obnově Staré Vody a jejího kostela také skauti.

Akcí Obnova Staré Vody zahájili skauti z Velkého Týnce pod vedením Jana Pečínky na jaře roku 1995. Jan Pečínka na začátky obnovy vzpomíná takto: „*V roce 1994 jsme se dostali poprvé do Vojenského výcvikového prostoru Libavá a na vlastní oči jsme viděli, jak se zachovalo lidské pokolení ke státěm chráněné památce. Kostel neuvěřitelně zdevastovaný, klášter, hřbitov a Královská studánka v troskách, vesnice zmizela úplně.*

Od stavebních dělníků, kteří pracovali na opravě kostela, jsme se dověděli, že armáda byla nucena uvolnit několik miliónů na opravu kostela, který je v jejím majetku. Ale okolí památky bylo zarostlé křovinami a stromy. Chtěli jsme nějak pomoci napravit tu zkázu, a tak jsme oslovili památkáře v Olomouci a správu Vojenského výcvikového prostoru Libavá. V květnu 1995 se nás sešlo asi dvanáct.“³⁶¹

Skauti ve Staré Vodě se začali pravidelně scházet dvakrát ročně a jejich počet se zvyšoval. Přidávaly se postupně nejen skautské oddíly z okolních měst, ale i ze zahraničí. Začali přijíždět skauti z Polska, Slovenska, Německa, Kanady, Nizozemí i Spojených států amerických.³⁶² Za dobu jejich působení ve Staré Vodě se podařilo odstranit křoviny z míst, kde se dříve nacházel klášter nebo jiná stavení tehdejší vesnice. Zpevnila se hráz rybníka, upravila se přístupová cesta ke hřbitovu i prostranství před kostelem. Každoročně se provádějí další práce, které pomáhají udržet toto poutní místo upravené a čisté.

Zástupci 19. střediska Velký Týnec převzali dne 28. listopadu 2007 ocenění za dlouholetou práci na obnově poutního místa ve Staré Vodě. Jejich projekt zvítězil v jedné

³⁶¹ Velkobystřické noviny, 2002, č. 5.

³⁶² Vojenský újezd Libavá, 19.

z kategorií v druhém ročníku soutěže „Má vlast v srdci Evropy, poznej ji a chraň“, kterou pořádá Památková komora ve spolupráci s Českou radou dětí a mládeže a ministrem kultury České republiky. Čestné uznání obdržel skautský vedoucí a organizátor obnovy JUDr. Jan Pečínka. [49b] a 19. skautskému středisku Velký Týnec byl udělen diplom za absolutní vítězství. [49a]³⁶³

XI/II Statika kostela a jeho oprava

V roce 1989 vykazoval kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího havarijní stav Ing. arch. Petr Čehovský a Ing. Miroslav Pospíšil zpracovali projekt na obnovu chrámu. Následně byly prováděny práce na rekonstrukci této památky.³⁶⁴ V roce 1990 byl z limitu Vojenské ubytovací a stavební správy Olomouc vyčleněn jeden milión korun na provedení nejnutnějších oprav a konzervačních prací, které prováděly Vojenské stavby Olomouc.³⁶⁵

Z technické zprávy statiky z března roku 1991 se dovídáme podrobnosti o stavu kostela. Píše se v ní, že z vodorovných konstrukcí zůstaly pouze klenby nad hlavní lodí, presbytářem a menšími prostory po stranách hlavní lodi. Ostatní vodorovné konstrukce, ať už klenby nebo ploché stropy, byly zcela zničeny[38]. Zbytky kleneb nad vstupním prostorem byly ve spolupráci s ASOP Olomouc sneseny z důvodu nebezpečí zřícení.

Klenba nad presbytářem byla narušena soustavou trhlin. Několik cihel bylo z klenby vypadlých. Vlivem neustálého zatékání do objektu se mohl tento stav ještě zhoršit. Otvor v klenbě tvořil jedinou přístupovou cestu do prostoru krovu nad presbytářem, který je od krovu nad hlavní lodí oddělen masivní zdí. Klenba je z líce zesílena cihelnými pásy, které jdou paprskovitě od vrcholu klenby k patce klenby.

Při navrženém řešení opravy klenby se počítalo se ztužením železobetonovým obvodovým věncem, který bude kotven ocelovými konvičkami do masivní nadezdívky. Do tohoto věnce budou vetknuty železobetonové pasy, které budou zesilovat stávající cihelné. Spřažení bude dosaženo ocelovými kotvičkami. Plošná sanace vlastní klenby bude spočívat v tlakovém zaspárování, vyklínování a doplnění vypadlých částí konstrukce.

³⁶³ <http://19-stredisko.skauting.cz/index.htm>, vyhledáno 3. 4. 2008.

³⁶⁴ Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odloučené pracoviště Olomouc, ČEHOVSKÝ Petr: Stará Voda, kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího. Studie koncepce areálu. Průvodní zpráva. 1996, nepag., neubl.

³⁶⁵ Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odloučené pracoviště Olomouc, zápis o převzetí a předání dokladové části investiční akce, nepubl.

Stejným způsobem byly navrženy opravy i klenby v bočních lodích. Méně poškozené klenby měly být pouze zaspárovány a vyklínovány.

Čtyři kované sondy z vnější strany obvodových zdí poukázaly na to, že je objekt založen dostatečně hluboko. Základová spára byla nalezena v hloubce od dvou metrů hlouběji. Vážnou poruchou, která musela být co nejrychleji řešena, bylo odtržení presbytáře od hlavní lodi kostela. Ve svislých konstrukcích presbytáře byly nalezeny trhliny. Představu o stavu zdí presbytáře si můžeme udělat z pořízené fotografie [39, 40]. Kromě ztužujícího pásu bylo nutno presbytář stáhnout i ocelovými lany, kotvenými do obvodových zdí hlavní lodi. V objektu se musely vybudovat zcela nové vertikální komunikace.

Původní dřevěné schodiště se zřítilo a přístup do krovu nad hlavní lodi byl možný jen díky lešení v levé věži kostela. Krov nad hlavní lodi nebyl napaden dřevomorkou domácí, ale přesto se počítalo s poměrně rozsáhlou výměnou jednotlivých prvků, které byly poškozeny hnilobou. Znamenalo to vyměnit zejména krokve, námětky a části pozednic. V předsíni kostela musela být vyzděna nová klenba.³⁶⁶

Z mobiliáře kostela se nedochovalo téměř nic. Existují záznamy o přenesení některých jeho prvků na jiná místa. Podle nich byl v roce 1953 odvezen do Kroměříže oltářní obraz Panny Marie a socha sv. Anny. V roce 1954 byly pak odvezeny varhany do kostela sv. Filipa a Jakuba v Litovli.³⁶⁷

XI/III Interiér kostela a stav zachování jednotlivých částí v roce 1996

Interiér lodi se svojí uměleckou hodnotou a architektonickým členěním, představuje i přes četná poškození velice hodnotný celek. Konstrukční zdivo lodi se i přes nepříznivé účinky zatékání zachovalo v původních hmotách a rozsahu, s výjimkou menších defektů na korunní římsy a okolí. Omítky se dochovaly v rozsahu zhruba 60-70 % původního rozsahu. Rozsáhlé plochy byly vážně narušené a opadané na klenbě, kromě její středové části, dále pak na severní polovině korunní římsy, v okolí levého pilíře vítězného oblouku, i na dalších místech. Poškození v důsledku zatékání se více projevovalo v levé polovině lodi, a to i na svislých konstrukcích. V souvislosti s tím byla zde více poškozena i výzdoba.

³⁶⁶ Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odloučené pracoviště Olomouc, JANEČEK Martin: Technická zpráva statiky. Nepubl.

³⁶⁷ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 1.

Stav zachování štuků byl úměrný destruktivním vlivům, kterým byly vystaveny. Přibližně 50% jich bylo v klenbě zničeno po zatékání srážkové vody. Štuky sledují v lodi kostela v zásadě dvojí funkci. Jednak doprovázejí zděné stavební konstrukce a zdůrazňují jejich artikulaci, a jednak se uplatňují jako zdobné prvky s velkou plastickou intenzitou.³⁶⁸

Štuková výzdoba interiérů tvoří jednu z důležitých složek plastické výzdoby 17. století, v níž bylo stále důrazněji používáno figurálních motivů. Z výtvarného hlediska narůstalo úsilí po dosažení konkrétního plastického tvaru. Po formální stránce se v tomto druhu dekorace přes uniformní slohovou orientaci, řadící ji především k Itálii, projevují důrazné rozdíly, znamenající výraz osobního přístupu k řešení objednávky.³⁶⁹

V kostele je úzký horizontální vlys v římsě bohatě zdoben štukovými reliéfy s rostlinnou a volutovou ornamentikou s hlavičkami putti. Zatékáním srážkové vody je poškozená i velká část korunní římsy, zejména na severní straně. Značně jsou porušeny i dekorační reliéfy, části říms, hlavic a plastik, až po severní polovinu vítězného oblouku. Dalším nepříznivým faktorem jsou důsledky střelby. Všech osm figur andělů nad dělicími oblouky má uražené hlavy, ruce i nohy.

Restaurovatelnost většiny štukové výzdoby se zdála být poměrně dobrá. Míra případných rekonstrukcí, hmotového doplnění a restaurování původní polychromie závisela na výsledku rozšířeného průzkumu a od celkového restaurátorského záměru. Jako nejproblematictější se jevila možnost oprav či rekonstrukce poničených plastik andělů [41].

Figurální nástěnné malby mají své těžiště v ústřední scéně ve vrcholu klenby. Výjev je namalován technikou fresco-secco v živé barevnosti a s množstvím figur dynamicky rozmístěných v prostoru. Malba byla relativně dobře zachována. Chybělo ale několik větších ploch. Především v centrální části nahoře a vpravo dole. Jádrová omítka byla zvětralá a barevná vrstva zpráškovatěla. Podrobnější prozkoumání naznačil výskyt přemaleb v některých částech obrazové plochy. Mezi rušivé faktory patří i několik zásahů z projektilů. Srovnání fotografií z let 1992 a 1996 ukázalo, že proces uvolňování omítkových vrstev o něco pokročil. Proto se zdál žádoucí brzký restaurátorský zásah nebo alespoň předběžné upevnění a zajištění.³⁷⁰

³⁶⁸ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 5.

³⁶⁹ Miloš STEHLÍK: Nástin dějin sochařství 17. a 18. věku na Moravě, in: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, F 19-20, 1975-1976, řada uměnovědná, ročník XXIV-XXV, Brno 1976, 24.

³⁷⁰ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 5-6.

Další významné nástěnné malby v prostoru lodi, alegorie čtyř světadílů, umístěné nad výklenky na diagonálně orientovaných zdech mezi dvojicemi hlavních pilířů, byly velmi poškozené střelbou. Malby byly opatřeny jednoduchým štukovým rámem. Podkladová omítka byla výrazněji porušena u alegorie Afriky. I zde se dal předpokládat výskyt přemaleb, patrné byly povrchové nečistoty, barevná vrstva byla zpráškovatělá a její povrch se vydroloval. Začaly se zde projevovat i povrchové zákalý a zšednutí způsobené vlivem zvětrání pojítka.

K prostoru lodi patří také čtyři diagonálně orientované výklenky, umístěné vždy mezi dvojicemi hlavních rohových pilířů. Kromě jiného je jejich zvláštností vyústění úzkých tunelových průchodů mezi sakristiemi a bočními kaplemi. Stávající podoba výmalby výklenků je nepůvodní, poslední přemalby pocházejí evidentně z první poloviny 20. století. Sondáž ukazovala, že pod přemalbami se nacházely dochované starší vrstvy s kvalitnější linkovou zdobící výmalbou. Ve výklencích se také nacházely malby čtyř evangelistů. Jejich stávající podoba a technologické provedení je pozdní, konec 19. nebo začátek 20. století. Předběžný výzkum zatím neprokázal existenci starších figurálních maleb. V jihozápadním výklenku malba zcela chybí, stejně tak i většina omítek. V severozápadním výklenku zbyl z malby pouhý fragment. Omítky a povrchové vrstvy ve všech výklencích byly výrazněji poškozeny otlučením, vrypy a nápisy.

Z novějších zásahů, projevujících se v chrámové lodi v roce 1996, můžeme jmenovat nově vybudované železobetonové visuté plošiny kůru a kazatelny. Vhodnost jejich tvaru a provedení nebyla hodnocena kladně. Dále byly v čele lodi v pilířích viditelné kapsy pro průvlak ocelových profilů, ztužujících konstrukci presbytáře. Výběr místa pro tyto kapsy je dost vhodný a citlivý z hlediska míry ovlivnění vzhledu výzdoby a pohledu možného překrytí a restaurování, protože míra poškození je minimalizována.³⁷¹

Umístění bočních kaplí a jejich umělecká výzdoba navazuje na již zmíněné symetrie prostoru kostelní lodi. Vstupní klenební oblouky mají identickou strukturu a výzdobu jako vítězný oblouk a oblouk nad kůrem. V obou kaplích se v základní hmotě dochovala tělesa oltářů s masivními pískovcovými vrchními deskami a zbytky dlažeb.

Původní zdivo je většinou dochované, s výjimkou nedávno rekonstruované klenby severní kaple. Z důvodu dlouhodobého zatékání se v severní kapli nedochovala výzdoba a omítky, až na menší fragmenty na svislých konstrukcích. Okna kaplí jsou provizorně zazděna. Ve zdech kolem oken zůstaly železné konzoly, které patrně přidržovaly dřevěné

³⁷¹ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 6-7.

konstrukce oltářů, dnes neexistujících. O původní malířské a štukové výzdobě lépe vypovídá jižní kaple, kde se dochovaly relativně dobře podstatné plochy omítek a dekorativní výmalby, rozsáhlejší fragment oválného obrazu Svaté rodiny ve vrcholu klenby se štukovým rámem a klenebními žebry a s lístkovým ornamentem (asi 50%). V lunetách na bočních zdech kaple jsou namalovány plasticky iluzivní motivy květinových váz. Pod nimi jsou pak štukolustrové římsy a pilastry zdobící boční zdi. Stop po zásazích projektilů je v bočních kaplích méně.

Výzdoba jižní boční kaple jako celek vykazuje ještě poměrně dosti dobrou možnost restaurování. V severní kapli se bude spíše jednat pouze o prezentaci dochovaných fragmentů, z nichž relativně nejlepšími částmi budou štukolustra a výmalby v nižších polohách svislých zdí.

I přes svůj současný poničený stav dávají štukolustra poměrně dobrý obraz o podobě a rozsahu, v jakém byla uplatněna. Zdobí a dotváří architekturu oltáře, orámování okenních špalet, pokrývají zdi a podílejí se na jejich architektonickém členění. Vystupují zde tři základní odstíny imitace barevných mramorů: červenohnědý, béžový a modrošedý.

Vlivem zatékající vody a vandalských zásahů je převážná většina této výzdoby poškozena nebo poničena. Na severní stěně presbytáře byl stav zachování silně fragmentální. Na jižní stěně byla situace o něco lepší, alespoň horní část pilastrů a římsa byly dochovány v určité celistvější podobě. Pískovcová ostění průchodů do sakristií byla zdobena povrchově imitacemi růžového, hnědého a béžového mramoru. Větší plochy této výzdoby jsou dnes poničeny.

Výrazně byla štukolustrem dotvářena architektura oltáře. Zděné těleso podstavce obětního stolu bylo v roce 1996 zčásti pobořené a jeho povrchová zdobící vrstva se prakticky nezachovala. Deska obětního stolu je utvořena z pískovce [42]. Původně byla zdobena tenkou vrstvou imitace mramoru, z níž se dochovaly pouze nepatrné fragmenty. Mohutné podstavce a sloupy v pozadí jsou výrazně poničeny a otlučeny až do výšky přibližně tří metrů. Ve vyšších polohách je pak výzdoba zachována o něco celistvěji. Chybí patky a hlavice sloupů. Dochované celky štukolustrových ploch jsou dále poškozeny vyškrabanými a namalovanými nápisy. Celek je zachován v rozsahu kolem 50% a stav v roce 1996 se dal označit za havarijní. Za předpokladu brzkého zásahu by dochované části štukolustrové výzdoby mohly být ještě poměrně dobře restaurovatelné.³⁷²

³⁷² KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 8, 10.

Portály jsou vytvořené z jemnozrnného pískovce. Pod uvolněnými a opadanými štukolustrovými nánosy se dobře ukazuje jejich kvalitní kamenické opracování, které je schopné svébytného estetického uplatnění v rámci restaurovaného celku. Výrazně se dále uplatňují patky pilířů vítězného oblouku, vytvořené z masivních pískovcových kvádrů. Vyznačují se rovněž kvalitním pískovcovým opracováním. V horní části, v místě přechodu hmoty patky do pilíře, je kámen opracován do vlnovkového profilu. Pískovec je na některých místech povrchově narušen po dlouhodobém vystavení účinkům vlhkosti a mrazu, vystupující částí profilů a hrany kvádrů jsou často poničeny omlácením.

V kněžišti se nedochovala kamenná dlažba, ani dělicí stupeň mezi presbytářem a lodí.

Jako i v jiných prostorách interiéru chybí zde zcela mobiliář, sochy, dřevěné ozdoby oltáře. Celek interiéru presbytáře se za daného stavu zachování výzdoby jeví jako relativně dobře restaurovatelný. Připustit by se možná daly menší místní rekonstrukce štukolustra, jinak ale rozsáhlé rekonstrukce větších celků nepřicházejí v úvahu.

V severní sakristii i v prostoru nad ní jsou nově vybudované klenby. Na zdech většinou zcela chybí původní omítky. V jižní sakristii je nově vybudována část klenby. Dochovaly se zde určité celistvější plochy omítek, ovšem pokryté nehodnotnými přemalbami. Místně lze vystopovat fragmenty původní výmalby. V jižní sakristii zůstala část plochy původní dlažby. Nechybí množství vyrytých a malovaných nápisů na zdech, omítkách i kamenných prvcích [43]. Restaurovatelné by mohly být fragmenty původní výmalby, zvláště v okenních špaletách a v okolí oken.

Stávající stav zachování památky má svůj vlastní silný emotivní účinek. Mezi jeho důvody patří asi na prvním místě odkrytí primární architektonické struktury interiéru, zbaveného mobiliáře. Dalším důvodem je pak silné napětí mezi původní krásou architektury a umělecké výzdoby na straně jedné a mírou poničení na straně druhé. Velmi silným dojmem působí hlavně presbytář kostela [44, 45, 46]. Silnou „památkou svého druhu“ jsou také čteně se vyskytující stopy vandalismu.

Výsledky předběžného průzkumu ukazují, že interiér kostela s dochovanou uměleckou výzdobou je jednolitým celkem a prakticky není možné vynechat z restaurátorského a památkového zájmu žádnou součást daného souboru.³⁷³

³⁷³ Ibidem 11-12.

XI/IV Průběh oprav architektury chrámu

Práce na vlastní rekonstrukci kostela byly zahájeny v září 1991. V tomto roce byly opraveny klenby a stropy nad vstupní částí, mezistropy ve věžích, klenby v sakristii a boční lodi a také byla nově zaklenuta krypta v hlavní lodi kostela.

V roce 1992 byla dokončena statika celého objektu. Presbytář se stáhl ocelovým táhlem a byla opravena narušená klenba nad presbytářem. Krovy nad presbytářem a hlavní lodí byly opraveny a natřeny konzervačním nátěrem. Střešní krytina se vyměnila a daly se nové hromosvody. V tomto roce se začalo také s opravou venkovní omítky. Jako první se do roku 1993 pracovalo na venkovní omítce presbytáře a hlavní lodí. Od roku 1995 se začalo s omítáním věží a průčelí. Tyto práce zahrnovaly i oplechování všech říms a parapetů, opravu a výměnu všech kamenných prvků. V roce 1996 byly dokončeny práce na venkovní omítce průčelí a byl proveden fasádní nátěr věží a průčelí.³⁷⁴

V době zahájení stavebně-historického průzkumu bylo již průčelí presbyteria a lodě obnoveno. Obnova věžního západního průčelí právě probíhala. Rekonstrukce byla navržena bez stavebně historického průzkumu a bez podpovrchového průzkumu na původní barevnost. Opravy probíhaly podle dochovaných fotografií a poutních pohlednic v negativní barevnosti, která vznikla nepochopením v době opravy kostela v roce 1889. Původní Tencalovo členění ploch exteriéru bylo zřejmě pozitivní, tj. tektonický systém sytým odstínem, ustoupené plochy světlým. V rámci metody rekonstrukce byly doplněny i poškozené kamenné články, v některých případech původní články vyjmuty a nahrazeny novými. Tyto poškozené fragmenty původních kamenných detailů byly prozatímně shromážděny pod provizorním přístřeškem v areálu kostela.³⁷⁵

V roce 1995 byla v kostele vyměněna okna [47] a instalováno točité schodiště do pravé věže. O rok později bylo osazeno schodiště i do levé části věže a také v obou sakristiích. Do kostela byly pořízeny všechny nové vstupní dveře.³⁷⁶

Oprava vnější podoby chrámu byla téměř dokončena a začalo se přistupovat k vnitřním úpravám.

³⁷⁴ Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odložené pracoviště Olomouc, Stará Voda-rekonstrukce kostela. Nepag., nepubl.

³⁷⁵ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 21.

³⁷⁶ Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odložené pracoviště Olomouc, Stará Voda-rekonstrukce kostela. nepag., nepubl.

XI/V Návrhy koncepce opravy kostela

Exteriér a interiér kostela byl velmi vážně poškozen. Můžeme se o tom přesvědčit nejen z výše uvedených řádků, ale i z obrazové přílohy. Úvahy nad způsobem opravy kostela přicházejí doslova v poslední minutě. Jakým směrem se však budou ubírat myšlenky odborníků, a jakou podobu dostane nově opravený chrám, není ani v dnešních dnech zcela jasné. Jedna z myšlenek Maxe Dvořáka zdůrazňuje zachovat lokální a historickou osobitost památky, kterou podle jeho názoru nemůžeme opravovat podle nějakých pravidel, protože takovým opravováním zpravidla zničíme právě to, co propůjčuje příslušné památce její nenahraditelnou cenu.³⁷⁷

Z hlediska moderních uměleckohistorických přístupů je možné od práce historika umění očekávat podle Jiřího Kroupy především poukázání na dva zjevně nejdůležitější problémové okruhy. Jde o objasnění památkové hodnoty díla z jeho komplexní kulturní podstaty a objasnění památkové hodnoty díla z jeho specificky symbolické a umělecké podstaty. Pokud se takovéto objasnění historiku umění podaří, snáze přesvědčí návštěvníka o smyslu památky v současném životě i o nutnosti chránit ji pro budoucnost. Historik umění zde bude vystupovat jako „moderátor“ rozhovoru, který chce zpřítomnit a interpretovat umělecké dílo.³⁷⁸

Stav, ve kterém se nachází kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího, si vyžaduje zcela specifický přístup k opravě, spočívající v pochopení a akceptování někdejší ideové i funkční náplně místa a umožnění jeho oživení v současnosti. Z památkového hlediska je důležitý i fakt, že čas, v němž byl kostel úmyslně poškozen, tvoří rovněž součást jeho historie. Historie, která výmluvně dokumentuje vztah k památce v letech 1945-1989, zejména v posledních dvaceti letech uvedeného časového rozmezí. Protože i toto je součást procesu důkladného poznání památky, z něhož by návrh na jeho obnovu měl vycházet, je nutno jej tedy celkové koncepce zahrnout.³⁷⁹ Kulturní památky obecně by neměly být chráněny pouze pro své umělecké, architektonické a technické hodnoty, ale především jako pomínky určitého historického vývoje a stavu společnosti.³⁸⁰

³⁷⁷ Max DVOŘÁK: Katechismus památkové péče, Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, Praha 1991, 27.

³⁷⁸ Jiří KROUPA: Památková péče a veřejnost, in: Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků, Brno 2002, 294.

³⁷⁹ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 19-20.

³⁸⁰ Milena RADOVÁ: Koncepce památkového zásahu do stavebního díla, její úloha a východiska, in: památky a příroda, XII, 1987, č. 2, 65-70.

Co konkrétně zde propůjčuje v současné době chrámu jeho jedinečnost, jeho originalitu či nenahraditelnou cenu? Zřejmě toto by se mělo stát základní otázkou, která by měla být zohledněna při postupu opravy interiéru chrámu.

Při následném uplatňování zájmů ochrany památek a památkové péče je pak nezbytné si uvědomit, že ochrana památek je svébytným nejen právním, ale především vědním oborem, který by měl být schopen obhájit své potřeby z vlastních pozic. Obhajoba zájmů státní památkové péče je nezřídka opřena o odkaz na stavební předpisy a předpisy o ochraně přírody a krajiny. Ne vždy však hodnoty, které tyto předpisy chrání, jsou totožné s hodnotami významnými pro památkovou péči. V tomto případě by bylo možné použít slova Georga Dehia „*Památky se nekonzervují proto, že jsou krásné, nýbrž proto, že jsou součástí národní existence. Ochrana památek není požitkem pro oko, ale cvičením z piety.*“³⁸¹

Dobroslav Líbal ve svém článku Listina základních práv a svobod a památková péče se zamýšlí nad tím, v čem zejména spočívá ohrožování a poškozování kulturních památek ve vztahu k ustanovení čl. 35 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Dochází k závěru, že je to záměr nevhodného či nepřiměřeného využití kulturní památky, příprava úpravy narušující kulturní památku, každá stavební realizace poškozující hodnotu kulturní památky z hlediska jejího stavebního materiálu, půdorysné osnovy, historické dispozice originálních, vertikálních a horizontálních konstrukcí, architektonických a všeobecně výtvarných hodnot exteriéru a interiéru, porušování nebo odstraňování uměleckého či uměleckořemeslného vybavení.³⁸²

Historická památka reprezentuje něco, co kdysi bylo a už nebude. Je nenahraditelným článkem vývojového řetězce.³⁸³ Místo se stává památkou tehdy, když vystupuje z řady tvořené lidmi a dobou. Vymyká se z běhu pospolitého života a z normálních souvislostí bytí. Čas je neviditelný, prožíváme jej, prochází námi a památky jej zjevují, zviditelňují jeho únik a připomínají zákon zašlosti.³⁸⁴

Návrh k přístupu opravy interiéru nastínil Leoš Mlčák z útvaru speciální památkové péče již v roce 1992 takto: „*Z ohledu na jednoznačný památkový význam objektu, přesahující nejen samotný olomoucký region, ale i území Moravy, nelze souhlasit s*

³⁸¹ Georg DEHIO: *Denkmalschutz und Denkmalpflege im 19. Jahrhundert*, Straßburg 1905.

³⁸² Dobroslav LÍBAL: Listina základních práv a svobod a památková péče, In: *Zprávy památkové péče*, ročník LIV, 1994, č. 7-Mimořádná příloha, 1-2.

³⁸³ Václav RICHTER: *Památka a péče. Státní ústav památkové péče*, Praha 1993, 10.

³⁸⁴ Václav Vilém ŠTECH: *Cena staří, Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody*, sborník Staletá Praha, 1968, 6.

*názorem, že kostel bude vytónován. Naopak je nezbytné provést rehabilitaci fragmentálně dochované výmalby a to podle podrobného umělecko-historického souboru a návrhu celkové koncepce obnovy. Nelze souhlasit s položením dlažby z bílého mramoru, který je zcela v rozporu s původním záměrem autora. Stejně tak nemůžeme akceptovat názor, že interiér kostela bude vypracován moderním způsobem, protože jde o významný poutní barokní prostor postavený na základním principu barokní architektury a umění, kterým je iluze, předpokládající integritu vnitřního prostoru. K optimálnímu řešení doporučujeme zadat zpracování koncepce celé obnovy v přímé součinnosti s restaurátory. Tato koncepce přesně stanoví míru rekonstrukcí a doplňků, barevnost interiéru, druh dlažby, míru rekonstrukcí oltářů, štukové výzdoby, vhodné tvary truhlářských výrobků i základní podmínky pro návrh úprav nové liturgie.*³⁸⁵

Po provedeném stavebně-historickém průzkumu v roce 1996 se ohledně oprav interiéru kostela dospělo k následujícím úvahám nad soudobým využitím chrámového prostoru. Kostel se svými architektonickými, výtvarně uměleckými a historickými kvalitami neměl podle těchto představ zůstat nehybnou a do sebe uzavřenou „památkou“, ale živě využívaným liturgickým prostorem. Z toho bude vyplývat nezbytnost reálného vstupu vysoce hodnotných uměleckých a uměleckořemeslných prvků a řešení, počínaje novou liturgickou úpravou a vytvořením soudobého uměleckého zařízení. Jak výtvarně umělecká řešení, tak i architektura a design uměleckých předmětů by se měly řídit citlivým vkomponováním jednoduchého soudobého funkčního tvaru do historického celku.

V zásadě se nelze, podle tohoto návrhu, uzavřít přínosu originálních a nových uměleckých řešení, která by ve vhodně uplatněném a nepřiliš rozsáhlém celku mohla umocnit působnost dochované památky. Tím může být například vytvoření nové sochy sv. Anny.

Na druhé straně by se mělo již předem zcela vyloučit uplatnění eklektického historizujícího tvarosloví. Velice účelné by bylo vytvoření a dodržení jednotné koncepce při zařizování interiéru novými prvky.

Návrh na použité materiály spíše respektoval původní materiálovou skladbu historického celku. Nově uplatněné materiály měly být v nejvyšší kvalitě a v odpovídajícím kvalitním řemeslném zpracování. Interiér kostela by mohl nabídnout uměřenou příležitost pro vytvoření nových uměleckých děl.³⁸⁶

³⁸⁵ Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno, odloučené pracoviště Olomouc, Stará Voda, poutní kostel sv. Anny-stanoviště k liturgicko-pastorační koncepci, dopis ze dne 5. února 1992, nepubl.

³⁸⁶ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 17.

Podle konceptu z roku 1996 je žádoucí zvolení metody restaurování v maximálně možné míře. Tato metoda by měla ve smyslu principů Benátské charty zachovat a odhalit zdevastováním skryté estetické i historické hodnoty památky, respektovat starou podstatu při přísném střežení autenticity dochovaných prvků.³⁸⁷ Metoda restaurování se uplatňovala už v druhé polovině 19. století.³⁸⁸

Platná vnitrostátní právní úprava se problematikou autenticity kulturní památky sama nezabývá. Hovoří jen o důvodech, pro které má být věc jako kulturní památka chráněna, o ohrožení zachování kulturní památky nebo například o nebezpečí jejího poškození. Výslovná specifikace autentických hodnot však v zákoně obsažená není a nejbližší ni stojí povinnost správního úřadu, při stanovování základních podmínek obnovy kulturní památky, vycházet ze současného stavu poznání kulturně historických hodnot.³⁸⁹ Podle dnešního chápání tedy neexistuje žádná absolutní, nýbrž pouze relativní současná umělecká hodnota. Ta již není hodnotou pamětní, ale přítomnou.³⁹⁰

Zákon identifikaci hodnot, které mají být chráněny, ponechává soudobému vědeckému poznání a až z tohoto zjištění lze blíže identifikovat, co je v tom či kterém případě možné považovat za vlastní hodnotu dané kulturní památce a tedy hodnotu nezbytnou pro její zachování jako předmětu ochrany.³⁹¹

Benátská charta chápe restaurování jako operaci, která má podržet výjimečný charakter. Cílem je zachovat a odhalovat estetické a historické hodnoty památek, která se zakládá na respektování staré podstaty a autentických dokumentů.

Hodnotné přínosy všech dob, které přispěly k vybudování památky, mají být respektovány. Dosažení jednoty stylu během restaurování nemá být cílem. Prvky, určené k tomu, aby nahradily chybějící části, se musí včlenit do celku harmonicky, ale zároveň se i odlišovat od původních částí tak, aby restaurování nefalsifikovalo dokument umění a historie. Doplnky mohou být trpěny jen pokud respektují všechny části týkající se budovy, její tradiční rámec, rovnováhu kompozice a vztahy s prostředím.³⁹² Zda by na základě znění Benátské charty bylo žádoucí vytvoření nových moderních uměleckých děl, je na zvážení.

³⁸⁷ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 19.

³⁸⁸ VINTER 1971 (pozn. 299) 115.

³⁸⁹ § 14 odst. 3 věta druhá zákona ČNR č. 20/1987 Sb.

³⁹⁰ Václav RIEGL: Moderní památková péče, Praha 2003, 15.

³⁹¹ Obdobné řešení zvolil i předchozí zákon č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách, kdy vlastník kulturní památky měl podle § 8 odst. 1 pečovat o její zachování a udržovat ji v dobrém stavu podle zásad památkové péče a podle pokynů příslušného výkonného orgánu.

³⁹² Čl. 9,11-13 Mezinárodní charty o zachování a restaurování památek a sídel, Benátky 1964.

Myšlenky základní koncepce stanovení hlavních cílů restaurování kostela ve Staré Vodě v roce 1996 by se daly shrnout do následujících bodů:

- Měly by probíhat stavebně rekonstrukční práce, při kterých je nutná přítomnost soudobých zásahů jako je zpevňování a opravy zděných konstrukcí. Jedná se zejména o porušené zdivo a statické poruchy. Je nutno opravit a doplnit chybějící omítkové plochy.
- Zásadní přednost má restaurování a prezentace skutečného rozsahu a stavu dochování celků a fragmentů výzdoby.
- Je potřeba prezentovat původní architektonické, výtvarně-umělecké a historické kvality interiéru v jejich čisté a autenticky dochované podobě a rozsahu.
- Bylo by dobré ponechat určitý menší celek, který by byl restaurátorsky ošetřen a konzervován, a který by dokumentoval dnešní stav památky. Jedná se především o nápisy v azbuce.[48]
- Předpokládá se vstup soudobých výtvarně uměleckých řešení.
- Je nutné nalézt jednotící klíč pro harmonické naplnění výše uvedených východisek a hledat mechanismus pro koordinovaný postup při provádění stavebních oprav, restaurátorských procesů a nových vstupů do zařízení interiéru.
- Byla by vhodná obnova původního vzhledu kamenné dlažby z břidlice, která by pocházela z místních lomů.³⁹³
- Měla by se obnovit původní funkce kostela.

V roce 1997 byly práce na obnově poutního kostela zastaveny z důvodu nedostatků financí. V roce 2003 byla rekonstruována podlaha v kostelní lodi a v presbyteriu z prostředků Podpůrného spolku pro renovaci poutního kostela sv. Anny ve Staré Vodě.

V roce 2004 se uvažovalo o dalších opatřeních nezbytných k obnově kostela. Jednalo se například o odstranění vlhkostí průčelí kostela včetně provedení drenáže kolem celé stavby a to o provedení konzervátorských a restaurátorských zásahů v interiéru kostela, především o stabilizaci vnitřních omítek, nástěnných maleb a štukové výzdoby. Národní památkový ústav v Olomouci vyslovil názor, že další zastavení stavebních,

³⁹³ KAŠPÁRKOVÁ / PEŘINOVÁ / RICHTEROVÁ 1996 (pozn. 124) 13.

konzervátorských a restaurátorských prací by znamenalo znehodnocení již provedených prací a další degradaci výzdoby v interiéru kostela.³⁹⁴

Dne 3. května 2007 Národní památkový ústav v Olomouci adresuje Magistrátu města Olomouce vyjádření k obnově vnitřních omítek a kleneb kostela ve Staré Vodě. Píše se v ní doslovně: „*Žádost neobsahuje popis navrhovaných prací. Určuje pouze, že se bude jednat o opravu vnitřních zvětralých omítek a štuk, odstranění nápisů v azbuce. Po posouzení technického stavu kostela lze konstatovat, že je nutné provést stabilizaci vnitřních omítek, nástěnných maleb a štukové výzdoby (zpevnění omítek a jejich ochranný přelep, zpevnění štukové výzdoby) a případně posléze provést samotný restaurátorský zásah (doplnění zcela chybějících částí omítek, vyčištění maleb, odstranění vandalských nápisů, tmelení, doplnění retuše...)* Navrhované práce neohrožují zájmy státní památkové péče.“³⁹⁵

Jana Krejčová pak ve své nejnovější publikaci uvádí, že se dává přednost tomu, aby byl vytvořen nový interiér. Oba boční oltáře by měly představovat smíření českého národa s německým a českého národa s ruským.³⁹⁶

Při pouti na svátek sv. Anny roku 2007 P. František Hanáček z Olomouce vyslovuje tento názor: „*Kostel je sice ve špatném stavu, ale myslím, že celý ho opravit do původní podoby by nemělo smysl. Dnešní mladá generace už si neumí představit, jak sovětská okupace vypadala. Mohl by sloužit jako memento.*“ S jeho míněním souhlasí i Josef Schmid, zástupce přednosta újezdního úřadu Libavá: „*Připomínal by doby minulé. Ale kostel je památkově chráněný, takže se stále řeší nutné úpravy, aby byl plně funkční.*“³⁹⁷

Nejsou zde zachyceny všechny diskuze a úvahy nad opravou interiéru kostela, které se v několika posledních letech odehrávaly. Neznáme jejich podtext. Přesto vyjádření Národního památkového ústavu Olomouc ze dne 3. května 2007 o odstranění vandalských nápisů může vzbuzovat určité pochybnosti o správnosti tohoto rozhodnutí.

³⁹⁴ Národní památkový ústav Olomouc, Stanovisko Národního památkového ústavu z 13. prosince 2004 k žádosti od Podpůrného spolku na obnovu poutního kostela sv. Anny ve Staré Vodě ze dne 8. září 2004 o podporu prostředků Česko-německého fondu budoucnosti. Nepubl.

³⁹⁵ Národní památkový ústav Olomouc, Vyjádření Národního památkového ústavu ze dne 3. května 2007 Magistrátu města Olomouce, odboru koncepce a rozvoje, oddělení památkové péče. Nepubl.

³⁹⁶ KREJČOVÁ 2008 (pozn. 165) 29.

³⁹⁷ Katolický týdeník, 31/2007.

Zdeněk Neubauer se zamýšlí nad posvátností místa a říká: „*Pravé posvátno není součástí určitého řádu věcí, nýbrž tento řád mění, rušíc dosavadní souvislosti zakládá nové, s majestátní, naléhavou a nezpochybnitelnou autoritou svého smyslu.*“³⁹⁸

Nelze pochybovat o tom, že události 20. století poznamenaly toto poutní místo a samotný kostel nenávratným způsobem. Zároveň mu vtiskly nesmazatelné stopy a kostelnímu interiéru nový vzhled.

Právě jako hmotné dílo minulosti dochované do přítomnosti je podle Mojžíra Horyny památka přímým otevřením poznání dějinnosti nás samých i námi vytvářeného světa, oslovujícím jak estetickou zkušenost, tak racionální poznání. Živá zkušenost památky je vždy zážitkem transcendence přes hranice pouhé přítomnosti a proti směru její běžné intencionální otevřenosti do budoucnosti, tedy i proti směru zájmů a potřeb běžného obstarávání současného života. Cena stáří není dána jen minulou historickou podobou či slohovou tvorbou, ale i procesem, kterým památka prošla od doby svého vzniku.³⁹⁹

Událost v čase tak zaznamenává svou stopu v prostoru. Posvátné místo však není pouhou stopou. Je především přítomností. Posvátné místo lze chápat jako událost v prostoru. K události podle Zdeňka Neubauera nedochází na určitém místě a v určitém čase. Událost místu a chvíli dává povstat.⁴⁰⁰

Potlačením události, kterými vesnice Stará Voda prošla, a vymazáním jejich „stop“, především z interiéru kostela, by mohlo vést k zapomnění. K zapomnění toho, že tento chrám je důkazem posvátnosti a síly poutního místa, které prošlo následkem společenského vývoje od chátrání, ničení až k samotnému zpochybnění své existence. Té existence, o které naši předkové neměli nikdy žádné pochyby.

Nemělo by být cílem zahladit tyto stopy a dát interiéru novou, možná až tvrdě řečeno, nic neříkající podobu. Tak jako ji nedáme a ani nemůžeme dát zpět vesnici, která po celá století kolem chrámu byla.

Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího je především poutním chrámem. Místem, kde se po staletí konaly poutě ke sv. Anně. Je k tomu třeba takto přistupovat a vrátit zde zpátky úctu a věhlas. Víra a důvěra v posvátný rozměr skutečnosti bezesporu dává zakládajícím událostem hlubší smysl.⁴⁰¹ [50]

³⁹⁸ NEUBAUER 1993 (pozn. 2) 55.

³⁹⁹ Mojžír HORYNA: Památka a její autenticita ve světle teorie Aloise Riegla, in: Zprávy památkové péče 56, 1996, 207.

⁴⁰⁰ NEUBAUER 1993 (pozn. 2) 57-58.

⁴⁰¹ Ibidem 67.

XII. Závěr

Poprvé jsem navštívila tento chrám v září roku 1997. Udivila mě velikost interiéru, jehož stěny byly znehodnoceny ruskými nápisy a poznamenány střelbou. Nebylo zde žádné vybavení a tato prázdnota na mě působila zvláštním dojmem.

Zabývat se dějinami tohoto chrámu je možné obrazně přirovnat k cestě, která je na počátku vydlážděna nejdražšími dlaždicemi a postupně je nahrazována kamením, které posléze střídá bláto a úzká prošlapaná cestička.

Vznikající úcta ke sv. Anně, období působení Giovanniho Pietra Tencally a episkopát biskupa Karla z Liechtensteina-Castelcornu je něco, co dalo poutnímu místu svůj charakter, osobitost a jak se ukazuje i nesmrtelnost. Je nesporné, že se sešly dvě velké osobnosti, které daly Moravě v době baroka výraznou podobu. Jejich spolupráce se odrazila na mnoha dílech.

Interiér chrámu vyzdobili mnozí významní umělci. V literatuře je však o nich zmínka jen velmi stručná. Pokládám to za výzvu pro toho, kdo by se chtěl dále kostelem ve Staré Vodě zabývat. Vzhledem ke stavu dochování některých fresek je to úkol náročný. Jak už jsem naznačila v diplomové práci Karel z Liechtensteina-Castelcornu si velmi pečlivě vybíral své umělce. Patřil mezi ně kromě architekta Tencally také například i malíř a osobní rádce biskupa augustinián Antonín Martin Lublinský. Rozbor děl ostatních malířů, činných na kostele ve Staré Vodě, by mohlo být obohacím pro toto poutní místo.

Etapu historie kostela jsem pomyslně rozdělila do tří částí, které jsou zmíněny také v podtitulu práce. Dobu výstavby střídá období devastace. Zde se podrobněji zabývám historickými dopady na události, které ovlivnily podobu kostela. Je zde nezbytné podat aspoň stručné vysvětlení Dekretů prezidenta republiky a dalších zákonů či směrnic, které stály na začátku druhé velké kapitoly historie kostela. Pokud by nedošlo k odsunu obyvatelstva, dalo by se předpokládat, že s největší pravděpodobností by toto poutní místo existovalo dále.

Vylidnění velké části území dalo podnět k úvahám vedoucím ke zřízení Vojenského výcvikového prostoru Libavá, který má své zákony, jimiž se řídí. Co se především stalo pro kostel osudné, bylo omezení pohybu osob v prostoru, což vedlo k zastavení poutí. O nevyužitý kostel se pak začaly vést existenční boje. Záchrané práce v tomto období v žádném případě nemohly zabránit dalšímu chátrání objektu. Ve výčtu

všech zásahů do architektury kostela, kterých není zrovna málo, můžeme najít například násilné otevření krypty trhavinou, probořené klenby sakristií, zničené schody do věží, praskliny v presbytáři, zdemolované kostelní dveře. Každého musí napadnout otázka, jak je možné, že takto poničený kostel ještě vůbec stojí.

Důležitou roli zde hrál čas a naděje, která přichází koncem roku 1989. Ty dávají nový život i stavbě, která mnoho let značně trpěla. Zásah, který ji však poznamenal, je nesmazatelný. Nedá se přehlédnout. Vesnice kolem kostela úplně zmizela, původní obyvatelé se nevrátili zpět a kostel se nachází stále na území Vojenského výcvikového tábora Libavá. Názory na způsob opravy interiéru chrámu se postupem času mění a vše závisí i na finančních prostředcích.

Myslím si, že toto místo by nemělo zůstat zapomenuto a s ním i to, co se zde stalo. Nevím, zda je vhodné dělat z tohoto chrámu „pomník“, instalovat zde nové boční oltáře představující smíření národů či nové moderní prvky.

Proč by mělo toto místo hledat novou identitu? Vždyť ji má již několik staletí. Je místem, kam přicházely tisíce lidí v úctě ke sv. Anně. Mělo tu sílu přitáhnout k sobě tyto poutníky a zůstat zachováno do dnešních dnů. V tomto by měla být priorita pro další opravy. Navrácení původního oltářního obrazu může být dobrým začátkem.

Podle mého názoru by měl být zachován dnešní vzhled interiéru, který vznikl bezpochyby lidským selháním. Jeho podoba by měla zůstat zachována pro další generace.

Snažme se zachovat podstatu tohoto poutního místa a zároveň si zkusme uvědomit následky minulých let, jejichž hluboké stopy viditelné na této stavbě dávají tomuto místu mysterium tremendum et fascinatum.

XIII. Obrazová příloha

XIV. Seznam vyobrazení

Obr. 1 – Půdorys kostela Servítů ve Vídni. Reprodukce z knihy: Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ / Irena PEŘINOVÁ / Helena RICHTEROVÁ: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa. I. díl. Olomouc 1996, obrazová příloha.

Obr. 2 – Doktorská teze Františka Biretty z Brandenfelsu. Podle návrhu Antonína Lublinského ji vyryl Leo Heckenauer v roce 1686. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997.

Obr. 3 – Rytina vydaná knihtiskařem Emmanuelem Swobodou v Brně roku 1761. Reprodukce z knihy: Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ / Irena PEŘINOVÁ / Helena RICHTEROVÁ: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa. I. díl. Olomouc 1996, obrazová příloha.

Obr. 4 – Vyobrazení kostela ve Staré Vodě v kapli sv. Anny v kostele Panny Marie Sněžné v Olomouci. Foto: Dagmar Lepíková.

Obr. 5 – Půdorys kostela ve Staré Vodě. 1. P, 1:50, Ing. M. Pospíšil – SÚRPMO Praha, červen 1991. Reprodukce z knihy: Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ / Irena PEŘINOVÁ / Helena RICHTEROVÁ: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa. I. díl. Olomouc 1996, příloha map a plánů.

Obr. 6 – Upravený půdorys kostela ve Staré Vodě. 2. P, 1:50, Ing. M. Pospíšil – SÚRPMO Praha, červen 1991. Reprodukce z knihy: Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ / Irena PEŘINOVÁ / Helena RICHTEROVÁ: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa. I. díl. Olomouc 1996, příloha map a plánů.

Obr. 7 – Exteriér kostela ve Staré Vodě. Foto: Nikola Hermannová.

Obr. 8 – Západní průčelí kostela. Foto: Dagmar Lepíková.

Obr. 9 – Půdorys kostela před přestavbou presbytáře z roku 1767. Reprodukce: František ŘEZÁČ: Příspěvek ke stavebně historickému vývoji kolejního kostela ve Staré Vodě. In: Zprávy krajského vlastivědného muzea v Olomouci, 1980, č. 210, 28.

Obr. 10 – Návrh na přestavbu presbytáře z roku 1767. Reprodukce: František ŘEZÁČ: Příspěvek ke stavebně historickému vývoji kolejního kostela ve Staré Vodě. In: Zprávy krajského vlastivědného muzea v Olomouci, 1980, č. 210, 28.

Obr. 11 – Navržený model současné podoby presbytáře kostela na základě půdorysu zhotoveného Ing. Miroslavem Pospíšilem. Model zhotovila Bc. Martina Šaňková.

Obr. 12 – Možná podoba presbytáře před jeho přestavbou v letech 1765-1767 na základě půdorysu z obrázku číslo 9. Model zhotovila Bc. Martina Šaňková.

Obr. 13a – Možná původní podoba presbytáře navržená Giovannim Pietrem Tencallou. Model zhotovila Bc. Martina Šaňková.

Obr. 13b – Model presbytáře navrženého Giovannim Pietrem Tencallou na současném půdorysu kostela. Model zhotovila Bc. Martina Šaňková.

Obr. 14 – Ambit na jižní straně kostela. Stav z roku 1935. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 30.

Obr. 15 – Přístavba tří nových kaplí v ambitu na severní straně kostela. Stav z prosince roku 1964. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 32.

Obr. 16 – Současný stav ambitu na severní straně kostela. Foto: Dagmar Lepíková, 28. 9. 2008.

Obr. 17 – Současný stav ambitu za presbytářem kostela. Foto: Jan Pánek, 28. 9. 2008.

Obr. 18 – Freska ve vrcholu klenby lodi. Stav kolem roku 1922. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997.

Obr. 19 – Vyobrazení alegorie Evropy. Stav kolem roku 1930. Reprodukce z knihy: Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ / Irena PEŘINOVÁ / Helena RICHTEROVÁ: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa. I. díl. Olomouc 1996, obrazová příloha, č. 33.

Obr. 20 – Vyobrazení alegorie Asie. Stav kolem roku 1930 Reprodukce z knihy: Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ / Irena PEŘINOVÁ / Helena RICHTEROVÁ: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa. I. díl. Olomouc 1996, obrazová příloha, č. 34.

Obr. 21 – Vyobrazení alegorie Afriky. Stav kolem roku 1930. Reprodukce z knihy: Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ / Irena PEŘINOVÁ / Helena RICHTEROVÁ: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa. I. díl. Olomouc 1996, obrazová příloha, č. 32.

Obr. 22 – Vyobrazení alegorie Ameriky. Stav kolem roku 1930. Reprodukce z knihy: Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ / Irena PEŘINOVÁ / Helena RICHTEROVÁ: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa. I. díl. Olomouc 1996, obrazová příloha, č. 31.

Obr. 23 – Vyobrazení evangelisty Matouše. Stav kolem roku 1930. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 60.

Obr. 24 – Vyobrazení evangelisty Marka. Stav kolem roku 1930. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 61.

Obr. 25 – Současný stav nástěnné malby. Evangelista sv. Marek. Foto: Jan Pánek, 28. 9. 2008.

Obr. 26 – Vyobrazení evangelisty Lukáše. Stav kolem roku 1930. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 62.

Obr. 27 – Vyobrazení evangelisty Jana. Stav kolem roku 1930. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 63.

Obr. 28 – Freska Narození Páně v kapli sv. Josefa. Stav kolem roku 1930. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997.

Obr. 29 – Freska Uvedení Páně do chrámu v kapli sv. Jáchyma. Stav kolem roku 1930. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997.

Obr. 30 – Freska Vítězný Kristus v klenbě presbyteria. Stav kolem roku 1930. Reprodukce z knihy: Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ / Irena PEŘINOVÁ / Helena RICHTEROVÁ: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa. I. díl. Olomouc 1996, obrazová příloha, č. 34.

Obr. 31 – Obraz hlavního oltáře. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 37.

Obr. 32 – Celkový pohled na hlavní oltář. Stav z roku 1930. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 36.

Obr. 33 – Oltář sv. Jáchyma. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 41.

Obr. 34 – Oltářní obraz v kapli sv. Josefa. Vlevo je socha sv. Řehoře a vpravo sv. Jeronýma. Stav z roku 1930. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 50.

Obr. 35 – Boční oltář Obětování Panny Marie z roku 1769. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 40.

Obr. 36 – Stav exteriéru kostela v roce 1991. Reprodukce z fotodokumentace kostela sv. Anny a sv. Jakuba Většího. Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odloučené pracoviště Olomouc.

Obr. 37 – Pohled na presbytář kostela. Stav v roce 1991. Reprodukce z fotodokumentace kostela sv. Anny a sv. Jakuba Většího. Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odloučené pracoviště Olomouc.

Obr. 38 – Zřícena klenba nad sakristií na evangelijní straně. Stav v roce 1991. Reprodukce z fotodokumentace kostela sv. Anny a sv. Jakuba Většího. Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odloučené pracoviště Olomouc.

Obr. 39 – Stěna presbytáře. Stav v roce 1991. Reprodukce z fotodokumentace kostela sv. Anny a sv. Jakuba Většího. Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odloučené pracoviště Olomouc.

Obr. 40 – Celkový pohled do presbytáře. Stav v roce 1996. Reprodukce z knihy: Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ / Irena PEŘINOVÁ / Helena RICHTEROVÁ: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa, III, Rámcové pokyny pro rekonstrukci, Olomouc 1996.

Obr. 41 – Poničené plastiky chrámu. Stav v roce 2008. Foto: Jan Pánek, 28. 8. 2008.

Obr. 42 – Pobořená deska hlavního oltáře. Stav v roce 1996. Reprodukce z knihy: Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ / Irena PEŘINOVÁ / Helena RICHTEROVÁ: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa, III, Rámcové pokyny pro rekonstrukci, Olomouc 1996.

Obr. 43 – Nápis v azbuce na ostění okna sakristie. Stav v roce 1996. Reprodukce z knihy: Slavomíra KAŠPÁRKOVÁ / Irena PEŘINOVÁ / Helena RICHTEROVÁ: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa, III, Rámcové pokyny pro rekonstrukci, Olomouc 1996.

Obr. 44 – Pohled do hlavní lodi a presbytáře. Foto: Jan Pánek, 28. 9. 2008.

Obr. 45 – Pohled do lodi z krovu kostela. Foto: Jan Pánek, 28. 9. 2008.

Obr. 46 – Pohled na hlavní oltář. Foto: Jan Pánek, 28. 9. 2008.

Obr. 47 – Nové i původní okno. Foto: Jan Pánek, 28. 9. 2008.

Obr. 48 – Ruské nápisy na hlavici sloupu. Foto: Jan Pánek, 28. 9. 2008.

Obr. 49a – Diplom udělený 19. skautskému středisku Velký Týnec 28. listopadu 2007.

Obr. 49b – Čestné uznání předané 28. listopadu 2008 JUDr. Janu Pečínkovi.

Obr. 50 – Snímek z pouti bývalých příslušníků Pomocných technických praporů v roce 1996. Foto: Jindřich Štreit. Reprodukce z knihy: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 169.

XV. Seznam pramenů, literatury a právních předpisů

XV/I Seznam pramenů

ZA v Opavě, pob. Olomouc:

Fond Metropolitní kapitula Olomouc (CO), sign. CO 632.

Fond Arcibiskupství Olomouc 1114-1961 (AO), nelistinná část, 2099, B b 117, 439.

Fond Arcibiskupství Olomouc, 1666, I-VII, kart. 71, dopis ze dne 2. 6. 1666, 311.

Fond Arcibiskupství Olomouc, 1666, I-VII, kart. 71, dopis ze dne 19. 6. 1666, 340.

Fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc (ACO), kart. 4732.

Fond Arcibiskupská konzistoř (ACO), sign. G1.

Fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků, inv. č. 18751, M4/4-3.

Fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků, inv. č. 7040, C 30/24, 821.

SOKa Bruntál se sídlem v Krnově:

Fond ONV Moravský Beroun 1945-1949, inv. č. 39, kart. 92.

SOKA Olomouc:

Fond Stará Voda, farní kostel a fara, kniha č. 42.

Vojenský ústřední archiv Olomouc:

Kronika výcvikového tábora město Libavá, 1946-1950.

Složka tajné spisy 1959, 65/13, VÚ 8129 – VVP – Město Libavá, 667/1, 11 g.

Archiv rodiny Kocychovy:

Dopis Viléma Kocycha ze služební cesty dne 16. prosince 1966, nepubl.

Dopis Viléma Kocycha ze služební cesty dne 30. srpna 1967, nepubl.

Žádost Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě Generální prokuratuře, nepubl.

Dopis Miroslava Paláta Krajskému středisku památkové péče a ochrany přírody v Ostravě ze dne 30. prosince 1967, nepubl.

Národní památkový ústav Olomouc:

Stanovisko Národního památkového ústavu z 13. prosince 2004 k žádosti od Podpůrného spolku na obnovu poutního kostela sv. Anny ve Staré Vodě ze dne 8. září 2004 o podporu prostředků Česko-německého fondu budoucnosti. Nepubl.

Vyjádření Národního památkového ústavu ze dne 3. května 2007 Magistrátu města Olomouce, odboru koncepce a rozvoje, oddělení památkové péče. Nepubl.

Dlouhodobá úložna technické projektové dokumentace. Vojenská ubytovací a stavební správa Brno. Odloučené pracoviště Olomouc:

Informační zpráva. Rekonstrukce kostela Stará Voda. Nepubl.

ČEHOVSKÝ Petr: Stará Voda, kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího. Studie koncepce areálu. Průvodní zpráva, 1996, nepag., nepubl.

Zápis o převzetí a předání dokladové části investiční akce, nepubl.

Stará Voda, poutní kostel sv. Anny-stanovisko k liturgicko-pastorační koncepci, dopis ze dne 5. února 1992, nepubl.

Informace o obnově poutního kostela sv. Jakuba a sv. Anny ve Staré Vodě ve vojenském prostoru Libavá, dopis ze dne 10. února 1997 Arcibiskupství olomouckého, nepubl.

Dopis Hellmuta Loserta ministru obrany České republiky ze dne 30. září 1997, nepubl.

Zápis o převzetí a předání dokladové části investiční akce, nepubl.

JANEČEK Martin: Technická zpráva statiky. Nepubl.

Stará Voda-rekonstrukce kostela. Nepag., nepubl.

Archiv arcibiskupské kúrie:

Opravy kostela, A – 118/4

XV/II Použitá literatura

BALCÁREK Pavel: Prelát a politik neklidného věku. In: Katolický týdeník 25/2008, 8

BENEŠ Zdeněk a kol.: Rozumět dějinám, Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948, Praha Galery pro Ministerstvo kultury ČR 2002

BENEŠ Zdeněk, PEŠEK Jiří: Průběh odsunu. In: Rozumět dějinám, Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948, Praha Galery pro Ministerstvo kultury ČR 2002, 203-208

BIBLE. Písmo svaté starého a nového zákona, ekumenický překlad, Český Těšín 1985

BOLEK František: Katolické kostely a kaple v Olomouci, Olomouc 1936

BOMBERA Jan / KREJČOVÁ Jana: Stavba kostela sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě na Olomoucku, in: Vlastivědný věstník moravský. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, ročník LI, 1999, 234-237

BOMBERA Jan: Několik poznámek ke kulturním dějinám Staré Vody, in: Sborník památkové péče v severomoravském kraji 3, Ostrava, 1977, 191-194

BOMBERA Jan / KREJČOVÁ Jana: Poutě ke sv. Anně ve Staré Vodě, in: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 26-45

BOMBERA Jan: O úctě sv. Anny a svatého Jakuba Většího ve Staré Vodě, in: KREJČOVÁ Jana, Poutě do Staré Vody u Libavé ke sv. Matce Anně Starovodské, uctívané v kostele sv. Jakuba Většího a sv. Anny, Olomouc 2003, 9-16.

CLEMENS Jöckle: Slavná poutní místa. Sto nejslavnějších poutních míst v Evropě, Praha 1997

DEHIO Georg: Denkmalschutz und Denkmalpflege im 19. Jahrhundert, Straßburg 1905

DVOŘÁK Max: Katechismus památkové péče, Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, Praha 1991

EICHLER Karel: Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku, Brno 1887

FIDLER Petr: Architektur des Seicento. Baumeister, Architekten und Bauten des Wiesner Umkreises, Habilitační práce, rkp., Innsbruck 1990

FIDLER Petr: Giovanni Pietro Tencalla, In: Nová encyklopedie českého výtvarného umění N – Ž, Praha 1995

GLONEK Jiří: Zaniklé obce Vojenského újezdu Libavá, Ostrava, 2007

- GRAFNETTER Jakub: Vlastnictví a vyvlastnění v ČSR po skončení druhé světové války (období květen – říjen 1945), diplomová práce, PF UK Praha, 2006
- HÁJKOVÁ Helena: Památková péče a ochrana životního prostředí, diplomová práce, PF UK Praha 2006
- HALL James: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991
- HORYNA Mojmír: Památka a její autenticita ve světle teorie Aloise Riegla, in: Zprávy památkové péče LVI, 1996, 207-208
- HOSÁK Ladislav: Nové československé dějiny, Praha 1947
- HOSÁK Ladislav: Historický místopis země Moravskoslezské, Praha 2004
- CHURÁŇ Milan: Postupim a Československo, Mýtus a skutečnost, Praha 2001
- JAKSCH Wenzel: Cesta Evropy do Postupimi. Vina a osud v podunajském prostoru. Praha 2000
- JECH Karel / KAPLAN Karel: Dekrety prezidenta republiky 1940-1945, Dokumenty, Brno 1995
- KALNÝ Mojmír: Církevní majetek a restituce. Praha 1995
- KAŠPÁRKOVÁ Slavomíra: Architektonický rozbor kostela, in: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 22-23
- KAŠPÁRKOVÁ Slavomíra / PEŘINOVÁ Irena / RICHTEROVÁ Helena: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa, část I. Kostel s ambitem, Olomouc 1996, nepublikováno
- KAŠPÁRKOVÁ Slavomíra/ PEŘINOVÁ Irena / RICHTEROVÁ Helena: Stará Voda. Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího s širším areálem poutního místa, III, Rámcové pokyny pro rekonstrukci, Olomouc 1996, nepublikováno
- KAŠPÁRKOVÁ Slavomíra: Návrh koncepce památkové obnovy, in: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 171-174
- Katolický týdeník, 31/2007
- KOUŘIL Miloš: Biskupa Karla Liechtenštejna rádci a zpravodajci. In: Historická Olomouc a její současné problémy V., Olomouc, 1985
- Kodex kanonického práva, Praha 1994.
- KREJČOVÁ Jana: Stará Voda. Stručný průvodce poutním areálem, in: Poodří 3, 2006, 4-18

KREJČOVÁ Jana: Stará Voda. Osud poutního areálu po roce 1945, I. část, in: Poodří 1, 2007, 47-60

KREJČOVÁ Jana: Stará Voda. Osud poutního areálu po roce 1945, II. část, in: Poodří 2, 2007, 17-28

KREJČOVÁ Jana: Kroměřížské poutě ke sv. Matce Anně Starovodské (1716 – 2005), in: Státní okresní archiv Kroměříž, archivní sborník XI, Brno 2005, 40-61

KREJČOVÁ Jana: Královská studánka s kaplí sv. Anny ve Staré Vodě (1703 – 2003), Velký Týnec 2003

KREJČOVÁ Jana: Poutě do Staré Vody u Libavé ke sv. Matce Anně Starovodské, uctívané v kostele sv. Jakuba Většího a sv. Anny, Olomouce 2003

KREJČOVÁ Jana: Stará Voda. Poutní kostel sv. Jakuba Většího a sv. Anny, Velehrad 2008.

KROUPA Jiří: Památková péče a veřejnost, in: Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků, Brno 2002, 283-296.

KRSEK Ivo / KUDĚLKA Zdeněk / STEHLÍK Miloš / VÁLKA Josef: Umění baroka na Moravě a ve Slezsku, Praha 1996

KUDĚLKA Zdeněk: Návrh G. P. Tencally na jezuitský kostel v Olomouci, in: Historická Olomouc a její současné problémy V., Olomouc 1985

KUDĚLKA Zdeněk: Architektura 17. století na Moravě. In: Dějiny českého výtvarného umění II/1, Praha 1984

KUKLÍK Jan: Londýnský exil a obnova československého státu, Praha 1998

KUKLÍK Jan: Mýty a realita tzv. Benešových dekretů, Praha 2002

KUKLÍK Jan: Mezinárodní srovnání dekretálních právních norem, in: Rozumět dějinám, Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948, Praha Galery pro Ministerstvo kultury ČR 2002, 229-231

KUKLÍK Jan: Dekrety týkající se odsunu německé a maďarské menšiny z ČSR, in: Rozumět dějinám, Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948, Praha Galery pro Ministerstvo kultury ČR 2002, 224-229

LOSERT Adolf: Wallfahrtsort „Sankt Anna“ Altwasser und seine Geschichte, Bayreuth 1980

LÍBAL Dobroslav: Listina základních práv a svobod a památková péče, In: Zprávy památkové péče, ročník LIV, 1994, č. 7 – Mimořádná příloha, 1-2

MALÝ Josef: Vlastivěda moravská. Libavský okres. II. Místopis, Brno 1931

MAREČKOVÁ KOPŘIVOVÁ Natálie: Kreslířská práce M. A. Lublinského (diplomová práce), FFMU Brno 1991

MARCEL Josef: Vztah státu a římskokatolické církve v Československu v letech 1945-1948, rigorózní práce, PF UK Praha, 2005

MEDEK Václav: Cesta české a moravské církve staletími, Praha 1982

MENCL Václav: Smysl české barokní architektury, in: Umění XXI, 1973, 206-225

MIHOLA Jiří: Poutní tradice na Moravě a ve Slezsku, In: Odehnal František, Poutní místa Moravy a Slezska, Brno 2004

NEUMANN Augustin Alois: Piaristé a český barok, Přerov, 1933

NEUBAUER Zdeněk: O posvátnosti místa – genius loci, in: O posvátnu, Praha 1993, 55-73

NORBERG-SCHULZ Christian: Intentions in Architecture, Oslo 1966, 21, in: Lucie RYCHNOVÁ, Filip Spannbrucker, diplomová práce, KTF UK, Praha, 2007

ODEHNAL František: Poutní místa Moravy a Slezska, Brno 2004

Ottův slovník naučný, II.díl, Praha 1889

PAVLÍČEK Václav: Dekrety prezidenta republiky, In: Dekrety prezidenta republiky 1940-1945, dokumenty, Brno 1995

PAVLÍČKOVÁ Radmila: Sídla olomouckých biskupů: Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna 1664-1695, Olomouc 2001

PETRÁSEK Marcel: Právní úprava ochrany památek na území Čech do roku 1960, rigorózní práce, PF UK Praha 2006

PEŘINKA František Václav: Dějiny města Kroměříže II/2. Nový život. Biskup Karel z Liechtensteina, Kroměříž 1947

PEŘINOVÁ-KUBEŠOVÁ: Starovodský kostel v kontextu tvorby Giovanniho Pietra Tencally, in: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 24-25

PEŘINOVÁ-KUBEŠOVÁ: Přehled tvorby Giovanniho Pietra Tencally, in: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 103-116

PILLICH Emil: Poutní místo Stará Voda na Moravě. Dějiny a popis poutního místa, Praha 1926

RADOSTOVÁ Kateřina: Právní aspekty odsunu Němců z Československa, rigorózní práce, PF UK 2007

RADOVÁ Milena: Koncepce památkového zásahu do stavebního díla, její úloha a východiska, in: památky a příroda, XII, 1987, č. 2, 65-70

REMEŠOVÁ Věra: Ikonografie a atributy svatých, Praha 1991

RIEGL Alois: Moderní památková péče, Praha 2003

RICHTEROVÁ Helena / PEŘINOVÁ-KUBEŠOVÁ Irena: Dějiny a stavební vývoj kostela sv. Anny a sv. Jakuba Většího, in: Poutní místo Stará Voda, Kolektiv autorů, Olomouc 1997, 10-17

RICHTEROVÁ Helena / PEŘINOVÁ-KUBEŠOVÁ Irena: Osudy kostela po vzniku vojenského prostoru, in: Poutní místo Stará Voda, kolektiv autorů, Olomouc 1997, 18-21

RICHTER Václav: Poznámky k dějinám barokní architektury na Moravě, In: Volné směry, XXXVII, 1941-1942, 286-296

RICHTER Václav: Poznámky k Baroknímu umění. In: O barokní architektuře (sborník statí), Brno, 1968

RICHTER Václav: Filiberto Luchese na Moravě, in: Ročenka kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1934, 1935, 27-44

RICHTER Václav: Památka a péče. Státní ústav památkové péče, Praha 1993

RICHTER Václav / KUDĚLKA Zdeněk: Die Architektur des 17. und 18. Jahrhunderts in Mähren. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, F 16, 1972

ROYT Jan / ŠEDINOVÁ Jana: Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii, Praha 1998

ROYT Jan: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století, Praha 1999

ROYT Jan: Slovník biblické ikonografie, Praha 2006

RULÍŠEK Hynek: Postavy, atributy, symboly. Slovník křesťanské ikonografie, Alšova jihočeská galerie v Hluboké nad Vltavou 2005

ŘEZÁČ František: Příspěvek ke stavebně-historickému vývoji kolejního kostela ve Staré Vodě, in: Zprávy krajského vlastivědného muzea v Olomouci 210, Olomouc 1980, 27-30

SAMEK Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska, 1. sv. A/I, Praha 1994

SAMEK Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska, 2. sv. J/N, Praha 1994

SCHULZ Jindřich: Olomouc v 17. a 18. století, In: Historická Olomouc a její současné problémy V, Olomouc 1985

SMEJKAL Bohuslav: Poutní místo svaté Anny ve Staré Vodě u Libavé, Samotišky 1993

- SMÝKAL Milan: Giovanni Pietro Tencalla: světské stavby na Moravě 1, Zlín 1966
- SMÝKAL Milan: Giovanni Pietro Tencalla: světské stavby na Moravě 2, Zlín 1966
- Stará Voda, in: Rok na Hané, zábavný kalendář hanáckých novin, Olomouc 1991, 148-149
- STANĚK Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945-1947, Praha 1991
- STEFAN Oldřich: Barokní princip v české barokní architektuře 17. a 18. století, in: Umění VII, 1959, 305-330
- STEHLÍK Miloš: Vybrané památkové realizace od roku 1945 do 1998, in: Památková péče na Moravě, 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků, odb. redaktor Ivan Řeholka, Státní památkový ústav v Brně 2002, 199-201
- STEHLÍK Miloš: Nástin dějin sochařství 17. a 18. věku na Moravě, in: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, F 19-20, 1975-1976, řada uměnovědná, ročník XXIV-XXV, Brno 1976, 23-39
- ŠIMONÍK Julius: Poutnické místo sv. Anny ve Staré Vodě na Moravě, Olomouc 1887
- ŠTECH Václav Vilém: Cena staří, Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, sborník Staletá Praha, 1968
- ŠVÁCHA Rostislav: Dva neznáme borrominismy na střední Moravě, in: Sborník památkové péče v severomoravském kraji, Ostrava 1977, 3, 172-181
- TOGNER Milan: Italské podněty olomouckého baroka, in: Historická Olomouc její současné problémy V., Olomouc 1985, 163-171
- ULBRICOVÁ Petra: Vývoj právní úpravy ochrany kulturních památek, in: Památková péče na Moravě: 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek: sborník příspěvků, odb. redaktor Ivan Řeholka, Státní památkový ústav v Brně 2002, 185-196
- VACKOVÁ Jarmila: Nové poznatky k stavební historii Kroměříže, in: Umění, časopis kabinetu pro teorii a dějiny umění československé akademie věd, ročník V, č. 2, 1957, 153-155
- Velkobystřické noviny, 2002, č. 5
- VINTER Vlastimil: Úvod do dějin a teorie památkové péče, I.díl, Praha 1971
- VINTER Vlastimil: Úvod do dějin a teorie památkové péče, II.díl, Praha 1971
- VLČEK Pavel: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004
- WAGNER-RIEGER Renata: Die Baukunst des 16. und 17. Jahrhunderts in Osterreich. Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte

Vojenský újezd Libavá, Olomouc 2007

ZEMEK Metoděj / BOMBERA Jan / FILIP Aleš: Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631-1950, Schode piae priedidza 1992

ZÍDEK Martin: Právní aspekty odsunu sudetských Němců, diplomová práce PF UK, Praha 2005

ZÍDEK Martin: Základní princip ochrany kulturních památek, rigorózní práce PF UK, Praha 2002

ZLÁMAL Bohumil: Poutní tradice na Moravě, II.díl, Olomouc 1972

ŽELEZNÁ Eva/ MYLKOVÁ Veronika: Stavební aktivity olomouckého biskupa Karla II. z Liechtensteina v Kroměříži, seminární práce, 2002

XV/III Právní předpisy

Ústavní zákon č. 57/1946 ze dne 28. března 1946, kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety presidenta republiky

Směrnice Čj. B-300/1990 k provádění soustavného odsunu Němců z území Československé Republiky

Výnos ministerstva vnitra ze dne 17. listopadu 1945, čj. II-1620-16/11-45-30-V/4

Oběžník ministerstva vnitra ze dne 24. srpna 1945 č. A-4600-16/8-1945

Věstník min. vnitra č. 3/1945

121/1996 Sb. Nález Ústavního soudu České republiky

5/1945 Sb. Dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů

12/1945 Sb. Dekret presidenta republiky ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa

28/1945 Sb. Dekret presidenta republiky ze dne 20. července 1945 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřítel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci

33/1945 Sb. Ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské

63/1935 O vyvlastnění k účelům obrany státu

11/1947 vládní vyhláška O vyvlastnění k účelům vojenských výcvikových táborů

169/1949 O vojenských újezdech

Smlouva mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Svazu sovětských socialistických republik o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky, in: tisk č. 208 Národního shromáždění Československé socialistické republiky 1964-1968

88/1950 Trestní zákon správní ze dne 12. července 1950

14/1957 Zákon ze dne 6. března 1957, kterým se mění a doplňuje trestní zákon správní č. 88/1950 Sb.

65/1960 Zákon ze dne 25. května 1960 o národních výborech

71/1960 Vládní nařízení ze dne 10. června 1960 o rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů a o uspořádání a činnosti jejich orgánů

137/1946 Zákon o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku

142/1947 Zákon o revizi první pozemkové reformy

46/1948 Zákon o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě)

169/1949 Zákon o vojenských újezdech

217/1949 Zákon, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní

228/1949 Vládní nařízení o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní

22/1958 Zákon o kulturních památkách

20/1987 Zákon České národní rady o státní památkové péči

Mezinárodní charta o zachování a restaurování památek a sídel, Benátky 1964

Acta curiae episcopalis 1946

XVI. Resumé

V diplomové práci se zabývám kostelem sv. Anny a sv. Jakuba Většího ve Staré Vodě na Libavě. Jedná se o stavbu Giovanniho Pietra Tencally, která byla postavena na významném poutním místě u nás.

Ve své práci si všímám nejen způsobu tvorby tohoto významného barokního architekta na Moravě, ale také jeho zaměstnavatelem biskupem Karlem z Liechtensteina-Castelcornu. Jejich vzájemné ovlivňování v otázkách možného vzhledu staveb mohlo do jisté míry ovlivnit i podobu starovodského chrámu. Kromě architektonického rozboru je zde také zmíněna malířská výzdoba chrámu a popis jednotlivých oltářů.

Poutní místo bylo po mnoho staletí cílem poutníků. Poměrně tvrdý zásah do jeho existence nastává ve 20. století. Vlivem poválečných událostí dochází k jeho postupnému izolování od společnosti. Je to způsobeno zejména tím, že na jeho území byl zřízen Vojenský výcvikový prostor Libavá. Kostel začíná chátrat, jsou zcela zastaveny poutě, dochází k jeho úmyslnému poškozování a dokonce k jeho existencionálnímu zpochybnění. Snahy jednotlivých státních orgánů o jeho zničení nebo naopak záchranu jsou zde také podrobně popsány.

Práci uzavírají kapitoly zabývající se obnovou chrámu po roce 1989 a úvahami o jeho další funkci a způsobu jeho opravy. Ukazuje se, že i toto je poměrně náročná otázka, která si vyžádá ještě nějakou dobu, než se najde konečné řešení.

Kostel sv. Anny a sv. Jakuba Většího ve Staré Vodě je stavbou, která má v současnosti i přes ztrátu své původní krásy co říci. Je místem, které se nepodařilo zničit, na rozdíl od celé vesnice. Dílo Giovanniho Pietra Tencally tedy „žije“ dále a 21. století zde má tu vzácnou možnost realizovat své představy o tom, jak obnovit podobu tohoto chrámu.

XVII. Annotation

Giovanni Pietro Tencalla - The Church of St Anne and St James Major in Stara Voda in Libava

This diploma thesis deals with the construction development of the Church of St Anne and St James Major in Stara Voda in Libava from the original project made by G. P. Tencalla to the present time. This church was built on the oldest pilgrimage place of St Anne in Bohemia under the episcopal rule of Charles II. of Liechtenstein-Castelcorn, Bishop of Olomouc.

It was permanently damaged during the second post-war period in the 20th century. The cause of this situation was the establishment of the Military Training Space in Libava. The church started to dilapidate and the pilgrimages were stopped. There was the damage on purpose to this church and its existence was even threatened. The effort of the public authorities to destroy it or to save it on the contrary is described in detail.

The last chapters of the diploma thesis describe the restoration of the church after 1989 and include thoughts of its future use and the way of it is repaired.

Keywords:

Church of St Anne and St James Major in Stara Voda

Giovanni Pietro Tencalla

Charles II. of Liechtenstein-Castelcorn, Bishop of Olomouc

Destruction

Restoration